

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KÂRLILIĞI BELİRLEYEN
FAKTÖRLERİN ANALİZİ: TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜNE YÖNELİK EKONOMETRİK BİR
UYGULAMA**

Kübra YILDIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2023

©2023- Kübra YILDIR

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KÂRLILIĞI BELİRLEYEN
FAKTÖRLERİN ANALİZİ: TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜNE YÖNELİK EKONOMETRİK BİR
UYGULAMA**

**ANALYSIS OF DETERMINANTS OF PROFITABILITY IN
BANKING SECTOR: AN ECONOMETRIC APPLICATION
ON TURKISH BANKING SECTOR**

Hazırlayan

Kübra YILDIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Yüksel İLTAŞ

KIRŞEHİR-2023

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Kübra YILDIR tarafından hazırlanan “*Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Belirleyen Faktörlerin Analizi: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Ekonometrik Bir Uygulama*” adlı tez çalışması 19/01/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman .....(İmza)

Doç. Dr. Yüksel İLTAŞ

Üye.....(İmza)

Doç. Dr. Kartal DEMİRGÜNEŞ

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Adnan GÜZEL

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

/ /2023

.....

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

12/01/2023

Kübra YILDIR

.....

ÖZET

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KÂRLILIĞI BELİRLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE YÖNELİK EKONOMETRİK BİR UYGULAMA

Hazırlayan: Kübra YILDIR

Danışman: Doç. Dr. Yüksel İLTAŞ

2023 – (xi+78)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

İşletme Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Yüksel İLTAŞ (Danışman)

Doç. Dr. Kartal DEMİRGÜNEŞ

Dr. Öğr. Üyesi Adnan GÜZEL

Bütün kâr amacı güden işletmelerde olduğu gibi bankalarda kâr amacı güden kuruluşlardır. Bankalar faaliyetlerini kârlı bir şekilde sürdürürken aynı zamanda kendilerini de güvence altına almaları gerekmektedir. Bankaların faaliyetlerini aksatmadan devam ettirebilmesi için ve uzun dönemde büyüme hedeflerine ulaşabilmeleri için yeterli seviyede kâr elde etmeleri gerekmektedir. Bu çalışmada 2003:Q1-2020:Q4 dönemi için Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren bankaların finansal performanslarını etkileyen içsel faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada yöntem olarak panel veri analizi kullanılmış, finansal performans ölçütü olarak özkaynak kârlılığı esas alınmıştır. Ekonometrik analizlerde yatay kesit bağımlılığı testleri ve yatay kesit bağımlılığı altında ikinci kuşak panel birim kök testleri gibi ekonometrik teknikler kullanılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşacak şekilde tasarlanmıştır. Birinci bölümde araştırmanın problemi, konusu, amacı, önemi ve sınırlılıkları gibi konulara odaklanılmıştır. İkinci bölümde finansal sistem ve Türkiye’de finansal yapı anlatılmıştır. Üçüncü bölümde bankacılığın dünyada ve Türkiye’de tarihsel gelişimi üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde Türkiye’de bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ticari bankaların kârlılıkları üzerinde bankalara özgü faktörler kurulan model kapsamında tespit edilmeye çalışılmıştır. Dirençli standart hatalar ile hesaplanan t istatistiklerine göre, sermaye yeterlilik rasyosu (SYO), net bilanço pozisyonu (NBP), TL pasifler/toplam pasifler oranı (TLPO), mevduat oranı (MEV), kredi büyüklüğü (KRED), kredi mevduat oranı (KMEV), faiz geliri (FGO) oranı ve faiz dışı gelirler oranının (FDGO) özkaynak kârlılığı (ROE) üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde ve pozitif yönlüdür. Yabancı para aktifler/yabancı para pasifler (YPAO) oranı ve kredi riski (KRİSK) oranının bankaların özkaynak kârlılığı (ROE) üzerindeki etkisi anlamsızdır.

Anahtar Kelimeler: Ticari Bankacılık, Banka performansı, Özkaynak Kârlılığı, Panel Veri Analizi.

ABSTRACT

ANALYSIS OF DETERMINANTS OF PROFITABILITY IN BANKING SECTOR: AN ECONOMETRIC APPLICATION ON TURKISH BANKING SECTOR

Master's Thesis

Preparer: Kübra YILDIR

Consultant: Doç. Dr. Yüksel İLTAŞ

2023 – (xi+78)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

Department of Business

Jury

Assoc. Prof. Dr. Yüksel İLTAŞ

Assoc. Prof. Dr. Kartal DEMİRGÜNEŞ

Asst. Prof. Dr. Adnan GÜZEL

As with all for-profit businesses, banks are profit-seeking organizations. While banks continue their operations profitably, they also need to secure themselves. In order for banks to continue their activities without interruption and to reach their growth targets in the long term, they need to generate sufficient profits. This paper aims to find out the determine the bank specific factors of affecting the financial performance of banks in Turkish banking industry between the years 2003 and 2020. Panel data analysis was used as a method in the study and performance factor adopted is return on equity. We made use of econometric techniques such as second-generation panel unit root under the cross-sectional dependence were used in econometric analyses.

The study is designed to consist of four parts. In the first part, the focus is on issues such as the problem, subject, purpose, importance and limitations of the research. In the second part, the financial system and the financial structure in Turkey are explained. In the third chapter, the historical development of banking in the world and in Turkey is emphasized. In the fourth chapter, bank-specific factors on the profitability of commercial banks operating in the banking sector in Turkey were tried to be determined within the scope of the established model. Empirical findings indicate that capital adequacy ratio, net balance sheet position, TL liabilities ratio, deposit ratio, loan size, loan deposit ratio and non-interest income have a statistically significant and affect return on equity positively. On the other hand, YP Assets / YP Liabilities ratio, credit risk variables no statistically significant relationships could be found between return on equity.

Keywords: Commercial Banking, Bank performance, Return on Eguity, Panel Data Analysis.

ÖN SÖZ

Bu araştırmanın konusu Türk Bankacılık Sektöründe en fazla paya sahip on üç mevduat bankasının verilerini esas alarak finansal başarı göstergesi olarak kullanılan özkaynak kârlılığını etkileyen bankalara özgü içsel faktörleri panel veri analizi kullanarak belirlemektir. Çalışmada analiz dönemi olarak 2003:Q1-2020:Q4 arası esas alınmış olup ekonometrik analizlerde yatay kesit bağımlılığı testleri ve yatay kesit bağımlılığı altında ikinci kuşak panel birim kök testleri gibi ekonometrik teknikler kullanılmıştır.

Çalışmamın hazırlanmasında kıymetli zamanını ve katkıların esirgemeyen, her zaman destek olan, bilgi ve deneyimleri ile bana yol gösteren değerli Danışman Hocam Sayın Doç. Dr. Yüksel İLTAŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bana okumayı sevdiren, desteğini her daim hissettiğim canım babam Süleyman YILDIR'a, beni dünyaya getirdiği günden itibaren her zaman yanımda olan biricik annem Fatma YILDIR'a, maddi manevi desteğini esirgmeden destekçim olan kıymetli ablalarım Gökcan ALKILINÇ, Hilal ÇAĞRI ve Tuba YABANERİ'ye, bu yoğun tempolu süreçte sevgisiyle beni motive eden biricik oğlum kedim Sebastian'a sonsuz teşekkür ederim.

Kırşehir-2023

Kübra YILDIR

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	x
BÖLÜM I	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE KONUSU	2
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	3
1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	4
BÖLÜM II.....	5
2. FİNANSAL SİSTEM VE TÜRKİYE’DE FİNANSAL YAPI	5
2.1. FİNANSAL SİSTEMİN TANIMI	5
2.2. FİNANSAL SİSTEMİN İŞLEYİŞİ	7
2.3. FİNANSAL PİYASALARIN FİNANSAL SİSTEMDEKİ ROLÜ	9
2.4. FİNANSAL KURUMLARIN FİNANSAL SİSTEM İÇERİSİNDEKİ İŞLEVİ	11
2.5. GENEL DEĞERLENDİRME	14
BÖLÜM III	16
3. BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	16
3.1. DÜNYADA BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	16
3.2. TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ... 23	
3.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Bankacılığın Gelişimi.....	23
3.2.2. Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932)	27
3.2.3. Kamu Bankaları Dönemi (1933-1944).....	30
3.2.4. Özel Bankalar Dönemi (1945-1960)	31
3.2.5. Planlı Dönem (1960-1980)	33
3.2.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980 Sonrası).....	35

3.3. TÜRK BANKACILIK YAPISI VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE TEMEL BÜYÜKLÜKLERE İLİŞKİN GELİŞİM.....	39
BÖLÜM IV.....	51
4. YÖNTEM.....	51
4.1. ARAŞTIRMANIN VERİ SETİ VE MODELİ.....	51
4.2. BANKA KÂRLILIĞIN BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE AMPİRİK ÇALIŞMALAR.....	52
4.3. EKONOMETRİK METODOLOJİ VE AMPİRİK BULGULAR.....	56
4.3.1. Yatay Kesit Bağımsızlığı.....	57
4.3.2. Panel Birim Kök Testi	59
4.3.3. Panel Regresyon Tahmin Sonuçları	60
SONUÇ VE ÖNERİ	64
KAYNAKÇA.....	70
ÖZGEÇMİŞ	78

TABLULAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1. Türkiye'de Finansal Kuruluşların Aktif Büyüklüğü (Milyar TL).....	13
Tablo 3.1. Bankacılığın Gelişimi	17
Tablo 3.2. Bazı Önemli Bankalara İlişkin Bilgiler	21
Tablo 3.3. Osmanlı Bankası Kuruluş Hissesi Dağılımı	25
Tablo 3.4. 1923-1933 Yılları Arasında Kurulan Yabancı Bankalar	27
Tablo 3.5. Türk Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü.....	40
Tablo 3.6. 2021 Yılı Bankacılık Sektörü Seçilmiş Bilanço Kalemleri.....	41
Tablo 3.7. Türk Bankacılık Sektörü Temel Büyüklüklerin Gelişimi (Milyar TL).....	49
Tablo 4.1. Çalışmanın Değişkenlerine Ait Tanımlayıcı Bilgiler	51
Tablo 4.2. Açıklayıcı Değişkenlerin Varyans Şişirme Faktör (VIF) Değerleri.....	52
Tablo 4.3. Yatay Kesit Bağımlılığına İlişkin Test Sonuçları	58
Tablo 4.4. Pesaran CADF Birim Kök Test Sonuçları.....	60
Tablo 4.5. Panel Veri Model Belirlemeye Yönelik Test Sonuçları	61
Tablo 4.6. Driscoll-Kraay Panel Regresyon Tahmin Sonuçları	63

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1. Finansal Sistemin İşleyişi.....	8
Şekil 3.1. Yıllar İtibariyle Türkiye’de Faaliyet Gösteren Banka Sayısı.....	39
Şekil 3.2. 2021 Yılı Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Banka Sayıları	40
Şekil 3.3. Bankacılık Sektörünün Aktif Büyüklüğünün GSYH'ye Oranı	42
Şekil 3.4. Bankacılık Sektörü Toplam Aktiflerin Dağılımı.....	43
Şekil 3.5. Bankacılık Sektöründe Kredi Mevduat Oranı.....	44
Şekil 3.6. Krediler Türk Parası-Yabancı Para	45
Şekil 3.7. 2020 Yılı Sağlanan Kredilerin Dağılımı	45
Şekil 3.8. Kredi Türlerinin Yıllar İçindeki Gelişimi (2017-2021 Dönemi)	46
Şekil 3.9. Banka Grupları Bazında Dönem Kârı (2020-2021).....	47
Şekil 3.10. Banka Grup Bazında Özkaynak Kârlılığının Gelişimi (2020-2021 Dönemi)...	47
Şekil 3.11. Banka Grup Bazında Aktif Kârlılığının Gelişimi (2020-2021 Dönemi)	48
Şekil 3.12. Bankacılık Sektörü Aktif Büyüklük Payları (2021 Yılı).....	50

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
A.Ş.	Anonim Şirket
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CADF	Cross-Sectionally Augmented Dickey Fuller
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
FGO	Faiz Geliri Oranı
FDGO	Faiz Dışı Gelirler Oranı
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İMF	Uluslararası Para Fonu
KMEV	Kredi Mevduat Oranı
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KRED	Kredi Büyüklüğü
KRİSK	Kredi Riski Oranı
LKT	Likidite Oranı
MEV	Mevduat Oranı
NBP	Net Bilanço Pozisyonu
ROE	Return On Equity (Özsermaye Kârlılığı)
SYO	Sermaye Yeterlilik Oranı
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	Türk Lirası
TLPO	TL Pasifler Oranı
TMSF	Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu

VIF	Varyans Şişirme Faktörü (Varyans Inflation Factor)
YP	Yabancı Para
YPAO	YP Aktifler Oranı

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

“Banka” kelimesinin, hemen hemen tüm dünya dillerinde küçük farklılıklar olmakla birlikte İtalyanca “banco” kelimesinden geldiği ve sonrasında kelimenin “banka” olarak kullanıldığı sanılmaktadır. Banco sözcüğü İtalyanca’da masa, sıra tezgah anlamına gelmektedir. İlk bankerler olarak bilinen Lombardiya’lı Yahudiler, pazarlarda koydukları birer banco (masa) üzerinde bankacılık işlemlerini gerçekleştirirdi. Eğer bankerler taahhütlerini yerine getiremezler ve iflas ederlerse halk bu bankerlerin bançosunu parçalarlardı. Bu durumdan ötürü batı dillerinde iflas eden kişilere banco kelimesinden gelen “bankrupt” denilmektedir (Parasız, 2005, 101).

Tasarruf sahipleri, yatırımcılar, girişimciler, finansal aracı kuruluşlar ve finansal araçlar finansal sistemin bileşenleridir. Finansal sistemin unsurları içerisinde finansal kurumlar finansal sistemin en önemli aktörleridir. Finansal kurumların önemli aktör olmalarının temel nedeni gelişen ülke ekonomilerinde banka dışı finansal sistem yeterince gelişmemesi ve finansal kurumların finansal sistemin omurgasını oluşturmasıdır. Türk finansal sistemi özeline inildiğinde finansal sektörde bankaların önemli bir paya sahip olduğu göze çarpmaktadır. Türkiye’de 2021 yılı itibariyle 6,39 Trilyon TL aktif büyüklüğü ile bankalar toplam 7,76 Trilyon TL’lik finansal sistemin % 82’sini oluşturmaktadır (Türkiye Bankalar Birliği, 2022, 28).

Türkiye’de 2021 yılı sonu itibariyle bankacılık sektöründe; 34 adet mevduat bankası, 15 kalkınma ve yatırım bankası ve 6 adet katılım bankası olmak üzere 55 banka faaliyet göstermekte olup bu bankaların 28’i yabancı banka statüsünde yer almaktadır. Ayrıca hem mevduat bankalarından üçü hem de katılım bankalarından üçü kamu sermayeli bankalardır.

Bankalar, sürdürülebilir ekonomik aktivitenin devamı için kritik öneme sahiptir. Finansman sağlayıcısı olarak bankalar piyasanın en temel ihtiyacı olup, aynı zamanda finansal yatırımcıların birikimlerini değerlendirebilecekleri finansal kuruluşlardır. Ekonomik ve finansal sistem için zorunlu hale gelen bankaların faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için her ekonomik birim gibi kâr etmesi gerekmektedir (Akgüneş, 2021, s. 557). Bütün kâr amacı güden ticari işletmeler gibi bankaların da kâr amacı gütmeleri ve sürdürülebilir yüksek kârlılık hedeflerinin olması faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için gereklidir. Kârlılık kavramı sadece bankalar için değil, hissedarlar, yatırımcılar, banka çalışanları ve piyasa katılımcıları açısından da önemli bir olgudur. Her işletme gibi

bankalarda faaliyetlerini kârlı bir şekilde devam ettirmek, sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirmek ve bankanın bugünkü cari piyasa değerini artırmak amacına sahiptir.

Bankaların faaliyetlerini yüksek bir kârlılıkla sürdürmesi, banka hissedarları için daha fazla gelir, potansiyel yatırımcılar için ilgi odağı olma, banka personeli ve piyasa için istihdam anlamlarına gelmektedir. Aynı zamanda bankacılık sektörünün yüksek kârlılıkla faaliyetlerini devam ettirmesi, sektörün sağlıklı bir işleyişe sahip olması ve işletmelerin fon ihtiyaçlarının sağlanmasının devamı anlamına da gelmektedir (Çelik ve Kaya, 2021, s. 720).

Her ticari işletme için geçerli olduğu gibi bankalar için de kârlılık temel amaç ve varlık koşuludur. Kâr bankacılık sektörü için sürdürülebilir, verimli, rekabetçi bir bankacılık için maliyetsiz ve süresiz bir fon kaynağı olup, bankanın ortakları, yatırımcıları, müşterileri, çalışanları, tedarikçileri, denetleyici ve düzenleyici otoriteler tarafından takip edilen, finansal sağlamlık ve kurumsal ve idari başarı göstergelerindedir (Güzel, 2022a, s. 559). Bankacılık sektörü, Türkiye’de finansal piyasaların en önemli kurumudur. Türkiye, banka temelli bir finansal yapıya sahip olup, Türkiye’de finansal kuruluşların aktif büyüklüğünün %82’sini bankacılık sistemi oluşturmaktadır. Bu bağlamda bankaların sağlam, güçlü ve şoklara karşı dayanıklı olması finansal istikrarın sağlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Çalışmada birinci bölümün ardından ikinci bölümde finansal sistem ve bankacılık sektörüne yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde dünyada ve Türkiye’de bankacılık sektörü ve ticari bankalarda kârlılığı etkileyen faktörlere incelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde çalışmanın amacı doğrultusunda uygulamaya ait veri seti ve tahminleme modeli ve ampirik bulgulara yer verilmiştir. Çalışma ampirik bulguların değerlendirildiği, politika önerilerinin yapıldığı sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE KONUSU

Türk finansal sisteminde önemli finansal oyuncuların bankalar 1980 yılından itibaren yaşanan küreselleşmenin etkisiyle teknoloji, ürün çeşitliliği, ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli gelişme ve yeniliklere uyum sağlamış ve bankacılık sektöründe hızlı bir gelişme eğilimi göstermiştir. Ülke ekonomisini temel yapı taşlarından biri konumunda olan bankacılık sektörü istikrarlı bir finansal yapı için büyük önem taşımaktadır. Finansal sistemin en önemli kurumlarından biri olan bankalar, öz kaynaklarından çok yabancı

kaynaklara dayalı olarak faaliyetlerini devam ettirmelerinden dolayı bankaların kendi mali yapılarını sürdürebilir bir biçimde güçlü tutmaları gerekmektedir.

Ancak, finansal piyasalarda yaşanan küreselleşme, finansal liberalleşme ve finansal piyasalarda artan volatilité bankaların kârlılık hedeflerini gerçekleştirmelerinde daha dikkatli çalışmalarını gerektirmektedir. Bankalarda piyasa değeri ve kârın maksimizasyonu için bankanın en düşük kaynak maliyeti ile en yüksek varlık getirisini elde etmesi amaçlanır. Ülkedeki sağlam ve kârlı bir bankacılık sektörü, ekonomik ve finansal krizlere, dalgalanmalara daha dayanabilir ve finansal sistemin istikrarına katkı sağlayabilir (Güzel, 2022a, s. 559). Bu bağlamda ülkede var olan güçlü ve kârlı bir bankacılık sektörü, mikro boyutta bankaların etkin bir şekilde faaliyetlerini devam ettirmesini sağlarken makro boyutta finansal istikrarın sağlanmasına öncülük etmektedir. Çalışmada bankacılık sektöründe kârlılık analizinin yapılması ve kârlılık üzerinden olası etkileri belirlenmeye çalışılan bankalara özgü karakteristiklerin belirlenmesi ayrıca önem kazanmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı 2003:Q1-2020:Q4 dönemi için Türk Bankacılık Sektöründe en fazla paya sahip on üç mevduat bankasının verilerini esas alarak finansal başarı göstergesi olarak kullanılan özkaynak kârlılığını etkileyen bankalara özgü içsel faktörleri panel veri analizi kullanarak belirlemektir. Bankaların, finansal performansları üzerinde olası etkileri bulunan içsel faktörleri kontrol etme ve yönetme imkanları bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ampirik kısmında panel veri analizi yöntemi kullanılarak bankaların finansal performansını etkileyen içsel faktörlerin ve bu faktörlerin kârlılığı hangi boyutta etkilediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Ekonominin itici gücü konumundaki bankalar, piyasanın ihtiyaç duyduğu finansmanı (fonu) sağlayan aynı zamanda yatırımcıların tasarruflarını değerlendirebilecekleri bir finansal kurumdur. Fon fazlasına sahip kişi ve kurumlar ile fon ihtiyacı olan kişi ve kurumlar arasında köprü görevini üstlenen bankalar, fon aktarımı açısından reel sektör ile finansal sektör arasında aracılığın sürdürülmesi noktasında önemli bir görevi üstlenmekte ve iktisadi büyümeye katkı sağlamaktadır. Ekonomik ve finansal sistem için son derece önemli hale bankaların faaliyetlerini aksatmadan ve kârlı bir şekilde sürdürmeleri gerekmektedir. Bankacılık sektörünün finansal açıdan sağlam ve bugünün mevcut koşullarına göre yapılanmış olması gerekmektedir.

En nihayetinde bankalarda kâr amacı güden işletmelerdir. Her işletme gibi bankalarda kâr elde ettikçe faaliyetlerini devam ettirirler. Bankalar için kârlılık analizi yapılırken kârı etkileyen faktörlerin neler olduğu da ön plana çıkmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Türk Bankacılık Sektöründe on üç bankanın 2003-2020 yılları arasında kârlılıklarını etkileyen bankalara özgü içsel faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.

1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre 2019 yılı Eylül ayı itibariyle Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı 51'dir. Sektörde aktif büyüklüklerine göre pazar payı % 5'in üzerinde olan üç kamu bankası (T.C. Ziraat Bankası A.Ş. (%15,29), T. Halk Bankası A.Ş. (%10,75) ve T. Vakıflar Bankası T.A.O. (%9,53)) ile toplam yedi bankanın pazar payı %74,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu çalışmada ampirik analizler Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren on üç bankayı (Akbank T.A.Ş., Denizbank A.Ş., QNB Finansbank A.Ş., HSBC Bank A.Ş., ING Bank A.Ş., Şekerbank T.A.Ş., Türk Ekonomi Bankası A.Ş., T.C. Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş., Türkiye Vakıflar Bankası T. A.O. ve Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.) bankayı kapsamakta ve bu bankaların toplam bankacılık sektöründeki payı %87,88'dir. Ayrıca bankaların 2003:Q1-2020:Q4 dönemine ait çeyrek dönemli veriler kullanılmıştır. Bankalara ait finansla veriler üçer aylık dönemler halinde Türkiye Bankalar Birliği ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu resmi internet sitesinden sağlanmıştır.

Çalışmanın ampirik kısmına sektör payı %87,88 olan on üç bankanın dahil edilmesi ve bankaların kesintisiz verilerine ulaşılabilen 2003:Q1-2020:Q4 döneminin seçilmesi çalışmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

BÖLÜM II

FİNANSAL SİSTEM VE TÜRKİYE'DE FİNANSAL YAPI

Çalışmanın bu kısmında finansal sistemin tanımı, işleyişi, finansal piyasaların finansal sistemde üstlendiği görevler ve finansal sistem içerisinde finansal kurumların işlevlerinden bahsedilecektir. Ayrıca bu teorik bilgilerin yanında Türk finans sektörüne ait güncel verilere de yer verilecektir. Bu bölüm bölüme ilişkin genel bir değerlendirme ile tamamlanacaktır.

2. FİNANSAL SİSTEM VE TÜRKİYE'DE FİNANSAL YAPI

2.1. FİNANSAL SİSTEMİN TANIMI

Ekonomik sistem içerisinde yer alan bazı ekonomik kesimler fona ihtiyaç duyarken, bazı ekonomik kesimler de tüketimleri üzerindeki gelirlerini yatırıma yönlendirme ihtiyacı duymaktadırlar. Hane halkı, firmalar ve devlet ekonomik sistemin ekonomik birimlerini oluşturmaktadırlar. Bahsedilen bu üç ekonomik kesimin zaman zaman fon fazlası olurken zaman zaman da fon açığı olabilmektedir. Böyle bir durumda fon fazlası olan tasarruf sahipleri ile fon açığı olan birimlerin etkin bir şekilde eşleştirecek bir sisteme ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacı finansal sistem karşılamaktadır (Özdemir, 1997, s. 19-20).

Bir ekonomi içerisinde gelirleri giderlerinden fazla olan ekonomik birimler (hane halkı, firmalar ve devlet), diğer bir ifadeyle fon fazlasına sahip ekonomik birimler bulunabileceği gibi, fon ihtiyacı olan ekonomik birimlerde bulunabilir. Finansal piyasalar, ihtiyaç duyulan kaynağın sağlanmasına ortam hazırlayan, menkul kıymetlerle tasarrufların değişimin yapıldığı yapılardır. Bu bağlamda firmalar, ihraç ettikleri hisse senedi ve tahvil gibi menkul kıymetleri kaynak fazlasına sahip ekonomik birimlere aktararak kaynak ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler. Finansal piyasalarda fon arz edenler ile talep edenlerin her zaman bir araya gelmesi beklenmemelidir. Finansal piyasalarda tarafları bir araya getirmek, fon menkul kıymet değişimini sağlamak, fon arz edenlerle talep edenler arasında köprü görevi görmek aracı kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Finansal piyasalar tarafından yetkilendirilmiş kurumlara aracı kuruluşlar denilmektedir (Aksöyek ve Yalçiner, 2014: 59).

Finansal sistem, dünya genelinde yapı ve işlevsel olarak komplike olup hükümetler tarafından düzenlenen bankalar, sigorta şirketleri, yatırım fonları, hisse senedi ve tahvil piyasaları gibi pek çok farklı kurumu içermektedir (Mishkin, 2018: 164). Finansal sistem,

tasarrufların tasarruflardan ödünç alıcılara aktarılmasını sağlayan ve risk transferi, risk paylaşımı ve risk yönetimi ile ilgili kurumları kapsayan genel ekonomik yapı olmakla birlikte bankalar, sigorta şirketleri, tahvil ve hisse senedi piyasalarından oluşan yapıdır (Seyidoğlu, 2001:185). Burada yapılan tanımdan hareketle finansal sisteme, birikim sahipleri ile kaynak ihtiyacı olan taraflar arasındaki fon transferini sağlayan kurumlar, tasarruf, yatırım ve finansman araçları ve bunları düzenleyen kurallardan oluşan yapı demek mümkün olacaktır.

Bir ekonomik sistem içerisinde finansal piyasaların varlığının nedeni ekonomik birimlerin (bireyler, işletmeler ve devlet) kendi içlerinde birikim-yatırım denkliliğini sağlayamamalarıdır. Böyle bir durumun sonucunda fon fazlası olan ekonomik birimlerle fon açığı olan ekonomik birimler arasında fon alışverişini düzenleyecek kurumsal bir mekanizmaya ihtiyaç vardır (Canbaş ve Doğukanlı, 2017: 1). Finansal piyasalarda ihtiyaçlarından daha fazla gelirleri olanlar ile daha az gelirleri olanlar fon arz ve talebinde bulunarak bir piyasanın oluşmasına katkı sağlamaktadırlar (Karan, 2004: 3). Finansal sistemin içerisinde sahip oldukları fonları kullanıma sunan tasarruf sahipleri, kaynak ihtiyacı olan yatırımcılar, fon arz ve talep edenleri bir araya getiren finansal araçlar, fon transferini sağlayan finansal araçlar ve burayı düzenleyen hukuki ve idari düzenlemeler oluşturmaktadır. Bu bağlamda finansal piyasalar, fon arz ve talebinde fon akımlarını düzenleyen kurumlar ve bunları düzenleyen kurallardan oluşan piyasadır.

Tahvil ve hisse senedi piyasaları gibi finansal piyasalar, kendileri için verimli bir kullanıma sahip olmayan fonların fon açığı olanlara kanalize ederek daha fazla ekonomik verimliliği teşvik etmek için çok önemlidir (F. S. Mishkin, Matthews ve Giuliiodori, 2013: 3). Bu bağlamda finansal piyasalar, gelirinden daha az harcayarak fon fazlasına sahip olanların gelirinden daha fazla harcama yapmak isteyen fon açığı olanlara fon aktarımını gerçekleştirmek şeklinde ifade edilebilecek temel bir ekonomik fonksiyon üstlenmişlerdir (Şıklar, Çakmak ve Yavuz, 2000: 20). Finansal piyasalarda, ekonomik birimler hem fon fazlasına hem de fon ihtiyacına sahip olabilirler. Geliri tüketimini aşan veya tüketim harcamalarını finanse etmek isteyen hanehalkları, tasarruf fazlası işletmeler ile yabancı kaynakla yatırım yapmayı planlayan işletmeler, kamu harcamalarını finanse etmek isteyen devlet veya yurtdışı tasarruf fazlası olan veya fon kullanmak isteyen yabancı aktörler sistemin her iki tarafında da yer alabilmektedir (atıf yapılmalı).

Finansal sistemin bileşenlerini oluşturan finansal araçların, düzenleyicilerin ve

piyasaların sistemin işleyişi ve ilerlemesi açısından her birinin üstlendiği fonksiyonları yerine getirmesi büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda bir ekonomide iyi işleyen bir finansal sistemin, sistemin amaçlarına katkı sağladığını ve ülkenin refah düzeyine olumlu etki ettiğini söylemek mümkündür (Açdoğuran, 2020: 7).

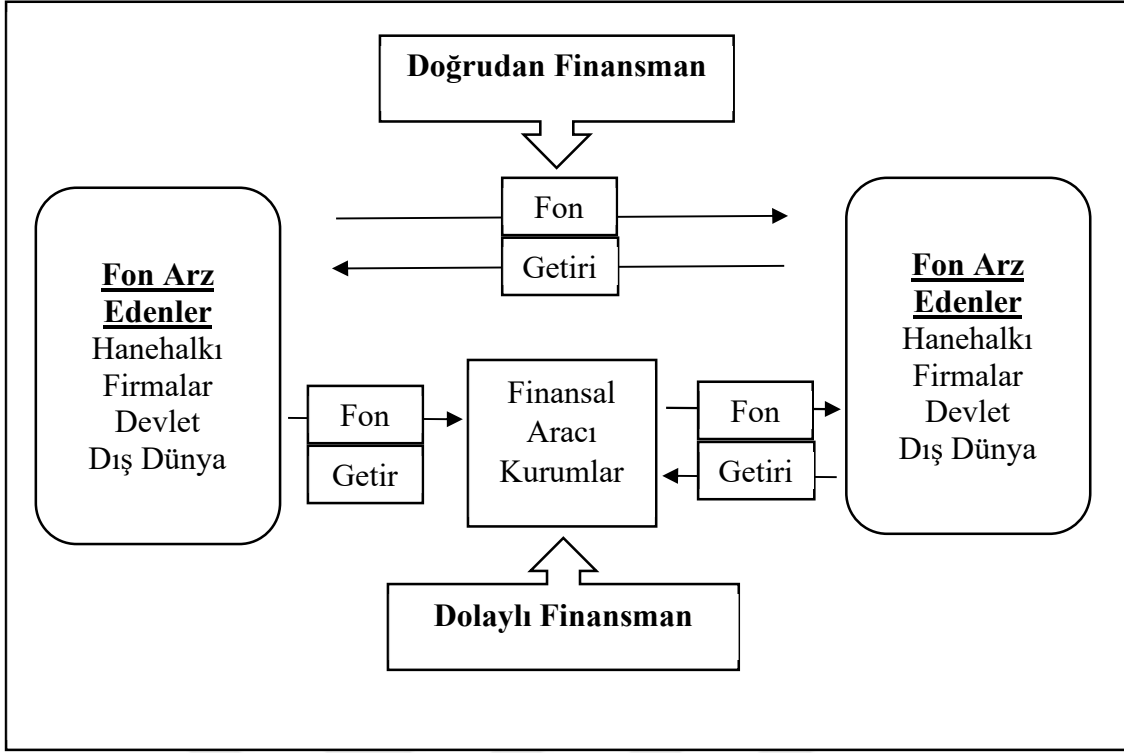
2.2. FİNANSAL SİSTEMİN İŞLEYİŞİ

Finans literatüründe fazla pozisyonda olan ekonomik birimlere fazlayı harcayanlar, açık pozisyonda olanlara da açıktan harcayanlar denilmektedir. Bu iki grup gelir fazlalıklarını ve gelir açıklarını finansal piyasalara başvurmak suretiyle kapatabilmektedirler (Karan, 2004: 4). Finansal sistem bir ekonomik sistem içerisinde fonların tasarruf sahiplerinden ödünç almak isteyen kişi ya da gruplara transferini mümkün kılmaktadır. Başka bir ifadeyle finansal sistemde olup biten tüm hadise, fonların bir elden diğerine aktarılmasıdır. Ancak bu fon transfer mekanizması o kadar kolay bir iş olmadığı için, düzgün bir finansal sisteme büyük ihtiyaç duyulur. Sistemin bir tarafında fon arz edenler ya da ödünç verenler, diğer yanında ise borçlular ya da fon talep edenler yer alır (Erdem, 2017: 53-54).

Finansal piyasalarda gerçekleşen işlemler neticesinde, bireylerden veya birimlerden elde edilen tasarruflar yaratıcı yatırım fırsatlarında değerlendirilirken diğer taraftan fonların kaynak ihtiyacı olanlara aktarılması için zemini kolaylaştırmaktadır (Moradi, Mirzaeenejad ve Geraeenejad, 2016: 511). Aynı zamanda piyasa ekonomisinde finansal sistem tasarrufların verimli yatırım alanlarına yönlendirilmesinde ve yatırım yaparken oluşan risklerin yönetilmesinde önemli bir görevi üstlenmektedir. Finansal sistem, bankacılık, sigortacılık ve sermaye piyasasından oluşmaktadır.

Bir ekonomide tasarruf–yatırım denkleğinin sağlanabilmesi açısından; fon arz edenler (tasarruf sahipleri) ile fon talep eden (yatırımcılar–tüketiciler) ekonomik birimlerin güven ortamında karşılaşması gerekir. Finansal sistemin varlığı ekonomide makroekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilmesi açısından gereklidir. İyi bir şekilde işleyen finansal piyasalar, yüksek ekonomik büyümenin sağlanmasında kilit bir faktör olup kötü bir performans gösteren finansal piyasalar ise dünyadaki birçok ülkenin yoksul kalmasının bir nedenidir (Mishkin, Matthews and Giuliadori, 2013: 3).

Finansal sistem aracılığıyla fon fazlası verenlerden fon açığı verenlere fon transferi doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde yapılabilir. Şekil 2.1.'de finansal sistemin işleyişi sunulmuştur.

Kaynak: Erdem, s. 55.

Şekil 2.1. Finansal Sistemin İşleyişi

Yukarıda yer alan şekilden de görüleceği üzere finansal sistemde fon arz edenler ile fon talep edenler arasında fon aktarımı iki kanaldan gerçekleşmektedir. Doğrudan (aracısız) fon transferinde, fon talep edenler fon temin etmek için gelecekte elde edeceği gelirler ya da varlıklar üzerinde hak sahipliği sunan hisse senedi, tahvil gibi finansal araçlar ihraç ederler. Söz konusu menkul değerler, bunları satın alan fon arz eden birimler için bir varlık, bunları satan fon açığı veren birimler için bir yükümlülüktür. Dolaylı (aracılı) fon transferinde, fon açığı verenler gerekli fonu temin etmek için doğrudan fon arz edenlere başvurmak yerine finansal aracılara denilen kuruluşlara başvurur. Finansal aracılara, fon transferi sürecini önemli ölçüde etkinleştirmektedir (Çoşkun, 2010: 6). Taraflar arasındaki fon aktarımı herhangi bir aracı kullanılmadan finansal piyasalar üzerinden gerçekleşmesi durumunda “*doğrudan finansman*” kanalından gerçekleşmiş olmaktadır. Taraflar arasındaki fon aktarımı finansal kurumlar aracılığıyla gerçekleşmesi durumunda ise “*dolaylı finansman*” kanalından olmaktadır.

Ekonomi içerisinde finansal sistemin temel fonksiyonu ya da katkısı, alacaklılar ile borçluları bir araya getirerek fon akınını kolaylaştırmaktır. Bu temel katkının yanında sistemin diğer fonksiyonları da aşağıda belirtilmiştir (Çoşkun, 2010: 6):

- Ekonomik kaynakların zaman, sınır ve endüstriler arasında tahsisini sağlamak,

- Tasarruf düzeyini belirlemek,
- Kredi imkânlarından faydalandırmak,
- Ödemelerde kolaylık sağlamak ve para yatırımını mümkün kılmak,
- Risk transferini gerçekleştirmek,
- Likidite sağlamak,
- İşlem, bilgi ve araştırma maliyetlerini düşürmek.

Finansal sistemin bir ekonomi içerisinde var olmadığı durumlarda, tasarruf sahipleri sahip oldukları fonları en uygun şartlarda nerelerde ve kimlere kullandıracıklarını bilemezken aynı şekilde fon ihtiyacı olanlar da bu fonları uygun şartlarda kimlerden sağlayacaklarını bilemezler (Erdem, 2017: 55).

Finansal sistem, likiditenin ekonominin etrafında akmasına olanak sağlayan pek çok yöne sahiptir. Şöyle ki ödemelerin zamanında yapılması, ihtiyaç duyulan finansman kaynağının sağlanması, atıl duran tasarrufların yatırımlara kazandırılması, risklere karşı korunmak ve risk transferi gibi ekonomiye katkılar sağlam ve istikrarlı çalışan bir finansal sistem ile mümkün olabilmektedir (Açdoğuran, 2020: 8).

Ekonomide birçok reel aktif bulunmakta ve bu aktifler çok verimli bile olsa, hanehalkı için çekici olmayabilir. İşte finansal sistem reel aktifler üzerinde doğrudan ve dolaylı yoldan hak sahibi olunmasını mümkün kılmaktadır. Başarılı bir finansal sistem riskli ve likit olmayan reel aktifleri emin ve likit finansal aktiflere dönüştürdüğünden hanehalkı bu aktiflerden daha fazla talep ettiğinde daha fazla fon reel yatırımlara aktarılabilir (Parasız, 2005: 77). Eğer finansal piyasalar olmazsa fon arz ve talep edenler asla bir araya gelemez ve yatırım fırsatı olmayanlardan bu fırsata sahip olanlara doğru fon aktarımı son derece güç olacaktır.

2.3. FİNANSAL PİYASALARIN FİNANSAL SİSTEMDEKİ ROLÜ

Finansal piyasalar, fonların üretim amacıyla kullanmayan taraflardan kullanacak taraflara transferini sağlayan bir teşvik aracı olarak görülmektedir. Bu piyasaların temel özelliği atıl durumdaki fonların finansal araçlar vasıtasıyla yatırımlara tahsis edilmesini kolaylaştırmaktır (Forrest, 2014: 70). Finansal piyasalar, fon arz eden ve talep edenlerin karşı karşıya geldiği piyasalar olup, fon arz ve talebi söz konusu olduğunda fon akımlarını düzenleyen kurumlar ve bunları düzenleyen kurallardan oluşan yapıdır. Finansal piyasaları menkul kıymetlerin değişime uğradığı yerler olarak tanımlamakta mümkündür. Finansal

piyasaların fonksiyonlarını aşağıdaki maddelerde özetlemek mümkündür (Korkmaz ve Ceylan, 2007: 9):

- I. Kaynakların (fonların) arz edenlerden talep edenlere doğru transferini gerçekleştirmek,
- II. Menkul kıymetlere likidite sağlamak,
- III. Menkul kıymetlerin el değiştirmesini kolaylaştırmak ve işlem maliyetlerini azaltmak,
- IV. Menkul kıymetlerin fiyatlarını belirlemek,
- V. Finansal piyasalara fon arz eden ve finansal piyasalardan fon talep edenlerin risk dağılımına yardımcı olmak,
- VI. Fonları ve ekonomik kaynakları tahsis etmek.

Finansal piyasalar birbirine bağlı birçok alt piyasadan oluşan bir piyasalar bütünü olup değişik kriterlere göre sınıflandırmak mümkündür. Finansal piyasaları farklı şekilde sınıflandırmak mümkün olmakla birlikte temel olarak aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür:

- A. Finansal varlığın süresine göre;
  - Para piyasaları,
  - Sermaye piyasaları.
- B. Finansal varlığın niteliğine göre;
  - Borç piyasaları,
  - Özsermaye piyasaları.
- C. Ödemenin hemen ya da gelecekte yapılmasına göre;
  - Nakit (spot) piyasalar,
  - Vadeli piyasalar.
- D. Finansal varlığın ilk defa sunulmasına göre;
  - Birincil piyasalar,
  - İkincil piyasalar.
- E. Piyasaların örgütlenme yapısına göre;
  - Örgütlenmiş piyasalar,
  - Örgütlenmemiş (Tezgâh üstü-OTC) piyasalar.
- F. Coğrafi sınırlara göre;
  - Ulusal piyasalar,

- Uluslararası piyasalar.

Finansal piyasalar, tasarrufu özendirmek ve artırmak ve böylece sermaye birikimini sağlamak; ulusal fonların etkin kullanımını olanaklı hale getirmek gibi iki önemli işlevi yerine getirmektedir (Canbaş ve Doğukanlı, 2017: 12). Finansal piyasaların performansı, ülkedeki refah seviyesini önemli ölçüde etkilemektedir. Gerçekten de iyi işleyen finansal piyasalar, yüksek ekonomik büyümenin sağlanmasında kilit bir faktördür. Finansal piyasaları iyi işleyen ülkeler üretim ve refah seviyesini artırırken, tersi durumdaki ülkeler ise yatırım düşüklüğüne bağlı olarak üretim düzeyi ve refah seviyesi düşük kalmış ve gerekli büyümeyi gerçekleştirememişlerdir. Ayrıca finansal piyasalardaki faaliyetlerin bireysel servet, tasarruf sahipleri ve yatırımcı davranışları ve ekonomik döngüsel performans üzerinde doğrudan etkileri bulunmaktadır (Frederic S. Mishkin, 2004: 3). Sonuç itibarıyla, finansal piyasaların temel işlevleri: birikim ve yatırımların artırılması, risk-getiri analizleri vasıtasıyla kaynakların verimli kullanılmasıdır.

2.4. FİNANSAL KURUMLARIN FİNANSAL SİSTEM İÇERİSİNDEKİ İŞLEVI

Bir ekonomide finansal sistemin en önemli işlevi, kaynakların etkin ve verimli dağılımını sağlamak, borç alma ve verme işlemlerini kolaylaştırmak ve finansal piyasaların düzgün işleyişini sağlamaktır (Güzel, 2022: 587). Ancak finansal piyasalara fon sunan ve finansal piyasalardan fon arayan ekonomik birimlerin doğrudan karşılaşması finansal piyasa işlemleri içinden oldukça küçük paya sahiptir. Bunlar arasında aracılık görevi yaparak köprü kuracak, fon transferini gerçekleştirecek çeşitli finansal kurumlara ihtiyaç vardır.

Finansal kurumlar temel aktifleri büyük ölçüde finansal araçlardan oluşan, faaliyetleri bu araçlar üzerinde yoğunlaşan ve böylece gelirlerini esas olarak finansal araçlarla ilgili işlemlerden sağlayan kurumlardır. Bahsedilen bu finansal kurumların bir kısmı faaliyetlerini dolaysız finansman süreci üzerinde gösterir ve ekonomik birimlerin ihraç ettikleri finansal araçların fon sunanlara etkin dağıtımını sağlamak üzere pazarlama hizmetini yerine getirirler. Finansal kurumların diğer kısmı ise finansal piyasalarda dolaylı finansman süreci üzerinde faaliyet gösterirler ve fon arz edenler ve fon talep edenler arasında dolaylı finansal araçlar vasıtasıyla sağladıkları fonlarla dolaysız finansal araçlar olarak satın alma gücü aktarırlar. Özetle finansal kurumlar, finansal araçların aktarılması ve dönüştürülmesi işlevlerini yerine getirerek hem fon talep edenlere hem de fon arz edenlere hizmet sunarlar ve aşağıdaki faydaları sağlarlar (Canbaş ve Doğukanlı, 2017: 101):

- Fon maliyetlerini azaltmak,
- Riski minimize etmek ve dağıtmak,
- Vade ayarlaması yapmak,
- Miktar ayarlaması yapmak,
- Finansal danışmanlık hizmeti sunmak.

Finansal sistemleri yönlendiren iki önemli aktör finansal kurumlar ve finansal piyasalardır. Finansal piyasalarda fon talep eden tarafların ihtiyaç duyduğu çeşitli finansal hizmetler finansal kurumlar tarafından yerine getirilmektedir. Para otoriteleri, tasarrufları en üretken yatırımcılara rekabetçi bir şekilde tahsis edilmesini sağlayan çok çeşitli finansal piyasaların kurulmasını teşvik etme konusunda önemli bir yapıcı rolü üstlenmektedir. Şöyle ki mali otoriteler hem reel ekonominin hem de finansal sistemin büyümesine elverişli bir ortam oluşturabilirler. Bu bakış açısıyla bir ekonomide finansal kurumların etkisini yüksek olması, tasarrufların daha çok yatırımlara yönlendirilmesine, yabancı sermaye girişinin kolaylaşmasına ve sermayenin üretkenliğinin artmasına katkı sağlayacaktır (Patrick, 1966: 186).

Atıl durumdaki tasarrufların verimli yatırım alanlarına kaynak olarak aktarılmasını sağlayan finansal sistemin ön önemli bileşeni finansal kurumlar olarak bilinmektedir. Finansal kurumların ekonomiye sağladıkları en önemli katkı, fon akışını düzenli ve ucuz olarak tasarruf sahiplerinden son kullanıcılara aktarmaktır (Korkmaz ve Ceylan, 2007:63).

Finansal sistemler, yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve sermaye birikiminin gerçekleşebilmesi için fon sağlama fonksiyonunu üstlenmelerinden dolayı, ekonomik büyüme sürecinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Aslan ve Küçükaksoy, 2006: 26). Gelişmiş finansal sistemler, küçük fonların büyük yatırımlara yönlendirilmesi, yatırımlarda çeşitlendirmeye giderek tasarruf sahiplerinin risklerinin azaltılması, projeler hakkında bilgi toplama ve değerlendirme maliyetlerini uzmanlaşmış birimler vasıtasıyla azaltma ve kaynakların etkin bir şekilde yönetilmesini sağlayarak ekonomik verimliliği desteklemektedir (Altıntaş ve Ayrıçay, 2010: 72).

Finansal sistemleri bankaların veya finansal piyasa temelli kurumların etkin olduğu sistemler olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Banka temelli finansal sistemlerin en büyük kurumlarını, Merkez Bankası, ticari bankalar ile mevduat kabul etmeyen kalkınma ve yatırım bankaları oluşturmaktadır. Piyasa temelli finansal sistemleri ise yatırım, emeklilik,

sigorta ve sosyal güvenlik kurumları gibi fon birikimi sağlayan finansal kurumlar oluşturmaktadır (Güzel, 2022: 589).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), bankacılık sistemi ve Borsa İstanbul (BİST) Türk finansal sistemin ön önemli finansal aktörleridir. 20 Aralık 2021 tarihinde BİST'te işlem gören firmaların toplam değeri yaklaşık olarak 2 trilyon 340 milyar liraya ulaşmıştır (<https://www.ekonomist.com.tr/>). Yine TCMB analitik bilanço verilerine göre 31 Aralık 2021 tarihinde Merkez Bankası'nın aktif büyüklüğü 1 Trilyon 636 Milyar TL'na ulaşmıştır.

Türkiye Bankalar Birliği raporuna göre aktif büyüklüklerine göre, finansal sektörde bankacılık sektörünün payı %82, portföy yönetim şirketlerinin payı %6, sigorta şirketlerinin payı %5 ve işsizlik sigorta fonu payı %2'dir. Diğer finansal kuruluşların payı %1 ve %1'in altındadır (Türkiye Bankalar Birliği, 2022: 28). Türkiye'de finansal kuruluşların aktif büyüklükleri ve sektör payları Eylül 2021 tarihi itibarıyla Tablo 2.1'de sunulmuştur.

Tablo 2.1. Türkiye'de Finansal Kuruluşların Aktif Büyüklüğü (Milyar TL)

Sektör	Tutar (Milyar TL)	Pay (%)
Bankalar	6.392	82
Portföy yönetim şirketleri	483	6
Sigorta şirketleri	340	4
İşsizlik sigortası fonu	191	2
Emeklilik yatırım fonları	114	1
Gayrimenkul yatırım ortaklıkları	80	1
Finansal kiralama şirketleri	53	1
Faktoring şirketleri	46	1
Finansman şirketleri	44	1
Aracı kurumlar	5	0
Reasürans şirketleri	9	0
Girişim sermayesi	5	0,1
Menkul kıymet yatırım ortaklıkları	0,6	0
Toplam	7.172	100

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB), "Bankalarımız 2021", Yayın No: 346, Mayıs 2022.

Tablo 2.1'den de anlaşılacağı üzere finansal sistemin içerisinde bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü tüm finansal kurumların %82'sini oluşturmaktadır. Bu sektör

payı ile Türkiye’de bankacılık sisteminin hakim olduğu bir finansal yapıdan söz etmek mümkündür.

2.5. GENEL DEĞERLENDİRME

Finansal sistem, fonların tasarruf sahiplerinden yatırımcılara (borçlanana) transferinin gerçekleştiği, ekonomideki kaynakların tahsis edildiği, bu işlemlerin gerçekleştirilmesinde çoğunlukla finansal aracılara, yatırım ve finansman araçlarını belirli kurallar neticesinde kullandıkları yasal ve kurumsal yapıdır (Güzel, 2022: 588). Finans sistemi için temel amaç fon transfer sürecinin etkinliğini sağlamak ve sürekli kılmaktır. Bu amaç doğrultusunda izlenecek yol, bu hedefe ulaşmak için yapılacak çabaların belli kurallar ile düzenlenmesi ve süreç içinde bu düzenlemeler uygun davranılmasıdır. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de finansal sistemin düzenlenmesi ve denetimi aşağıdaki ihtiyaçlara göre yapılandırılmıştır (Çoşkun, 2010: 9):

- Finans sisteminin sağlığını ve güvenini sağlamak,
- Tasarruf sahiplerini korumak,
- Tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların edinebilecekleri bilgi düzeyini artırmak,
- Para ve finans politikalarının belirlenen hedefler çerçevesinde yürütülmesini sağlamak.

Ülkelerin refah seviyesine finansal sistemlerin göstermiş olduğu performansın önemli ölçüde olumlu katkıları sağlaması beklenmektedir. İyi çalışan bir finansal sistem aşağıdaki fonksiyonları yerine getirmektedir (Açdoğuran, 2020: 26; Levine, 1997: 692):

- Birikimlerin yatırımlara kanallene edilmesini kolaylaştırmak,
- Fonların yeni projelerinde finansmanında kullanımına sunulması,
- Ödemelerin gerçekleştirilmesi,
- Risk yönetiminin sağlanması,
- Ekonomik aktivitelerin istikrarını sağlamak,
- Bilgi edinme ve işlem maliyetlerinin düşürülmesi,
- Firma yöneticilerinin takip edilmesi ve kurumsal kontrolün sağlanması,
- Mal, hizmet ve sözleşme ticaretini kolaylaştırmak,
- Mal ve hizmet değişiminin kolaylaştırılması.

Finansal sistem aynı zamanda kendisini kapsayan genel ekonomik sistemin bir alt sistemidir. Ekonomik sistemin bir alt sistemi olan finansal sistem, bir ekonomide yer alan belirli kişi ve kurumların, piyasaların, finansal araçların ve organizasyonların üstlendikleri çeşitli fonksiyonları yerine getirmek için oluşturdukları bir bütündür (Afşar, İslatince, Kaytancı ve Baştürk, 2018: 6). Finansal sistemin önemli bir fonksiyonu da riskin yönetilmesi ve minimize edilmesidir. Bu bağlamda finansal kurumlar riski toplamak ve riski yönetmek gibi önemli bir görevi üstlenmektedir.

Türkiye’de finansal sistem içerisinde en büyük paya sahip olan bankalar, fon transferi açısından reel sektör ile finans kesimi arasında aracılığın sürdürülmesinde kritik bir rol üstlenmektedir. Bankaların faaliyette bulunduğu aracılık hizmeti dolaylı olarak ülkelerin ekonomik gelişimine ve refah düzeyine etki etmektedir (Dirik ve Göker, 2022: 387). Diğer taraftan Türkiye banka temelli bir finansal sisteme sahiptir ve Türkiye’de ekonomik faaliyetlerin büyük kısmının finansmanı bankalara tarafından sağlanmaktadır. Dolayısıyla bankalar en önemli finansal araçların başında gelmekte ve sistemik öneme sahip finansal kuruluşların başında bankalar gelmektedir (Kartal, 2018: 6).

Türk finans piyasası öyle uzunca bir geçmişe sahip olmayan, yatırımcısıyla, firmalarıyla, kamu otoriteleriyle, finansal araç ve kurumlarıyla günden güne gelişme kaydeden bir piyasadır.

BÖLÜM III

3. BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde bankacılığın dünyada ve Türkiye’de gelişiminden bahsedilecektir. Yine bu bölümde Türk Bankacılık Sektörüne ait temel büyüklüklere ilişkin gelişime yer verilecektir. Çalışmanın bu bölümü bankacılık sektöründe kârlılık ve kârlılığını etkileyen faktöre yer verilerek tamamlanacaktır.

3.1. DÜNYADA BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Banka kavramı İtalyanca sıra, tezgâh, masa anlamına gelen “Banco” kelimesinden türeyerek zamanla banka olarak kullanılmaya başlamıştır. Bilinen ilk bankerler Lombardiyalı Yahudiler, pazarlarda *banco* üzerinde bankacılık olarak bildiğimiz işlemleri gerçekleştiriyorlardı (Öcal ve Çolak, 1999: 2). Bankacılık faaliyetleri sanılan aksine para denilen değişim aracının ortaya çıkmasından önce oluşmuş bir kavramdır (Yetiz, 2016: 3). Değişim aracı olan paranın, ekonomilerde kullanılmaya başlanmadığı ilk çağlar bankacılık faaliyetlerinin başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. İlk çağlarda değerli eşyalarını her türlü tehlikelerden sakınmak isteyen bireyler bu eşyalarını tapınaklara bırakırlardı. Din adamları onlara emanet edilen varlıkları değerlendirerek belirli bir ücret karşılığında ihtiyacı olan insanlara ödünç verip, kendilerine emanet bırakılan bu varlıkları âtil durumda bırakmayarak kaynak aktarmaya başlamıştır. Bu sebep ile tarihin ilk bankalarının tapınaklar, ilk banka çalışanlarının ise din adamları olduğundan bahsedilirdi. M.Ö. 3500 yıllarda, Mezopotamya’da Uruk’taki Kızıl tapınakta bankacılık işlemlerinin yapıldığını işaret eden tarihsel belgelerin varlığı arkeologlar tarafından ortaya çıkarılmıştır (Erol, 2006: 9).

Bankacılık faaliyetleri toplumların medeniyetleşmesine paralel olarak gelişme göstermiştir. Gelişmiş eski medeniyetlerden olan Antik Yunan’da “Trapezites” adı verilen bankerler olduğu ve bu bankerlerin “Trapeze” denilen masalarda toplanarak ekonomi ve ticari konuları konuştuğu zamanlarda gelişerek bankalaştığı söylenmektedir (Atasoy, 1993: 15). Yine Antik Yunan’da Parthenon Tapınağı ve Apollo Tapınağı halktan emanet kabul etmiş, aldığı emanetleri faiz karşılığı başkalarına vermiş hatta para bile basmışlardır. Bu gelişmelerin ardından ilk kamu bankaları da Eski Yunan’da kurulmuştur (Erol, 2006: 17). “Bank of Delas” adıyla Antik Yunan’da bilinen en önemli bankacılık kurumu olarak anılmaktadır. Bu banka Delas Tapınağında oluşmuş ve 13 Yunan şehir devletinin tapınaktan aldığı borçları ödememesi sonucunda iflas etmiştir (Dinçer, 2019: 11). Bankacılığı Yunanlılar oldukça geliştirerek müşterilerinin kıymetli eşyalarını emanet olarak almış, kasa

görevi icra etmiş ayrıca çek olarak adlandırdığımız evrağında ortaya çıkmasını sağlamışlardır (Meunger, 1969: 22).

M.Ö 1900'lü yıllarda tüccar sınıfının yoğun olduğu Hitit İmparatorluğu kurulmuştur. Bu tüccar sınıfı yapmış oldukları ticaretle iş bankalarının temellerini oluşturmuşlardır (Metin ve Lamba, 2016: 15). Hitit İmparatorluğunun yıkılmasının ardından tarihte paranın icadını gerçekleştirecek Lidya devleti Giges liderliğinde kurulmuştur. Giges üstünde değeri yazan gümüş ve altın alaşımı temsil edebilecek madeni parçaları takas aracı olarak kullanmayı düşünmüş ve tarihte birçok medeniyetin ve devleti kullanmış olduğu paranın temelini oluşturmuştur (Aydın, 2006: 18).

Babil İmparatorluğundaki Hammurabi kanunları ilk yazılı kanunlardır. Tarihte bilinen en eski bankacılık hizmetleri Sümer ve Babil uygarlıklarına kadar uzanır ve Sümerler uygarlığında "Maket" bilinen ilk banka niteliğindeki kuruluştur. Hammurabi Kanunlarında tapınaklarda yapılacak borç işlemleri, alınacak faiz oranları, rehin, ipotek gibi bankacılığa dair birçok kurala milattan önce iki binli yıllarda yer verilmiştir (www.aof.com.tr). Yapısal olarak banka olarak görülen tarihteki ilk banka M.Ö. 3500 yıllarında kurulmuş olan ve Hammurabi kanunlarında "Maket" ismiyle yer almış ve işleyişi anlatılmıştır (Aykent, 1970: 12). Bu inşa edilmiş yapı aslından bir tapınaktır. Bu tapınakta görevli din adamları talep eden kişilere tohum, tahıl ya da tarımsal üretimde gerekli olan ürünleri borç olarak verirlerdi. Borç olarak verilen tarım ürünleri %33 faizle geri alınır (Aksüt ve Bakkal, 2011: 14).

Tablo 3.1'de bankacılığın gelişiminin kronolojik sıralaması verilmiştir.

Tablo 3.1. Bankacılığın Gelişimi

Tarihte İlk Banka	İlk Bankacılık Yasaları	Bankacılığın Gelişmesi ve Denetlenmesi	Milad	İlk Modern Banka	Çek ve Banknot Kullanımı	Goldsmithlerve Sertifika	İlk Merkez Bankası	Modern Bankacılığın Başlaması
3500	2000	1000	0	1609	1637	1640	1694	1907
MÖ.3500	Sümer ve Babil tapınaklarında rahiplerin borç verdiğini gösteren bankacılık belgeleri bulunmuştur.							
MÖ.2000	Eshunanca Krallığı ilk bankacılık yasalarını çıkardı ve faiz oranını %20 olarak sabitledi. Hammurabi yasaları, kredi verme, mevduat toplama, komisyon işlemlerini hükme bağlamış, kredi senetleri 2 nüsha olarak killer üzerine yazılmıştır.							
MÖ.1000	İlk ve Orta Çağ'da Yunanlılar, Romalılar ve Mısırlılar bankacılığı geliştirmiş, eski Mısır'da faiz sınırlanırken eski Yunan'da bankacılık denetimlerine başlanmıştır.							
1609	'Amsterdam Bankası' ilk modern banka olarak kurulmuştur.							
1637	Venedik Bankası kurulmuş çek ve banknot kullanımına başlamıştır.							

1640	Tüccarların altınlarına İngiltere kralı tarafından el konulmuş ve altınlar ‘goldsmith’ isimli tüccarlara sertifika karşılığında verilmeye başlanmıştır.
1694	İngiltere Merkez Bankası kurulmuştur.
1907	Bankacılık Sistemi, Federal Reserve Bank (ABD Merkez Bankası) ile olgunluğa ulaşmış ve modern banka sistemini oluşturmuştur.

Kaynak: Yetiz, 2016: 109.

Eski Yunanda krallar Milattan önce 7. Yüzyılda üzerinde isimlerinin olduğu paralar bastırılmışlardır. O dönemlerde Sinop, Sicilya, Kartaca ve Lidya’yı fetheden Persler aracılığıyla bankacılık orta doğuya da yayılmıştır. Milattan önce 3. Yüzyıldan milattan sonra 2. Yüzyıla kadar dünyanın hâkim gücü olan Roma’da bankacılığın oldukça geliştiği görülmüştür. Aristokratlar Roma’da bankacılık faaliyetlerine ilgi duymamıştır, bu faaliyetleri daha alt toplumsal tacirler ve armatörler ilgi göstermiştir. Avrupa’da bankacılığın daha da gelişmesinde Orta Çağ’da denizciliğın gelişmesiyle beraber yeni yerlerin fethedilmesi ve fethedilen yerlerden kıymetli madenlerin getirilmesinin etkisi görülmüştür. Bankacıların sosyal topluluk içinde daha büyük önem kazanması ve kendisini herkese kabul ettirmesi Rönesans döneminde gerçekleşmiştir (Yetiz, 2016: 109).

Roma döneminde “Bancheri” olarak adlandırılan kişiler pazarlarda “Banco” olarak bilinen tezgâhlar üstünde bankacılık faaliyetlerinde bulunmuşlardır (Eyüpgiller, 1985: 17). M.Ö Bankacılık Roma’da Batlamyus döneminde 127-51 yılları arasında tam anlamıyla devlet eline geçmiştir. Orta çağ Avrupası’nda yaşanan savaşlar, politik sıkıntı ve istikrarsızlık ticaret yollarında güvenlik sorunları oluşturmuş ve ruhban sınıflarının kredi ve faiz faaliyetlerine ağır yaptırımlarda bulunması bankacılığın gelişmesini geciktirmiştir (Özdemir, 2010: 6). Orta çağda Avrupa’daki faiz yasağı Lombardlar ve Yahudilerin işine yaramış ve ödünç işlerini tek ellerinde toplamışlardır. Bunun akabinde her yerde aynı uygulamaları ve işlemleri sürdürerek ekonomik olarak inanılmaz ölçüde büyümüşlerdir (Balak ve Seymen, 1996: 23).

Orta çağda denizciliğın gelişmesi, yeni fethedilen bölgelerden değerli madenlerin getirilmesi Avrupa da bankacılığın daha fazla gelişmesini sağlamıştır. İngiltere’de 1640 senesinde kralın tüccarın Londra kulesinde muhafaza edilen altın külçelerine el koyması, tüccarların devlete olan güvenini zedelemiş ve tüccarlar o andan itibaren altınlarını isimlerine “Goldsmith” denilen tüccarlara teslim etmiş ve altınları karşılığında şehadetname almışlardır. Daha sonra, Goldsmithler kasalarında tuttıkları altınların kullanılmadığını fark ederek onları borç almak isteyenlere “goldsmithnots” denilen kendi senetlerini vermeye

başlamışlardır. Zamanla bu senetlerin piyasadaki alışverişlerde kullanılıyor olması ilk banknot sistemini açığa çıkarmıştır (Yetiz, 2016: 109).

Orta çağda Bizans parasının değeri dikkat çekmekteydi. Döneminde büyük bir güce ve toprağa sahip olan Bizans bunu kendi parasının olmasına borçluydu. Bizans dönemindeki bankacılık alanındaki en önemli gelişme Templiler tarafından icat edilerek kullanılan çift taraflı kayıt tutma sistemidir. Fransız Milli Kütüphanesinde 1286 tarihli bu sisteme ait belgeler bulunmaktadır (Meunger, 1969: 14).

Orta Çağ'ın sonlarına gelindiğinde uluslararası ticaretin gelişmesiyle birlikte bankacılık işlemleri de bu duruma paralel olarak yelpazesini genişletmiştir (Kaya, 2003: 2). Bu dönemde bankalar sadece kendi sermayeleri ile değil aynı zamanda müşterilerinin sermayelerini saklayarak bugün mevduat hesabı denilen kavramın temellerini oluşturmuşlardır (Güçlüay, 2001: 3). Bunun gibi ekonomik gelişmeler Coğrafi Keşifleri fonlamaya başlamış bu da yeni kaynaklara ulaşılmasına ve ekonomik etkileşimlerin büyümesine yol açmıştır (Demir, 2020: 5). 12-14. Yüzyıl aralığında Avrupa'nın farklı farklı yerlerinde kurulan fuarlar ve panayırar günümüz bankacılığının temel taşlarına kaynak teşkil etmiştir (Çolak ve Öcal, 1999: 4).

Barselona, Cenovalı ve Venedikli bankerler topladıkları paralar ile kara ve deniz ticaretiyle uğraşmış, çağdaş ticaret bankaları gibi hesaptan hesaba ödeme yöntemini kullanmışlardır. 1500'lü senelerde yaşanan mali kriz sebebi ile tüm Venedik bankerleri iflas etmiş ve bu olay 1581 senesinde Venedik'te Banco Della Pizza Del Rialto isimli ilk resmi bankanın kurulmasına sebep olmuştur. Böylece Venedik'te özel bankacılık ortadan kalkmıştır. Venedik Cumhuriyeti sermayesiyle kurulan bu bankaya mevduat kabul etme, bu mevduatı bir şahıstan diğer şahsa transfer aracı olma görevi verilmiş fakat bankanın bu mevduatı kullanması yasaklanmıştır. Bir süre sonra Banco De Rialto, Venedik'in ikinci resmi bankası olan Banco Del Giro ile birleşmiş ve Venedik Bankası ismi altında faaliyet göstermişlerdir. Venedik bankası kredi işlemlerini yapmış, özellikle de gemi sahipleriyle deniz aşırı ticaretle uğraşan insanlara sunduğu orta vadeli kredilerle ticaretin ilerlemesinde katkı sahibi olmuştur (Erol, 2006:11).

Bankacılığın asıl gelişimi 1453 İstanbul'un fethinden sonra olmuştur. İstanbul'un fethinin ardından Avrupa'da ortaya çıkan Rönesans ve Reform hareketleri ile yeni kıtaların keşfedilmeye başlanması ve ticaretin ilerlemesi o vakte kadar yürürlükte olan kilise hukuku yerini Roma hukukuna devretmeye başlamıştır. Böylelikle faiz yasağı kaldırılmış ve başta

İtalya olmak üzere bütün Avrupa ülkelerinde bankacılık faaliyetlerinin önemi artmıştır (Kılıç, 2020:7).

Yeni yerlerin keşfedilmesi, teknik buluşlar, istila ve sömürgecilik girişimleri hem ulusal hem de uluslararası ticaretin ilerlemesine katkı sağlamıştır. Yapılan keşifler sonucunda Avrupa'da önemli ticaret merkezi olan İtalya bu alanda elinde tuttuğu gücü İngiltere, İspanya, Portekiz ve Fransa gibi ülkelerin eline bırakmıştır (Arnold, 2014: 17). Bu dönemde yatırımlar artmaya başlamış ve yapılan yatırımlar bankacılık ve para ticaretinin önemini gittikçe daha da artırmaya başlamıştır. Avrupa'nın tanındık ve varlıklı aileleri bu yeni kazanç yoluyla yakından ilgilenmişlerdir. Bu dönemin büyük zenginlerinden olan banker aileler kazançlı buldukları tüm yatırım alanlarına girmişlerdir Bankerlerin özellikle ilgi duydukları yatırım alanları deniz aşırı ticaret, para basım işleri, vergileri toplama olup ayrıca uluslararası sermaye aktarımı transfer etmeye başlayarak borsanın oluşmasına katkı sağlamışlardır (Erol, 2006: 11).

Amerika'nın keşfinin ardından Avrupa'da kullanılan sikkelerin farklı değerler taşıması uluslararası ticarete çeşitli sorunlara yol açmıştır. Uluslararası ödemeleri düzenlemek amacı ile 1609 senesinde Hollanda'da Amsterdam bankası kurulmuştur. Hollanda'da kurulan bu banka modern anlamda ilk banka olmuştur (Yetiz, 2016: 109). Amsterdam bankası hesaplarını "banço-florin" denen sabit kıymetli bir maden üzerine tuttuğu için bankacılıkta mühim bir adım atmış ve Avrupa'nın en önem arz eden bankası olmuştur. Bankanın kredi işlemlerinde bulunması yasaklanmış yalnızca mevduat kabul etme ve tediye yapmak ile görevlendirilmiştir. 1814 senesinde tasviye edilen bu bankanın yerine ihraç yetkisine sahip olan Felemenk bankası kurulmuştur (Erol, 2006:12).

İngiltere ve Fransa arasındaki savaşın uzaması ve savaş masraflarının artması İngiltere ekonomisini büyük ölçüde etkilemiştir. Bunu üzerine İngiltere hükümeti Goldsmithler'e gereğinden fazla banknot çıkararak piyasaya sürmesi yönünde baskı yapmıştır. Piyasaya sürülen bu banknotlar devlete borç olarak tahsis edilmiştir. Ancak 1672 yılına gelindiğinde Kral II. Charles bu borcu devletin ödeyemeyeceğini duyurmuş bunun üzerine Londra piyasası iflas etmiştir (Andreades, 2013: 3). Yaşanan bu olayların akabinde ülkede güvenilir bir bankaya ihtiyaç duyulmuş ve bunun üzerine 1694 yılında hem kredi verebilen hem de merkez bankası politikalarını yönetebilecek olan İngiltere Bankası (Bank of England) kurulmuştur. Kurulan İngiltere Bankası hem emisyon tekeline sahipti hem de özel bir banka olarak çağdaş Merkez Bankalarının ilk örneğini oluşturuyordu. Banka devlete

para sağlamak için kurulduğunda sermayesinin tamamını devlete borç olarak vermiştir. Halk bankaya yatırılan paralar karşılığında taahhüt edilmiş senetler almış ve böylece faiz kazancı elde etmişlerdir (Erol, 2006:14).

19. yüzyılın başlarına gelindiğinde sömürgecilik faaliyetleri artmış dünya ticareti önceki dönemlere oranla önemli ölçüde ilerleyip çeşitlendiğinde bankacılık sektöründe de yeni eğilim ortaya çıkmıştır. Bu süreçte iş bölümü, uzmanlaşma ve birleşme eğilimleri ön planda olmuştur. Bu dönemde Almanya ve İngiltere’de kurulan bankalar bugünde işlemlerine devam etmektedirler. 20. Yüzyıla gelindiğinde özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra bankacılık faaliyetleri merkezi planlı ekonomilerin türüne göre yeniden şekillenmeye başlarken az gelişmiş ekonomilerin finansal bakımdan kalkınma gayretlerini desteklemek amacı ile “Kalkınma Bankacılığı” olarak adlandırılan çoğunlukla devlet himayesinde özel kanunlar ile yeni bankalar kurulmaya başlamıştır. Uluslararası para fonu, Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası ve benzeri kuruluşlar II. Dünya Savaşı sonrası o dönemin ürünleri olmuşlardır (Yetiz, 2016:109).

Bankaların tarihi incelendiğinde geçmişten günümüze birçok banka kurulmuştur. Bankalar özel olarak kurulduktan belli bir süre sonra ülke ekonomisine yön verebilecek hale geldiklerinde merkez bankası olarak devlet eline geçerek kontrol altına alınmıştır. Aşağıdaki tabloda tarihte önemli yer tutan bazı bankaların kuruluş yıllarıyla ilgili bilgiler mevcuttur.

Tablo 3.2. Bazı Önemli Bankalara İlişkin Bilgiler

Banka	Kuruluş Yılı	Merkez Bankası Kuruluş
Sverige Riksbank	1668	1890
Bank of England	1694	1870
Banque de France	1800	1880
Bank of Finland	1811	1890
Nederlandsche Bank	1814	1870
Austrian National Bank	1816	1870
Norges Bank	1816	1890
Danmarks National Bank	1818	1880
Banco de Portugal	1846	1870
Belgian National Bank	1850	1850
Banco de Espana	1874	1910
Reichsbank	1876	1880
Bank of Japan	1882	1880
Banca D’Italia	1893	1880

Kaynak: Capie vd., 2012.

Avrupa’da 16.yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde bankacılık işlemlerinin hız kazandığı görülmektedir (Anbar, 2009: 13). Devletlerin ekonomik değerleri kontrol altında tutmak istemesi bankalarında devlet eline geçmesine ve kontrol edilmesine yol açmıştır

(Yıldırım, 2010: 5). 17 ve 18. Yüzyıllarda devletlerin para, altın ve gümüş rezervlerinin artması merkez bankalarının kurulmaya ve bankacılığın düzene girmesini gerektirmiştir (Anbar, 2009: 8). Bankacılık faaliyetlerinin 17 ve 18. Yüzyılda Avrupa’da yaygınlaşmasının ardından devletlerarasında ekonomik rekabetler oluşmaya başlamıştır (Sefer, 2010: 12). 19.yüzyılda Avrupa bankacılığı uzmanlaşmaya başlamış orta ve uzun vadede krediler sağlayarak gelişimlerini hızlandırmışlardır (Bilge, 2004: 6). Bankaların uzmanlaşma eğilimi her Avrupa devletinde aynı oranda olmamıştır. O dönemin ileri düzeyde beş büyük adıyla anılan İngiltere bankaları; Midland Bank, Lyods Bank, National Provincial Bank, Barclays Bank ve Westminster Bank (Boratay vd., 2002: 36). 19.yüzyılda Fransız bankacılığına bakıldığında Cédit Lyonnais ve Société Générale bankalarının mevduat ve ticaret bankası alanında gelişim gösterdiği, Credit Mobilier, Union Parissenne ve Banque de Paris et de Pays bankalarının ise iş bankacılığı alanında uzmanlaştığı görülmektedir (Bursalıoğlu, 1998: 19).

Bretton Woods para sisteminin çökmesi ve petrol krizinden sonra 1970’lerin başında petrol üreten ülkelerin kazançlarını bankalara yatırmaları sonrasında bankacılık sektöründe ciddi oranda değişiklikler görülmüştür. Bu değişiklikler 1980’de bilgisayar teknolojilerinin yaygınlaşması, 1990’lı yıllarda internet bankacılığı, 2000’lerde bireysel bankacılık hizmetleri gibi sıralanabilir (www.aof.com.tr).

20. yüzyılda bankacılık alanında büyük gelişme Amerika Birleşik Devletleri’nin bankalarının bankacılık sektöründe hızla yayılmasıdır. ABD’de 1913 yılında çıkarılan Federal Rezerv Kanunu’nun yerel bankaların başka ülkelerde şubeler açmasına izin vermesi ile birlikte 1.Dünya savaşı öncesinde vermiş olduğu borçları tahsil edemeyen İngiltere’nin savaşı finanse edememesi dünya bankerliği rolünde Amerika’nın önünü açmıştır (Yılmaz ve Alganer, 2014: 12). I. Dünya savaşı öncesinde dünyanın en borçlu ülkesi durumunda olan Amerika İngiliz sterlininin yerini Amerikan Dolarının alması ve Avrupa sermayesinin Amerika’ya doğru yönelerek New York’un uluslararası finans merkezi haline dönüşmesiyle en önemli borç veren ülkelerden bir tanesi durumuna gelmiştir (Çankaya ve Öz, 2001: 3). II. Dünya Savaşı’ndan sonra Bretton Woods ülkelerin kısa vadeli finansman açığını karşılamak ve ödemeler dengesini düzenlenebilmesi için IMF (Uluslararası Para Fonu) ve Avrupa’nın yeniden inşası ve kalkınabilmesi için gereken uzun vadeli finansı sağlayabilmek içinde IBDR (Dünya Bankası) gibi uluslararası kuruluşlar ortaya çıkarmıştır (Karaçay, 2016: 5).

1980 yılına gelindiğinde bankacılık faaliyetleri teknolojik gelişmeler ile paralellik göstererek teknolojinin hızıyla gelişimini daha da hızlandırmıştır (Işın, 2006: 15).

Teknolojik gelişmelerle hızlanan bankacılık işlemleriyle müşterilere verilen hizmetler kolaylaştırılmış ve müşterilerin bilgilerinin depolanması ve aktif ve verimli pazarlama yöntemlerinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır (Çivi, 1985: 45). 1990 yıllarında internetin yaygınlaşması bankacılık işlemlerinin kolaylaşmasına ve elektronik bankacılığın gelişmesine yol açmıştır (Keskin, 2019: 28). 2000 yılına gelindiğinde bankacılık hizmetlerinde bireysel bankacılık ve elektronik para olguları oluşmuş bunların yanı sıra 24 saat hizmet verebilen çağrı merkezleri, müşteri ilişkileri yönetimi ve internet bankacılığı gibi hizmetler oluşturulmuştur (Öncü vd., 2003: 32).

3.2. TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bankacılık sektörünün Türkiye'deki tarihsel gelişimi Osmanlı dönemi, ulusal bankalar dönemi, kamu bankalar dönemi, özel bankalar dönemi, planlı dönem ve serbestleşme ve dışa açılma dönemi olmak üzere altı dönemde incelenmiştir.

3.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Bankacılığın Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğunda bankacılık 19.yüzyılda şekillenmiştir (Uluyol, 2019: 3). Osmanlı İmparatorluğu batıdaki gelişmeleri yakından takip etmesine rağmen 19. yüzyıla kadar modern anlamda finans kurumları yerine Vakf-ı Nükud adıyla para vakıflarını kullanmıştır (Bulut, 2017: 17). İslam dininde faizin yasak olması nedeniyle İslam ülkelerinde farklı kredi sistemleri uygulanmış bununla birlikte farklı uygulamalar geliştirilmiştir (Pamuk, 2017: 23). Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğunda modern finans uygulamaları yerine dini olarak uygun görülen modeller uygulanmış ve bu da bankacılığın gelişmesinin uzamasına neden olmuştur.

19.yüzyıla gelindiğinde ekonomik olarak geri kalmış bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu çağı yakalamak ve ekonomik olarak güçlenmek için bankacılık faaliyetlerine önem vermiştir (Sümer, 2016: 45). Bu dönemde ticaret alanlarına Ermeni, Yahudi ve Rum kökenli azınlıklar hâkim olduğundan bankacılık uygulamaları da bu azınlıkların çerçevesinde şekillenmiştir (Apak ve Tay, 2012: 2). Osmanlı İmparatorluğu Türk halkının yönetici olmaması ve İslam dinine göre bankacılık uygulamalarında yasaklar bulunması bu alanların Müslüman olmayan azınlıkların eline geçmesine neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Batı ile ekonomik ilişkileri günden güne gelişiyor ve gelişen ticari ilişkiler ekonomiyi giderek parasallaştırıyordu. Bu durumun sonucunda Osmanlı Devleti, Batı ile gelişen ticari ilişkiler karşısında sürekli olarak değer yitiren parasına çeki düzen verme ihtiyacı duymuştur. Osmanlı ekonomisi gerek iç gerekse dış ticaret nedeniyle karmaşık kambiyo ilişkilerine maruz kalıyordu. Bizans'tan beri Galata çevresinde toplanan ve Galata Bankerleri olarak bilinen geleneksel sarraflar bu dönemde çağ dışı kalıyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nun mali tarihinde sarrafların devlete kredi verme, resmi makamlardan alacağı olanların işlerini komisyon karşılığında yürütme ve kendi hesaplarına alarak sonuçlandırma gibi yadsınamaz bir rolü bulunmaktaydı. Ayrıca sarraflar ticari senetleri iskonto etme ve kambiyo işlerine de girmişlerdir. Osmanlı'da parasal faaliyetler 19. Yüzyılın ortalarına kadar Galata Bankerlerinin kontrolü dâhilinde gerçekleşiyordu. Osmanlı ekonomisinin dünya ekonomisiyle bütünleştiği 19. yüzyılın ortalarında, Galata sarrafları modern anlamda bir banka kurmak amacıyla bir araya geldi, ancak bu girişimleri kaynak yetersizliği nedeniyle sonuçsuz kaldı. Uzun süre ayakta kalamayan Galata bankerlerinin kurduğu Bank-ı Dersaadet dışında, Türkiye'de kurulan ilk banka Bank-ı Osmanî veya Osmanlı Bankası'dır (Toprak, 2010: 36).

İlk bankanın kuruluşu altın liranın değerini stabilize etmek, döviz kuru paritesini sabitlemek, kaimenin değerinin düşürülmesini (devalüasyonunu) engelleyerek, istikrarı sağlamak gibi ihtiyaçların doğması ile gerçekleştirilmiştir. Öte yandan, ekonominin sağlıklı ve düzenli olması için sadece para reformunun yeterli olmadığı, bununla beraber iyi bir banka sistemine de gereksinim duyulduğu anlaşılmıştır. Yabancıların 1836 ve 1840 yıllarında banka kurma hayalleri bir sonuca varamamış, İngiliz, Fransız, Avusturya, Rusya, Hollanda, Yunanistan, ABD ve Danimarkalı kişilerin 1842 senesinde kurdukları İzmir bankası "The Bank of Smyrna" anlaşmayı imzalamamaları nedeniyle bir sonraki yıl kapanmıştır (Özdemir,2009: 21). 1845 senesinde en tanınmış iki galata bankerini ile Osmanlı arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu ünlü iki galata bankerinin ismi ise Teodor Baltacı ve JakAleon'dur. Baltacı ve Aleon, Osmanlı sınırlarında 1847 senesinde Bank-ı Dersaadet (İstanbul Bankası) ismindeki ilk bankayı kurmuşlardır (Kaya ve Çöllü, 2020:9). Bu suretle ilk kez Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını düzenleme vazifesini yüklenen bir banka kurulmuştur (Özdemir, 2009: 21-22). Tarihimizde basılmış olan ilk kâğıt para bütçedeki açıkları gidermek için 1840 senesinde üretilmiştir. Kaime ismi verilen paranın miktarı Osmanlı hazinesinin o dönemdeki kaynak gereksinimini gidermesi için kısa zaman içerisinde ciddi oranda artırılmıştır. Bir kaç yıl içerisinde dış ticarete oluşan açıklardan

dolayı kaimelerin yabancı paralar karşısındaki değerinde mühim oranda düşüşler gözlemlenmiş ve bu sebeple de ithalatın finansmanı için dış pazarlardan kaynak elde etmek epeyce zor hale gelmiştir (Keskin vd., 2008:1).

Bank-1 Dersaadet'in (İstanbul Bankası) asıl vazifesi döviz kurundaki dengeyi ve kararlılığı sağlamaktı ve bankanın tüm sermayesi 25 milyon kuruştı. Ancak, 1853 yılında meydana gelen Fransız Devriminden Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ticareti de olumsuz etkilenmiştir ve bu olumsuzluklar beraberinde Osmanlı'nın bankaya verdiği desteğin kesilmesine neden olmuştur. Böylece Bank-1 Dersaadet faaliyetlerini durdurma kararı almıştır (Fertekligil, 2020: 20; Kaya ve Çöllü, 2020:9).

İstanbul bankasının faaliyetinin kısa sürmesi ve kısıtlı faaliyet alanı düşünüldüğünde, Osmanlı döneminde bankacılığın kuruluşu 1856 yılında gerçekleşen Osmanlı bankası ile başladığı genel kabul edilen bir görüştür. Rusya ile yapılan kırım savaşını Osmanlı İmparatorluğu'nun kazanması sonucunda 30 Mart 1856 senesinde Paris Barış Anlaşmasının imzalanmasıyla, Osmanlı'nın dış borç alma imkânları artmış ve böylece Osmanlı bankasının kurulmasında en önemli etken olmuştur (Keskin vd.,2008:1). Bu banka dış borçların tedarikinde Osmanlı Devleti ve yabancı sermaye sahipleriyle aracılık etmek için İngiliz sermayesiyle kurulmuştur (Yetiz, 2016:110). Osmanlı Bankası 2000'li yıllara dek faaliyetini sürdürmüş, 2001 yılında ise Garanti Bankası'na katılmıştır. 1863-1875 yılları arasında Osmanlı Bankası'na dolaşıma para çıkarma, bütçe komisyonlarına temsilci gönderme, devlet gelirlerini bankaya yatırma ve giderleri banka aracılığıyla ödeme gibi bazı ayrıcalıklar tanınmıştır. Osmanlı Devleti'nin borçları ise 19. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde katlanarak devam etmiştir. Devlet yabancı bankaların devlet sınırları içerisinde şubeler açmasına müsaade ederek kaynak sağlamayı amaçlamıştır (Kaya ve Çöllü, 2020: 10).

Tablo 3.3. Osmanlı Bankası Kuruluş Hissesi Dağılımı

Hisse Senetlerinin Sahipliği	Hisse Senetlerinin Paylaşım (Adet)*	Ortaklık Payı (%)	Hisselerin Değeri (Fransız Frank)*
İngiliz Sermaye Grubu	80.000	%59,26	40.000.000
Fransız Sermaye Grubu	50.000	%37,04	25.000.000
Osmanlı Sermaye Grubu	5.000	%3,70	2.500.000
Toplam	135.000	%100	67.500.000

Kaynak: Apak ve Tay, 2012. (*Hisse senetlerinin her biri 500 Fransız Frank'ını temsil etmektedir. Kuruluştaki sermayenin yarısı ödenmiş durumdadır.)

Yabancı sermayeli olan bu bankanın devlet bankası özelliğine sahip olmasının nedenleri arasında ülkede para ihracının yapılabilmesi ve parasal alana istikrar kazandırabilmesi bulunmaktadır. Yaşanılan değişimler sonucunda, Tablo 3.3'te görüldüğü gibi ortaklığının yeni yapısının büyük payı yine İngiliz sermaye grubunun olmuştur. Bu ortaklık Devlet bankası niteliğine haiz gibi görünse de Osmanlı Devleti'nin payının sembolik bir paydır.

Çiftçilere daha fazla imkânlarla tarımsal kredi sağlamak için 1863 yılında memleket sandıkları kurulmuştur. Finansman olarak incelendiğinde ilk olarak imece usulüyle başlanmış, daha sonra da köylünün mal varlığı ile orantılı bir şekilde buğday vermeleriyle dayanak oluşturulmaya çalışılmıştır. İlerleyen zamanlarda sermayenin toplanmasında yaşanan güçlükler ve kredinin verilmesinde bazı yolsuzlukların yaşanmasıyla beraber bu kuruluşun Menafi Sandıkları ismiyle yeniden düzenlenmesi mecbur hale gelmiştir. Daha sonra sandıklardaki kaynakların kullanımıyla da ilgili kuşkular oluşmaya başlamış ve oluşan kuşkuların giderilememesiyle ilk devlet bankası sıfatı ile 1888 yılında Ziraat Bankası kurulmuştur (Yetiz, 2016: 110). 20. Yüzyılın başlarında ulusal bankacılığın gelişmesi adına adımlar atılmış fakat bu girişimler yetersiz kalmıştır. Ulusal sermaye ile kurulan bankalar güçlü yabancı bankalarla rekabet konusunda zayıf kalmış ve etkinliklerine devam edememişlerdir. 1908-1923 yılları arasında ikinci meşrutiyetten Cumhuriyetin ilanına kadar olan süre zarfında İstanbul'da 11, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde 13 yerli banka kurulmuştur ve bu dönemde ulusal bankacılıkla beraber devlet teşviklerinin önemi de anlaşılmıştır (Coşkun vd.,2012: 4).

Osmanlı Devleti döneminde kurulmuş olan ve Türkiye'de şube amacıyla faaliyete geçmiş 38 yabancı bankadan Cumhuriyet Dönemi'ne sadece 13 banka geçmiştir. Ülkemizde 1923 yılı sonu itibariyle 18'i milli ve 13'ü yabancı olmak üzere 31 banka faaliyet göstermekteydi. 30 Haziran 1930'da 1715 sayılı yasa ile TCMB kurulmuş, 3 Ekim 1931'de ise faaliyete geçmiştir. 1923 yılı itibariyle ülkemizde faaliyette bulunan 13 yabancı bankaya ilave olarak 1923-33 yılları arasında 6 adet yabancı banka şube açmıştır. Açılan bankalar Tablo 2'de görüldüğü gibidir (Uluyol, 2019: 75):

Tablo 3.4. 1923-1933 Yılları Arasında Kurulan Yabancı Bankalar

Bankanın Adı	Merkezi	Türkiye’de Şube Açtığı Yıl
Hrisovaloni Bankası (Banque Chrisovloni)	Bükreş-Romanya	1924
Bank Belj Pur Letranje	Brüksel-Belçika	1924
Umumi Ticareti Hariciye Bankası	Paris-Fransa	1925
S.S.C.B. Ticareti Hariciye Bankası	Moskova-Sovyet	1925
İtalyan Şark Bankası	Milano-İtalya	1925
Bank-Franko Azyatik	Paris-Fransa	1929

Kaynak: Uluyol, 2019.

1929-1930 büyük buhranın olumsuz etkileri bankacılık sektörünü de etkilemiş ve birçok banka faaliyetlerini durdurmak gibi bir zorunlulukla karşı karşıya kalmıştır. Ülkedeki banka sayısı 1932 yılında 60 iken bu sayı 1945 yılında 40’a düşmüştür. Türkiye’de dünya ekonomik bunalımından sonra devletçi ilkeleri benimsemiş, bu dönemde Sümerbank, Etibank ve Türkiye Halk Bankası gibi büyük kamu bankaları kurulmuştur (Uluyol, 2019: 76).

3.2.2. Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932)

Cumhuriyet öncesi dönemde bankacılık faaliyetleri düşünüldüğünde gerçek anlamda bankacılıktan bahsetmek mümkün değildir. Yabancı bankaların egemenliği bu döneme kadar kendinden söz ettirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş döneminde birçok alanda gelişme olurken bankacılık sektöründe de olumlu gelişmeler gerçekleşmiştir. Osmanlı döneminde bankacılık yabancı sermaye ile yapılırken edinilen tecrübeler sonucunda bankaları ulusal olması gerektiği görüşü benimsenmiştir (Tecer, 2006: 14). Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber, bankacılık alanında ciddi adımlar atılmış ve hem kamu sermayeli hem de kamu sermayesi iştiraki ile birçok banka kurulmuştur. Kazanılan tecrübelerin neticesinde bankacılığın ulusal olması, bununla beraber hükümetin bankaların kurulmalarında destekleyici rolde olmasının gerekliliğinin önemi vurgulanmıştır (Koç, 2010: 7).

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılına gelindiğinde, Türkiye ekonomisi Osmanlı Devleti’nin kurmuş olduğu az sayıda bazı askeri fabrika, yabancıların kurduğu ve onların elinde olan birkaç madencilik ve alt yapı yatırımlarından ibaret olmuştur (Keskin vd., 2008:3). Türkiye’de kişi başına düşen milli gelir batıdaki Avrupa ülkelerinin yaklaşık olarak

dörtte biridir (Bozdemir, 2007:13). Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisadi yapısı, Osmanlı Devleti'nden fazlası ile yıpranmış bir ekonomik sistem devralması sebebi ile çoğunlukla tarıma dayalı olmuştur. Cumhuriyetin ilanının ardından, milli ve yabancı bankalar türlü boyutlar bakımından eşit büyüklüklere ulaşmasına rağmen bankacılık sistemi yabancı sermaye gözetimi altında olmuştur. Bu bakımdan milli bankacılığın geliştirilmesi ve ilerletilmesi için cumhuriyetin ilk senelerinde büyük özen ve çaba gösterilmiştir (Kaya ve Çöllü, 2020:12). İlk adım olarak ulusal bir banka olarak Merkez Bankasının kurulması amaçlanmıştır. Daha sonra yine devlet destekli bankaların açılması için çalışmalar başlatılmıştır (Öcal, 2000: 68). II. Meşrutiyetin ilan edildiği 1908 yılından 1923 yılına kadar on biri İstanbul'da, on üçü ise Anadolu şehirlerinde olmak üzere toplam yirmi dört milli banka kurulmuş kurulan bu bankaların sadece on dördü cumhuriyet döneminde faaliyetlerini sürdürürken diğerleri kapanmak mecburiyetinde kalmıştır (Yazarkan, 2008:5).

17 Şubat 1923 tarihinde yapılan İzmir Kongresi'nde hükümet ve toplumun tüccar, sanayici, çiftçi ve işçi kesimlerinden önde gelenlerin katılımı ile cumhuriyet döneminde ekonominin seyrinin alacağı yön ve şekli temel nitelikleri ile saptanmıştır (Coşkun vd., 2012: 5). İzmir İktisat Kongresi'nde kongrenin tüm katılımcıları tarafından ekonomik gelişme için ulusal bankacılığın kurulması ve geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. “Özel kesimin olanakları henüz güçlü bankalar kurulması için yeterli düzeyde değildir. Bankaların kurulmasında devletin katkısı olmalıdır” görüşü Kongre'de ortak görüş olarak ifade edilmiştir (Akgüç, 1989: 19). İktisat Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un sözleriyle “yabancı sermayenin hegemonyasından milli bankalar tesis etmek suretiyle kurtulunacak, iktisadi gelişme bankalarla başlayacak, Türkiye'nin iktisadi hudutlarının siperleri bankalar olacak, devlet büyük bir bankanın kuruluşunda öncülük edecektir” şeklinde ifadesiyle ulusal bankaların önemini vurgulamıştır (Ertuğrul ve Zaim 1996: 22). İzmir İktisat Kongresi'nde ekonomik hayata yön verecek kararlar alınmıştır. İlk ulusal banka niteliğinde olan Ziraat Bankası 1888 yılında tarımsal kredilendirmeyi gözetiminde tutma amacı ile kurulmuştur. 1924 senesinde sermayesi arttırılan ziraat bankasına tarımsal kredi vermenin yanı sıra bütün bankacılık faaliyetlerini de yapabilme yetkisi tanınmış ve anonim şirket olarak statüsü değiştirilmiştir (Demirel, 2017: 62). 1930 senesinde Ziraat bankasının kaynakları yeniden arttırılmıştır. Ziraat bankası sermaye artışına rağmen 1920'ler ve 1930'lar da faiz oranlarının düşük olduğu tarım kredilerini fazla kullandırmamanın yanı sıra daha çok bu dönemlerde ticari kredi vermiştir (Yazarkan, 2008: 6).

İş bankası (1924), İzmir İktisat Kongresinde tüccar kişilerin istediği asıl ticaret bankası olarak hem ticari hem sanayi kredisi veren ve direkt yatırımlar yapan karma bir banka olması amacıyla kurulmuştur (Coşar, 2010: 6). Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde kurulan İş bankası bütün ülkeye yayılmaya aday milli nitelikte kamusal yanı ağırlıklı bir bankadır. Yine İzmir İktisat Kongresi'ndeki öneriler doğrultusunda Türkiye'nin ilk kalkınma bankası olan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası 1925 yılında kurulmuştur. Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası ile özel sanayi işletmelerine orta ve uzun vadeli kredi verilerek finansman desteğinin sağlanması ayrıca mali, ekonomik ve teknik konularda bilgi sağlanması amaçlanmıştır. Ancak banka, kuruluş aşamasında devraldığı iştirakleri olan sanayi ve madencilik alanlarında faaliyet gösteren işletmelere yeterli kaynak desteğini sağlayamamıştır. Banka 1932 yılında Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası adını almış olup 1933 yılına gelindiğinde Sümerbank'a devredilmiştir (Türkiye Bankalar Birliği, 2008: 3). 1927 senesinde konut kredisi alanında hizmet vermek amacı ile Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur (Demirel, 2017: 62). Yirmi sekiz yerli bankanın 1923-1930 yılları arasında temeli atılmış ve kurulmuş, 1929 senesi sonunda 37 yerel, 18 yabancı banka piyasada işlem yapmış ve tasarruflarının %95'i yerel bankalara geçmiştir (Akalin, 2010:5).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, çiftçiyi tefecilerden korumak için 1929 ve 1935 yılında kanunlar çıkarmıştır. Bu kanunlara göre Devlet çiftçiye krediler vermiş ve çiftçiyi desteklemiştir (Zarakolu, 2003: 15). 1929 Büyük Dünya Bunalımının ardından ülkede sermaye yetersizliğinin oluşması ile birlikte özel sermayenin kalkınma için yeterli olmadığı anlaşılarak 1930 yılların başında devletçilik ilkesi benimsenmiştir (Taşdelen, 2003: 166). Bu dönemde devlet eliyle mahalli bankaların sayısı artırılmış ve Merkez Bankası kurulmuştur (Aydemir ve Kaya, 2007: 56). Bu kuruluş banknot basma yetkisine sahip olmuş ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için finansal destek sağlamaktadır (Parasız, 2000: 23). Merkez Bankası banknot basma ile sınırlı yetkisini kısa sürede genişleterek para politikalarını yönetme ve kamunun finans açıklarını düzenleme görevlerini de üstlenmiştir (Korukçu, 1998: 30).

Cumhuriyet döneminde bankacılık alanında yapılmış olan en önemli ataklardan biriside, 11 Haziran 1930 tarihi 1715 sayılı kanun bakımından, 15 milyon Türk lirası sermayeli bir anonim şirket olarak kurulan Merkez Bankası olmuştur (Coşkun vd., 2012:6). 1920'li senelerin ilk yarısında bir merkez bankası kuruluş çalışmalarının başlatılmış olmasına rağmen o dönemdeki bazı mali sıkıntılar ile karşılaşılması ve ödemeler dengesi

problemleri, o dönemin dış konjonktürünün dış finansman fırsatları sınırlanmış olması sebebi ile de bankanın kuruluşu 1930 senesine kadar sürmüştür (Kırbaşı ve Güzveli: 51).

Merkez bankası 1715 sayılı kanuna göre, para basmak, paranın değerini korumak, bankalara borç para vermekle ve ekonominin genel likiditesini belirlemekle yükümlü bir emisyon bankasıdır. 1971 senesine kadar uygulanan bu kanun uygulamada kaldığı süre zarfında birçok defa değiştirilerek, bankanın kamu iktisadi teşekküllerine ve hazineye daha çok kredi vermesi sağlanmaya çalışılmıştır (Keskin vd., 2008:4).

1929 Dünya Ekonomik krizinin tarım sektörünü ve ilkel koşullardaki imalat sektörünü olumsuz yönde etkilemesinden dolayı devletçilik ön plana çıkmıştır. Bahsedilen bu dönemin bankacılık açısından en belirgin özelliği, büyük ve önemli devlet bankalarının kurulmuş olmasıdır (Parasız, 2005: 104). 1929 senesinde dünyanın çoğunluğunu etkileyen büyük buhran, iktisadi bölümlerde yeniliklere kapı açmıştır. Devlet engellemelerinin gündemde olduğu bu dönemde, Türkiye ekonomisinin yükselmesi devlet yatırımlarının etkin olması gerektiğinin tartışması çıkmıştır (Kaya ve Çöllü, 2020: 14). 1930'lu yıllara gelindiğinde Türkiye, üretimin tarım alanında egemen olduğu bir ülke konumunda görülmektedir (Keskin vd., 2008:4). Cumhuriyetin kuruluşundan sonra izlenen süreçteki sanayileşme stratejisi, sermaye birikiminde kaynak yoksunluğu dolayısıyla istenilen hedefe ulaşamamıştır.

3.2.3. Kamu Bankaları Dönemi (1933-1944)

Kamu bankaları döneminde ekonomik olarak müdahalelerde bulunma konusunda devlet eli güçlenmiş ve Keynesçi paradigma hakimiyeti adım adım ilerlemiştir. Devletin sanayi işletmelerine yönelik birinci ve ikinci yatırım planları oluşturulmuştur (Yardımcı, 2006: 23). 1934 yılında başlatılan Birinci Sanayi Planı'nın hayata geçirilmesiyle devlet sermayesiyle ya da devlet sermayesinin önderliğinde oluşturulan bu bankalar önemli görevleri üstlenmişlerdir. 1925 yılında kurulan Sanayi ve Maadin Bankası, Sanayi ve Kredi Bankası'na 1932 yılında dönüştürülmüş ve kontrolündeki fabrikalar Sanayi Ofisi'ne bağlanmıştır. Özel kanunlarla kurulan devlet bankalarının adları şöyledir: Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası (İller Bankası) (1933), Etibank (1935), Denizbank (1938), Türkiye Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938) (Parasız, 2005: 104). Burada bahsedilen bankalar devletçilik ilkesi gereğince, sanayi alanında hizmet edecek ve üretim yapacak işletmelerin, işletilmesi ve finansman gereksinimlerini gidermek amacı ile 1933 senesinde Sümerbank, belediyelerin gereksinim duyacağı kredi ve teknik yardımları gidermek için

1933 senesinde Belediyeler Bankası (İller Bankası), 1935 senesinde Etibank, deniz yolları işletmelerinin kurulması ve finansman gereksinimlerinin giderilmesi için 1937 senesinde Denizbank ve küçük esnaf ve sanatkarlar için ise 1938 senesinde Halk Bankası ve halk sandıkları özel amaçlı bankalar olarak devlet tarafından kurulmuştur (Demirel, 2017: 62).

Dünya Ekonomik Krizi tarım sektöründe gelirlerin düşmesine ve ticari faaliyetlerin azalmasına neden olmuştur. 1930'lu yıllar ülkemizde tek şubeli yerel bankaların büyük bir bölümünün kapandığı yıllar olmuştur (Türkiye Bankalar Birliği, 2008: 5). 1933-1944 seneleri arasında sanayileşme alanı için mühim ve gerekli olan fakat özel sektör tarafından karşılanamayan yatırımların devlet tarafından karşılanması, bu yatırımların finansman bütçe olanaklarının zorlukla ve bir takım mecburi tasarruf imkanları ile sağlanmıştır (Coşkun vd., 2012: 8). Bu dönemde hem ikinci dünya savaşı sebebi ile savunma harcamaları artış göstermiş hem de devlet işletmeleri finansman gereksinimi duymuştur (Yazarkan, 2008: 8). Özel sektörün desteklenmesiyle ekonomik kalkınmanın hızlandırılması politikası 1945-1959 seneleri arasında sanayileşme stratejisi olarak kullanılan iktisadi devletçiliğin yerini almıştır (Keskin vd., 2008: 5).

3.2.4. Özel Bankalar Dönemi (1945-1960)

1945- 1959 yılları arasında ülkedeki nüfusun artması, buna bağlı olarak şehirlerin büyümesi, yatırımların artması, milli gelirin artması ve sanayi sektörünün milli gelirdeki payının artmaya başlaması gibi nedenler para ve krediye olan ihtiyacı artırmıştır (Korukçu 1998: 7). 1933-1944 yılları arasında sanayileşme alanı için önemli ve gerekli olan fakat özel sektör tarafından karşılanamayan yatırımların devlet tarafından karşılanması, bu yatırımların finansman bütçe olanaklarının zorlukla ve bir takım mecburi tasarruf imkanları ile sağlanmıştır (Coşkun vd., 2012: 8). Özel bankalar döneminde devlet stratejisi olarak kamu bankalarının yerine özel bankaların sanayileşmeyi desteklemesi benimsenmiş ve bunun sonucunda özel bankalar önem kazanmıştır (Arabacı, 2018: 29). Özel sektörün desteklenmesiyle ekonomik kalkınmanın hızlandırılması politikası 1945-1959 seneleri arasında sanayileşme stratejisi olarak kullanılan iktisadi devletçiliğin yerini almıştır (Keskin vd., 2008: 5).

Sanayileşme stratejisi olarak iktisadi devletçiliğin yerini özel sektörün desteklenmesi ile ekonomik kalkınmaya hız kazandırılması politikası 1945-1959 döneminin en önemli stratejisi olmuştur (Türkiye Bankalar Birliği, 2008: 5). Savaş yıllarında yaşanan yüksek enflasyon, spekülasyon ortamında tarım ve ticaret sektörlerinde varlıklı bir özel kesimin

ortaya çıkmış olması ve iktisadi liberalizm ilkesini benimsemiş olan Demokrat Parti'nin 1950 yılında iktidara gelmesi politika değişikliğinin en önemli sebepleri gösterilmektedir. Yeni özel bankaların kurulması da 1950'den itibaren Demokrat Parti'nin iktidara geçtiği dönemde yaşanmıştır (Yardımcı, 2006: 20). 1945 ile 1959 seneleri arasında yatırımların, modern işletmeleri ve kurumların, milli gelir ve nüfusun hızlı bir şekilde artması, illerin büyümesi, sanayi sektörünün milli gelirden daha fazla hak almaya başlaması ve piyasa için üretimin arttırılması, ekonomide kredi ve para gereksiniminin artmasına sebep olmuştur (Yetiz, 2016: 7).

1944 senesinde Yapı ve Kredi Bankası, 1946 senesinde Garanti Bankası, 1948 senesinde Akbank, 1955 senesinde Pamukbank kurulmuştur (Kırbaşı ve Güzveli: 55). 1950 senesinde kurulan Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. özel sanayi üretiminin artmasında adından söz ettirmiştir (Coşkun vd., 2012: 9). Türkiye bankalar birliği haksız rekabetin engellenmesi ve bankalar arası dayanışmanın kurulması amacıyla 1958 senesinde kurulmuştur (Yazarkan, 2008: 10). Bu dönemde devletin değişen politikasının nedeni II. Dünya Savaşı yıllarında oluşan yüksek enflasyon ve beraberinde getirdiği ekonomik sorunlardır. II. Dünya Savaşı nedeniyle kamu harcamaları artış göstermiş, ithalat ve ihracatta önemli ölçüde daralma yaşanmış ve 1946 Eylül ayında ilk defa Türk parası devalüe edilmiştir (Yardımcı, 2006: 20).

1950-1960 seneleri arasında Türkiye ekonomisi kararsız bir büyüme yaşamıştır. 1954 senesinden sonra, üretimde azalma görülmüş; dış ticaretteki azalış ve enflasyon krize sebep gösterilmiştir (Kaya ve Çöllü, 2020: 16). 1958 senesinde yürürlüğe giren kararlılık önlemleri ekonomide başarısızla sonuçlanmıştır. Ekonomik istikrarı sağlamak veya krizden çıkmak için seçeneklerden biri sermaye kullanımını piyasa göstergelerine ve serbest piyasa koşullarına bırakmak, ikincisi ise planlı ve programlı sermaye kullanımına geçmektir. Dış ve iç koşullar, faktörler ve gelişmeler ikinci seçeneğin kullanılmasına neden olmuştur (Coşkun vd., 2012: 12).

1958 yılına gelindiğinde bankacılık sektörünün gelişmesi, haksız rekabetin önlenerek bankalar arasında dayanışma olması için Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur. 7129 sayılı yeni Bankalar Kanunu bu dönemin ekonomik politikasına göre düzenlenmiştir. Çıkarılan bu yasa ile birlikte Devlet, bankaları kendi alanlarında serbest hale getirmiştir (Takan ve Boyacıoğlu, 2013: 6). Bu dönemde dönemin iktisat politikasına uygun olarak 7129 sayılı Kanun çıkarılmış ve devlet, kendi alanındaki bankaları tamamen serbest bırakmıştır.

Kanunun çıkmasıyla birlikte serbest rekabet koşullarına doğru bir adım atılmış, özellikle 1961 yılından sonra birçok yerel ve küçük banka tasfiye edilmiştir (Yardımcı, 2006: 21).

3.2.5. Planlı Dönem (1960-1980)

1960 yılında bankacılık sektörüne kamu müdahalesi artmaya başlamıştır. 1963 yılında uygulanmaya başlanılan kalkınma planlarında ithal edilen sanayi mallarının ülkede üretiminin sağlanması hedeflenmiş ve sanayileşme stratejileri izlenmiştir. Uygulanan politika bankacılık sektörüne devletin müdahale etmesine yol açmıştır. Bankaların mevduat ve kredilere uygulayacakları faiz oranlarından banka komisyonlarına kadar bankacılık faaliyetlerinin hemen hemen her olgusu devletin ithalat politikasına göre şekillenmiştir (Korukçu 1998: 9). Bu dönemin en önemli özelliği özel ticaret bankalarının çoğunun holding bankası haline gelmesidir. Ticaret bankacılık müdahaleleri bankacılık sektörüne yeni girişleri önlemiş ve oligopolistik yapıyı güçlendirmiştir. Bu durumun ardından bölgesel olarak faaliyet gösteren bankaları kapanmış mevcut bankaların şube sayıları artmaya başlamıştır (Ertuğrul ve Zaim, 1996: 23).

1960-1980 döneminde, kamu iktisadi teşebbüsleri ve özel sektör vasıtası ile kalkınma planları içine dâhil edilen yatırımlar uygulanırken, aynı zamanda ithal edilen sanayi ürünlerinin üretiminin ülke içinde yapılmasını hedefleyen bir sanayileşme politikası izlemiştir (Yazarkan, 2008: 11). Planlı döneme bakıldığında ikisi ticaret bankası beşi kalkınma bankası olarak topla yedi adet banka kurulmuştur. Kurulan ticaret bankaları; 1964 senesinde kurulan Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve 1974 senesinde kurulan Arap ve Türk Bankasıdır. Kalkınma bankaları ise; 1962 senesinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası, 1963 senesinde kurulan Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1964 senesinde kurulan Devlet Yatırım Bankası, 1968 senesinde kurulan Türkiye Maden Bankası ve 1976 senesinde kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankasıdır. Türk bankacılığının Türk-yabancı ortaklığı kapsamında dışa açılmasının cumhuriyet dönemindeki ilk örnekleri Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve Arap- Türk Bankası olmuştur (Bozdemir, 2007: 18).

Bankacılık açısından 1960-1980 döneminin en önemli özelliklerinden birisi, özel ticaret bankalarının birçoğu holding bankası olurken, ticari bankacılık bakımından uygulanan politikalar sisteme yeni girişleri önlemekle beraber oligopolistik yapıyı destekler nitelikte olmuştur. Bu uygulamalardan dolayı bölge bankaları olumsuz etkilenip kapatılırken, mevcut bankaların şube sayıları artırılmıştır. Kalkınma planlarında ve yıllık planlarda şube sayısının artırılması eleştirilirken, yeni şube açılmasına izin verilmiş ve

bunun tersi yapılmıştır (Yardımcı, 2006: 22). Devlet tarafından bir sanayi ya da ticaret sermayesi grubunun, bir bankanın sermayesinin önemli bir kısmına sahip olması anlamına gelen ve de dünyada oldukça yaygın bir şekilde hizmet veren holding bankacılığı o dönemde özel sektör yatırımlarını hızlandıracağı beklentisi ile teşvik edilmiş ve desteklenmiştir (Kırbaşı ve Güzveli: 57).

1963-1967 senelerini kapsayan zaman sürecinde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı yapılarak krediler ile alakalı sorunlara değinilmiş ve belirlenecek kredi politikalarının enflasyona neden olmadan, ekonominin içerisinde kredilerin verimli ve dengeli bir şekilde dağıtılmasının oldukça gerekli olduğuna planda yer verilmiştir. 1968-1972 senelerini içeren dönem için İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda özel bir yatırım bankasının kurulması ve mevduat ile kredi sigortaları konusuna değinilmiş ve kredilerin sektörlere aktarılması için faiz değişikliği gibi isteklendirici önlemlerin alınacağını belirtmiştir. 1973-1977 senelerini kapsayan dönem için hazırlanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise, tasarruflar konusuna dikkat çekerek bu konunun üzerinde durulmuş ve ekonomik kalkınma amacı ile tasarrufların üretken sektörlere aktarılmasının gerekli olduğu konusuna vurgu yapılmıştır. Ancak tasarrufların sanayi yatırımlarına dönüştürülememesi ve sermaye piyasasının örgütlenmiş halde olmamasının, bankacılıkta kredileme sisteminin yapısal değişiklik gereksiniminin olduğunun kanıtı olmuştur (Kaya ve Çöllü, 2020: 17).

İktisadi ve siyasal bunalımın ardında kalkınma planları vasıtasıyla ekonomiye yön gösteren döneme geçilmiştir. Kalkınma planları ile bunalımdan uzak bir iktisadi ve toplumsal ilerleme sağlanması hedeflenmiştir. Fakat ekonomiye planlar ile yön gösterilmesi karşısında içinde bulunulan dönem önceki dönemlerde yaşananlardan daha ağır ve vahim bir bunalım ile sonuçlanmıştır. 1970'li senelerin ortasına gelindiğinde ekonomide önemli bunalım göstergeleri ortaya çıkmaya başlamış, 1978-1979 senelerinde ise bunalım oldukça ağırlaşmıştır (Coşkun vd., 2012: 14).

1970'li senelerin sonunda ödemeler dengesi sorunları sebebi ile ortaya çıkan durağanlık, sanayinin döviz ihtiyacını giderebilecek yeni bir sanayileşme stratejisinin özümsemesinin mecburi olduğunu ortaya koymuştur. 1980 senesinde, iç piyasaya yönelik üretimin yapıldığı ithal ikameci sanayileşme stratejisi bırakılarak, piyasa ekonomisine bağlı, dışa açılmayı ve dış satıma yönelen üretimi temel alan bir kalkınma politikası özümsemiştir (Keskin vd., 2008: 14).

3.2.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980 Sonrası)

Türk bankacılık sisteminin 1980’li yıllardaki çalışma ortamı önceki yıllardaki çalışma ortamı ile kıyaslandığında oldukça farklı koşullar altında çalışmak durumunda kalmıştır. 1980 sonrasında Türk bankacılık sektöründe köklü değişimler görülmüştür. Mevduat ve kredi faizlerinde, 1 Temmuz 1980’den itibaren faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla hızla yükselme görülmüştür. Yine aynı dönemde banker kuruluş sayılarının artması ve kendilerine para yatırımlara yüksek gelir sağlamaları bankaların da böyle bir davranış içerisinde girmesine neden olmuştur (Parasız, 2005: 105).

Türk mali sistem yapısı 1980’li senelerden başlayarak uygulamaya başlanılan liberal politikalar neticesinde ciddi oranda yapısal değişikliğe maruz kalmış ve dinamiklik elde edilmiştir. Bu ilerlemede, selektif kredi politikalarından vazgeçilmesi, mevduat ve kredi faizlerinin serbest bırakılması, yabancı bankaların Türkiye’de faaliyet göstermesi için uygun ortamın hazırlanması, döviz kurlarına müdahale edilmemesi, bankalara döviz bulundurma yetkisinin verilmesi, döviz hesabı açtırılmasının ve döviz alım satımının serbest bırakılması, kambiyo düzenlemeleri gibi uygulamalar önem arz eden uygulamalar olmuştur. Yanı sıra, sektörle ilgili kanun düzenlemelerinin uluslararası normlara uygun olabilmesi için yapılan çeşitli çalışmalarda gelişime önemli katkılar sağlamıştır (Yazarkan, 2008: 13).

Türk bankacılığında 1980 sonrası dönem, ekonomide temelleri atılan serbestleşme ve bankacılık sektöründe dışa açılmanın uygulandığı bir değişim dönemi olmuştur. 1985 senesinde yürürlüğe giren 3182 sayılı Bankalar kanununun gayesi tasarrufları koruma altında tutmak ve ekonomik kalkınmayı destekleyici nitelikte kullanılmasını sağlamak üzere bankaların, açılışını, yönetimini, çalışma temellerini, devir birleşme ve tasfiyeleri ile denetlenmelerini kontrol edip düzenlemektir. Uluslararası denetim ve gözetim sistemi ile bilanço dış denetime tabi tutulmuş, uluslararası bankacılık standartlar sisteme tanıtılmış, tek düzen hesap planı uygulaması yürürlüğe konulmuş, mevduat sigorta fonu kurulmuş ve donuk kredileri daha gerçeğe uygun karşılık uygulaması çıkarılmıştır (Bozdemir,2007: 20). Döviz tutma ve döviz mevduatı açma izni Türkiye’de yerleşik kişilere verilmiştir. 1987 yılında Merkez Bankası hazine bonosu, tahvil ve hisse senedi alım satımı anlamına gelen açık piyasa işlemlerine başlamıştır. 1988 yılında Türkiye’de döviz piyasası kurulmuş ve 1989 yılında döviz işlemlerine ve sermaye hareketlerine serbestlik tanınmıştır. Türk Lirası’nın konvertibilitesi 1990 yılında ilan edilmiştir. Yine aynı dönemlerde yurtdışında yerleşik kişilere Türkiye’de menkul kıymet alım satımı yapma ve TL ve döviz mevduatı

açma gibi yenilikler getirilmiştir. 1992 yılında elektronik fon transfer sistemi kullanılabilir hale getirilmiştir (Türkiye Bankalar Birliği, 2008: 14).

1982 yılında Sermaye Piyasası Kanunu'nun çıkarılması İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın (İMKB) yeniden canlandırılması finansman bonusu, repo işlemleri, mevduat sertifikası, tahvil alım satımı, hisse senedi ve. gibi sermaye piyasası araçların hızla gelişmesi bankaların düşük maliyetli fon kaynaklarını erişimini ortadan kaldırmıştır. Tasarruf sahiplerinin önündeki seçenekler artmaya başlamıştır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 1986 yılında faaliyete geçmiştir (Parasız, 2005: 105-106).

Bankacılık sistemi üzerinde serbest piyasa ekonomisine geçilmesi ve mali piyasaların serbestleşmesine yönelik düzenlemeler yapılmasının önemli etkileri olmuştur. Bankacılık sektöründe rekabet sektörüne yeni yerli ve yabancı bankaların girişine izin verilmesine ve mevduat/kredi faiz oranlarının serbest bırakılmasına bağlı olarak artmaya başlamıştır. Artan rekabete bağlı olarak klasik mevduat bankacılığı yerini, bankaların hem kaynak hem de plasman çeşitliliğinin arttığı bir bankacılık anlayışına bırakmaya başlamıştır. Bankalar, döviz işlemlerinde ve sermaye hareketlerinde serbestleşmeye gidilmesine bağlı olarak yurtdışından borçlanarak önemli bir fon kaynağı elde etmiş oldular (Türkiye Bankalar Birliği, 2008: 14-15). 1990'lı yıllara doğru döviz tevdiat hesapları önemli rakamlara ulaşmıştır. Mevduat toplama ve kredi verme işlemine dayanan klasik bankacılık rolünün değişmesi aynı zamanda bankaların aktif ve pasif yapılarına da yansımıştır (Parasız, 2005: 106).

1994 yılı yaşanan ekonomik krize bağlı olarak finansal sektör ve bankalar için risklerin büyük oranda zarara dönüştüğü bir yıl olmuştur. Yaşanan 1994 krizine bağlı olarak yapısal sorunlar ve beraberinde bu sorunlara bağlı riskler artmıştır. 1994 krizi, yapısal dengesizlikler ve sürdürülemez bütçe açıklarına sahip ülke ekonomisinin spekülasyon ataklara maruz kaldığı, Merkez Bankası rezervlerinin sabit kur rejimini sürdüremeyecek seviyeye geldiği ve TL'nin devalüe edilmesiyle sonuçlanan bir kriz olmuştur (Yetiz, 2016: 112). 22 Temmuz 1983 tarihinde tasarruf mevduatını sigortalamak üzere Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) bünyesinde kurulan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun (TMSF/Fon) yetkileri 1994 yılında yaşanan ekonomik krizden dolayı genişletilmiştir. TMSF'ye mevduatı sigorta etmenin yanında bankaların mali yapılarını güçlendirme ve ihtiyaç halinde yeniden yapılandırma görevi de verilmiştir (<https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Info/tarihce.tr>).

1999 yılında ekonomik aktivite önemli ölçüde daralmaya başlamıştır. 1990'lı yılların sonunda, finans sektörü ülke sınırları içerisinde kalmayıp daha hızlı ve işler bir yapıya bürünmüştür. Bu durum finans sektörünü düzenlemekten ve denetlemekten sorumlu kurumların uzmanlaşarak daha işlevsel ve bağımsız olmaları gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Dünyada var olan Merkez Bankaları ve Bakanlıklarca yürütülen denetim görevinin bağımsız bir kuruma devredilmesi eğiliminden Türkiye'de etkilenmiş ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) 1999 yılında kurulmuştur. BDDK'ya TMSF'nin temsil ve idaresi TCMB'den devredilmiştir. BDDK'nın kuruluşu ve faaliyetlerine başlaması Türkiye'deki en büyük ikinci finansal krizle aynı zamana denk gelmiştir. 1994 yılındaki birinci dalgada batık banka sayısı 4 iken 2000'li yılların başındaki ikinci dalgada bu sayı 25'e çıkmıştır (<https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Info/tarihce.tr>). BDDK, Türk bankacılık sistemi ile ilgili tüm işlem ve faaliyetleri denetlemek ve düzenlemek üzere 31 Ağustos 2001 tarihinde faaliyete başlamıştır (Koç, 2010: 10).

2000 ve 2001 senelerindeki bankacılık krizinden birçok büyük ve küçük banka olumsuz olarak etkilenmiştir. Verilen krediler, kredi alanlar tarafından ödenmemeye başlanmıştır. Tasarruf yapmak amacı ile bankaya para yatıran yatırımcılar paralarını çekip evde saklamış ve böylece bankalarda yeni krediler vermeme yolunu tercih etmişlerdir. Bu olumsuz süre zarfında sistem içinde çalışan bankalarda batmamak amacı ile çeşitli önlemler almak zorunda kalmışlardır. Ancak, sonuç olarak bakıldığında Türkiye'de kriz öncesi 81 banka faaliyette bulunurken bu sayı kriz sonrası 49'a düşmüştür ve yüzbinlerce banka personeli işinden ayrılmak zorunda kalmıştır (Kırbaşı ve Güzveli: 64).

Krizin sonrasında, Nisan 2001 tarihinde ekonomide var olan yapısal problemlerin ortadan kaldırılması, enflasyonun kontrol altına alınması, finansal sistemin mali yapısının güçlendirilmesi, kamu borçlarının düşürülmesi ve bankacılık sisteminin sağlamlaştırılması hedefi ile "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" başlatılmıştır. Bu program, 2002 senesinin başında 2002-2004 dönemini kapsayacak biçimde güncellenmiştir. 2002 senesinde enflasyon düşüş eğilimine girmiş ve döviz piyasasına müdahale amacıyla kısa vadeli faiz oranları düşürülmüştür. 2003 senesinde ekonomi iyi bir performans göstermiş ve faaliyet gösteren banka sayısı 2002 senesine göre azalarak 50'lere inmiştir. 2004 senesinde de bankacılık sistemi, iyileşen ekonomiye paralel olarak verimli bir performans ortaya koymuş ve bankalara duyulan güven seviyesi artış gözlemlenmiştir (Yetiz, 2016: 113-114).

Güçlü ekonomiye geçiş programı hedeflerinin isabetli tespit edilmesi ve 2002-2007 yılları arasında disiplinli bir uygulama ile gerçekleştirilmesi ilgili dönem olan 2002-2007 yıllarını gerek ekonomi gerekse bankacılık sektörü açısından yeniden yapılandırma dönemi olarak incelemek mümkündür. Bu dönemde programın temel ilkelerinin kararlılıkla uygulanması, dünya ekonomisindeki olumlu konjonktürün katkısı ve siyasi istikrar ekonomi ve bankacılık sektöründe önemli düzeyde olumlu gelişmelerin yaşanmasını sağlamıştır (Türkiye Bankalar Birliği, 2008: 20). Bankacılık sektörü, 2004 yılında olumlu gelişmeler kateden ekonomiye paralel olarak iyi bir performans göstermiş ve buna bağlı olarak bankalara duyulan güven artmıştır.

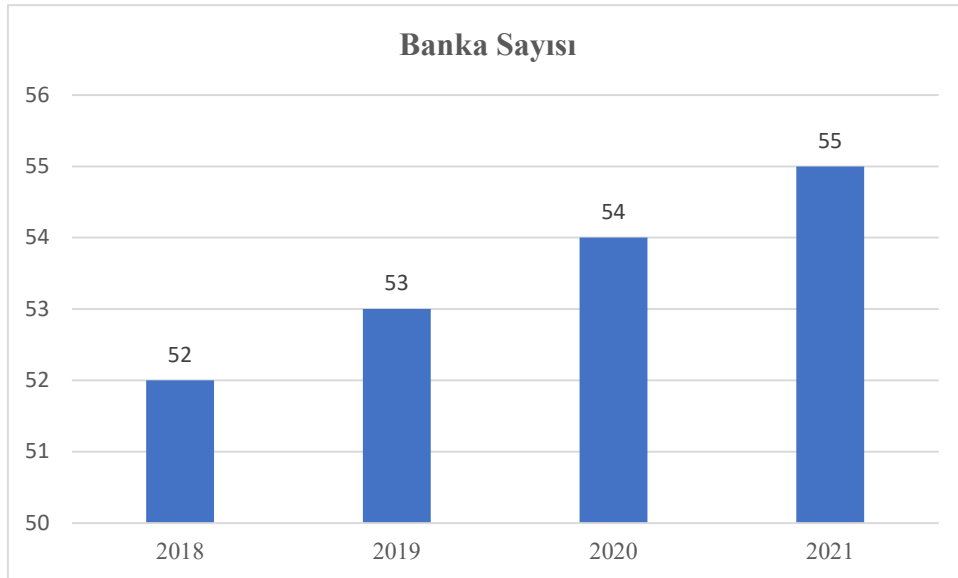
2005 yılında önemli gelişmelerden biri kasım ayında yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'dur. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu Türk mevduat sigortacılığı sistemi ve TMSF için önemli değişiklikler getirmiştir. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile TMSF'nin yetkileri genişletilmiş ve TMSF'ye sigortaya tabi mevduatın kapsamı ve tutarını belirleme yetkisi verilmiştir. Ayrıca 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile gerçek kişilerin katılım bankaları nezdindeki fonları TMSF'nin güvencesi altına alınmıştır (<https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Info/tarihce.tr>).

Küresel finansal kriz ilk olarak 2006-2007 yıllarında dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD'de konut sektöründe başlamış, 2007-2009 yıllarında iç finansal ve iç reel sektöre yayılan ve bütün dünyayı etkisi altına alan bir kriz olarak kendini hissettirmiştir. Yaşanan ekonomik kriz AB ülkeleri ve gelişmiş ekonomilere de önemli ölçüde etkilemiştir. Aşırı riskli varlık ticareti kanalıyla ABD ile Avustralya, Almanya, Fransa ve İngiltere'nin içinde bulunduğu gelişmiş ekonomilerde kriz yayılmıştır. Bununla beraber küresel bir finansal krizin önüne geçilememesinin sebebi ise Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu gelişmekte olan ekonomilerin zaman içerisinde krizin derinleşmesiyle ticaret ve kredi ilişkilerine bağlı olarak etkilenmeleridir. Küresel finansal kriz Dünya ekonomisi üzerinde pek çok ekonomik olumsuzlara sebep olurken Türkiye ekonomisinde ve bankacılık sektörünü de etkilemiştir. Türkiye'de yaşanan 1994 ve 2001 krizlerinden sonra bankacılık sektörüne yönelik getirilen düzenlemelerle beraber kamu maliyesinin sağlam yapısı sayesinde krizin etkileri daha hafif hissedilmiştir. Küresel finansal krizi Türk bankacılık sektörü dayanıklı bir yapı ile karşılamıştır (Kurşunluoğlu, 2019: 16-17).

3.3. TÜRK BANKACILIK YAPISI VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE TEMEL BÜYÜKLÜKLERE İLİŞKİN GELİŞİM

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de finans sektörü birçok fırsatı ve riski barındırmaktadır. Finans sektörü, geliri artan tasarruf yapan bir ekonomide reel ekonomiye yatırım, tasarruf, güvenlik ve riski minimize etme gibi önemli görevleri üstlenmektedir. Türkiye özelinde finans sektörü, 1980’li yıllara kadar Türkiye ekonomisinde nispeten önemsiz bir yere sahipken özellikle bu dönemden sonra ekonominin önemli bir parçası haline gelmiştir. Her geçen gün dünyada ve Türkiye’de finans sektörünün önemi daha da artmış, artan bu önem yüksek işlem hacmiyle de desteklenmiştir. Türkiye’de bankacılık sektörü finansal sistemin en önemli parçasını oluşturmaktadır. Bankacılık sektörünün sermaye hacminin büyüklüğü ve toplumun tasarruflarının büyük bir kısmını banka mevduat hesaplarında değerlendirmesi gibi unsurlar bankacılık sektörünün önemli bir bileşen olmasının nedenleridir (Çekin, 2019: 7-8).

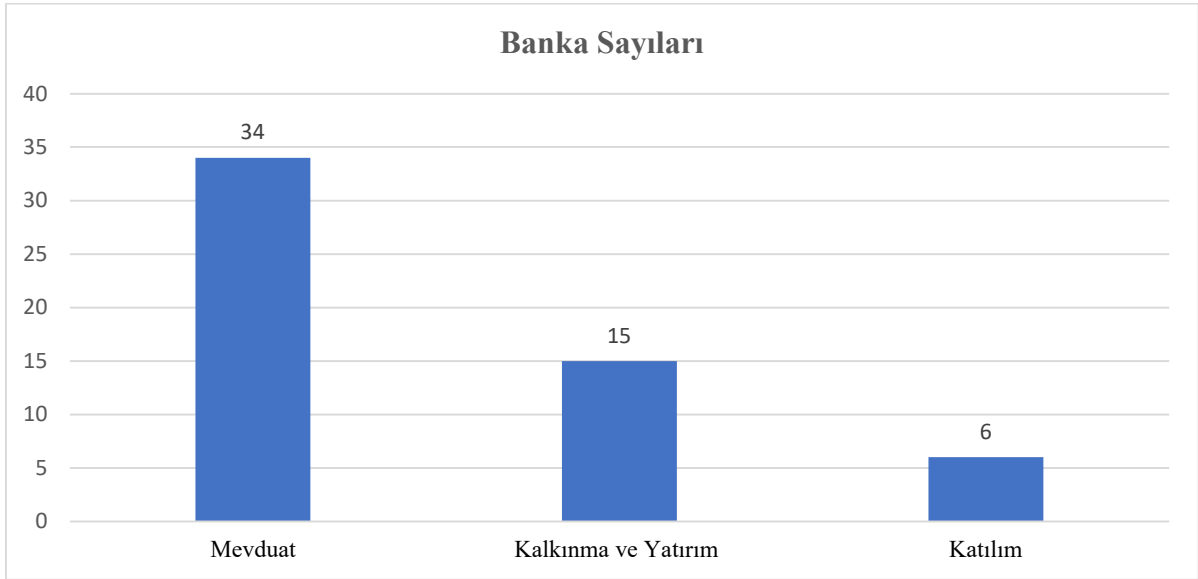
Türkiye Bankalar Birliği verilerin göre, Türkiye’de 2018 yılında 52 banka faaliyet gösterirken bu sayı 2021 yılı sonu itibariyle 55 olmuştur.

Kaynak: TBB

Şekil 3.1. Yıllar İtibariyle Türkiye’de Faaliyet Gösteren Banka Sayısı

Türkiye Bankalar Birliği verilerin göre Türkiye’de 2021 yılı sonu itibariyle; 34 mevduat bankası, 15 kalkınma ve yatırım bankası ve 6 katılım bankası olmak üzere Türk bankacılık sektöründe 55 banka faaliyet göstermektedir. Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 55 bankanın 28’i yabancı banka statüsünde bulunmaktadır. Yine mevduat bankalarının 3’ü ve katılım bankalarının 3’ü kamusal sermayeli bankalardır.

Kaynak: BDDK, 2021: 1.

Şekil 3.2. 2021 Yılı Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Banka Sayıları

Türk bankacılık sektöründe mevduat bankalarının sektördeki aktif payı yaklaşık %87, kalkınma ve yatırım bankalarının aktif payı %6 ve katılım bankalarının aktif payı %7’dir. Tablo 3.5’te yer alan en büyük sekiz banka, sektörün toplam aktif ve toplam kredilerin %80’ini oluşturmaktadır. Bu sekiz bankanın toplam mevduat içindeki payı ise %86 civarındadır. Bankacılık sektörünün aktif toplamının %62’si yine bankalar tarafından kredi olarak kullanılmıştır. Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı %3,2 düzeyinde olurken, kredi mevduat oranı %104 düzeyindedir. Bankacılık sektörünün toplam kaynaklarının %57’si mevduat, %35’i mevduat dışı fonlar ve %8’i özkaynaklardan oluşmaktadır (Güzel, 2022a: 560). Türkiye’de bankacılık sektörünün görünümü Eylül 2021 tarihi itibariyle tablo 3.5’te sunulmuştur.

Tablo 3.5. Türk Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü

	Banka	Toplam Varlık	Toplam Krediler	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynak	Net K/Z	Şube	Çalışan
1	Ziraat Bankası	1.068.187	659.348	750.513	91.439	3.020	1.751	24.556
2	Vakıfbank	768.726	495.229	465.713	48.502	2.178	938	16.821
3	Halk Bankası	724.242	462.950	534.754	42.227	215	1.016	20.042
4	İş Bankası	700.237	411.780	440.128	74.772	7.049	1.201	22.890
5	Garanti Bankası	573.538	371.314	385.478	70.861	9.098	874	18.486
6	Yapı Kredi Bnk.	559.015	343.195	311.452	55.774	6.932	826	15.795
7	Akbank	552.507	298.308	320.296	70.252	7.343	711	12.140
8	QNB Finansbank	272.934	176.533	162.993	21.744	2.366	466	10.837
...	Diğer Bankalar	1.291.162	841.051	536.128	146.253	15.644	2.080	43.127
	Toplam	6.510.548	4.059.707	3.907.455	621.822	53.839	9.863	184.694

Not: Tabloya katılım bankaları dâhil değildir. Şube ve çalışan sayısı hariç diğer sütunlar Milyon TL olarak raporlanmıştır.

Kaynak: Güzel, 2022: 560.

BDDK 2021 verilerine göre Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü Aralık 2021 döneminde 2020 Aralık dönemine göre %50,9 artarak 9.213 Milyar TL olmuştur.

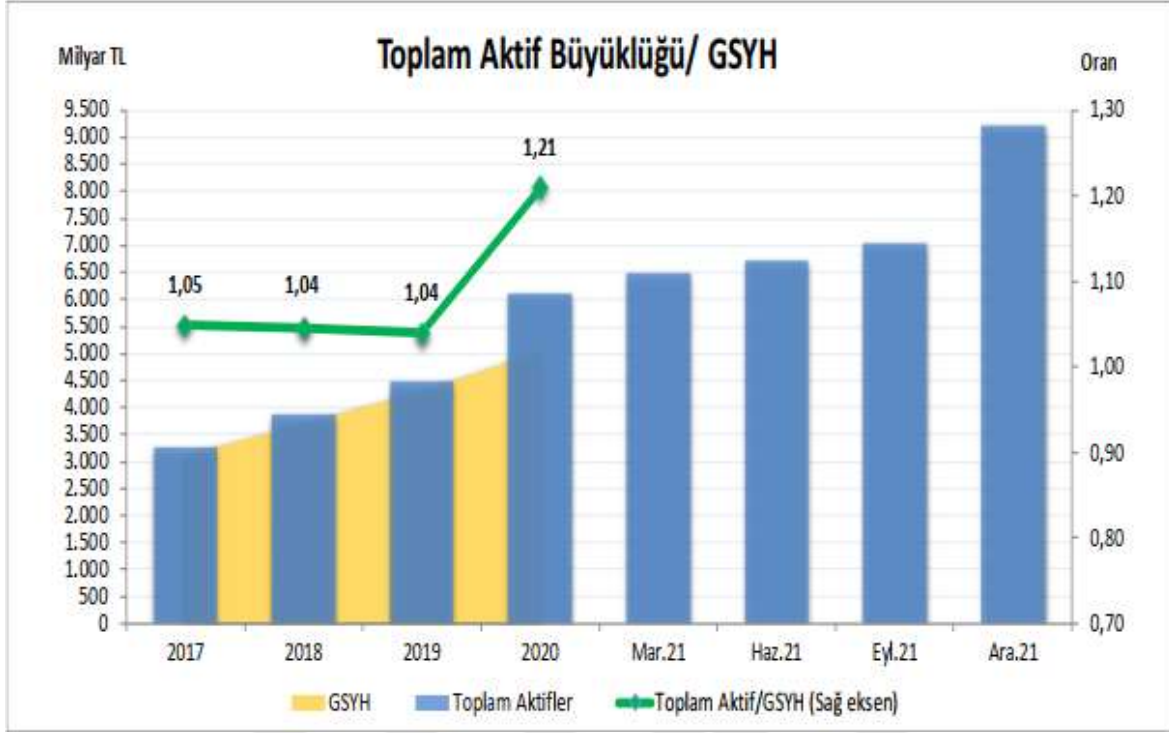
Tablo 3.6. 2021 Yılı Bankacılık Sektörü Seçilmiş Bilanço Kalemleri

VARLIKLAR	Tutar (Milyar TL)	Yüzde Değişim (%)	
		Bir Önceki Çeyrek	Bir Önceki Yıl
Nakit ve Nakit Benzeri Kalemler*	1.229	59,3	113,6
Zorunlu Karşılıklar	702	66,2	118,6
Krediler	4.901	21,4	37,0
Takipteki Alacaklar (Brüt)	160	7,5	4,9
Menkul Değerler	1.477	23,9	44,4
Diğer Aktifler	904	45,1	48,0
TOPLAM AKTİFLER	9.213	30,7	50,9
YÜKÜMLÜLÜKLER			
Mevduat	5.303	29,1	53,5
Bankalara Borçlar	1.048	42,7	59,4
Repo İşlemleri	587	42,1	129,9
İhraç Edilen Menkul Kıymetler	310	27,5	38,4
Özkaynaklar	711	8,6	18,6
Diğer Yükümlülükler	1.254	40,2	37,1
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER	9.213	30,7	50,9
* Nakit, Merkez Bankası, Para Piyasası ve Bankalardan alacaklar kalemlerinin toplamından oluşmaktadır.			

Kaynak: BDDK, 2021: 2.

Türk finans sektörünün %82'sini bankalar oluşturmaktadır. Bu bağlamda bankacılık sektörünün bilanço büyüklüğünün GSYH'ye oranı 2019 yılında 1,04 iken 2020 yıl sonu

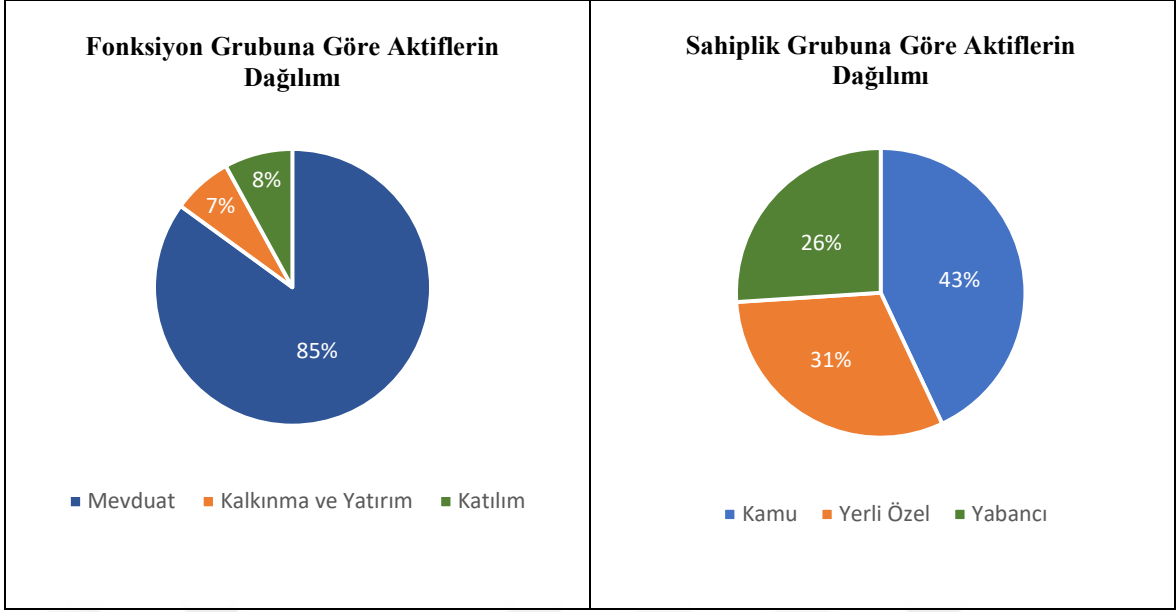
itibariyle bu oran 1,21'e yükselmiştir. Türk bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğü GSYH'nın %100'ünü aşmıştır.

Kaynak: BDDK, 2021: 3.

Şekil 3.3. Bankacılık Sektörünün Aktif Büyüklüğünün GSYH'ye Oranı

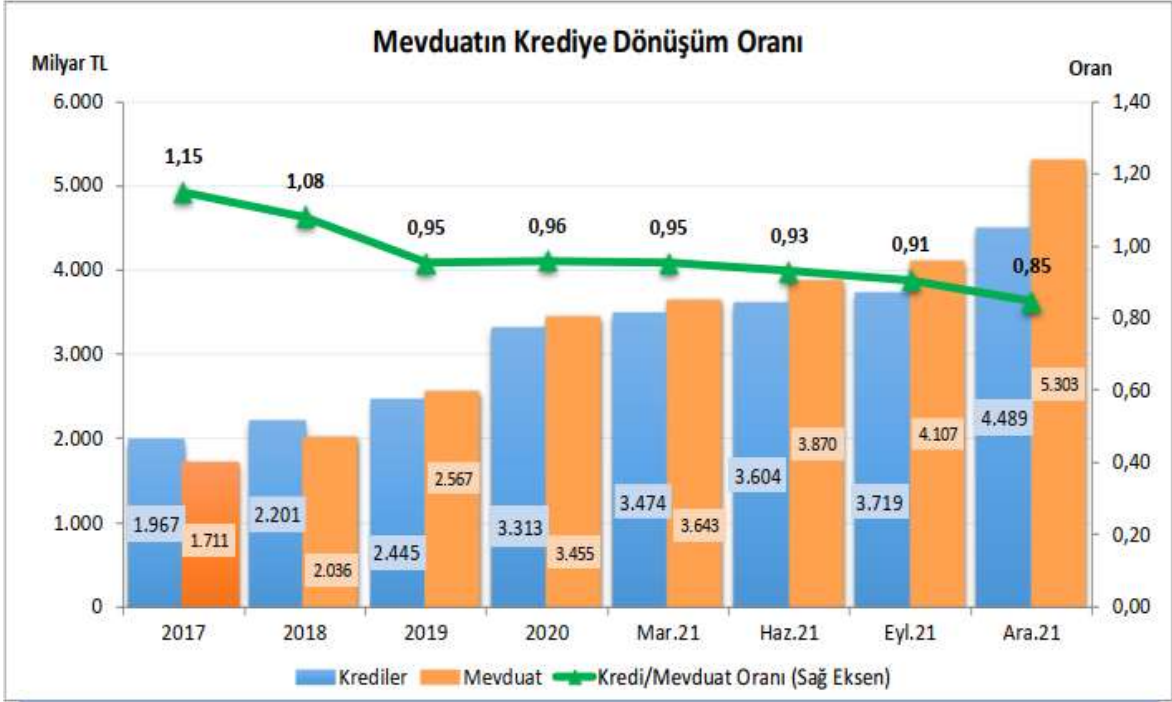
2021 Aralık dönemine ait bankacılık sektör verilerine göre, bankacılık sektörünün aktif toplamının %85'ini mevduat bankaları, %7'sini kalkınma ve yatırım bankaları, %8'ini katılım bankaları oluşturmaktadır. Bankacılık sektörü toplam aktifleri sahiplik grubuna göre incelendiğinde, kamu bankalarının %43'lük, yerli özel bankaların %31'lik ve yabancı bankaların %26'luk bir paya sahip olduğu görülmektedir. Şekil 3.4'te bankacılık sektörünün aktiflerinin dağılımı fonksiyon ve sahiplik grubuna göre dağılım verilmiştir.

Kaynak: BDDK, 2021: 3.

Şekil 3.4. Bankacılık Sektörü Toplam Aktiflerin Dağılımı

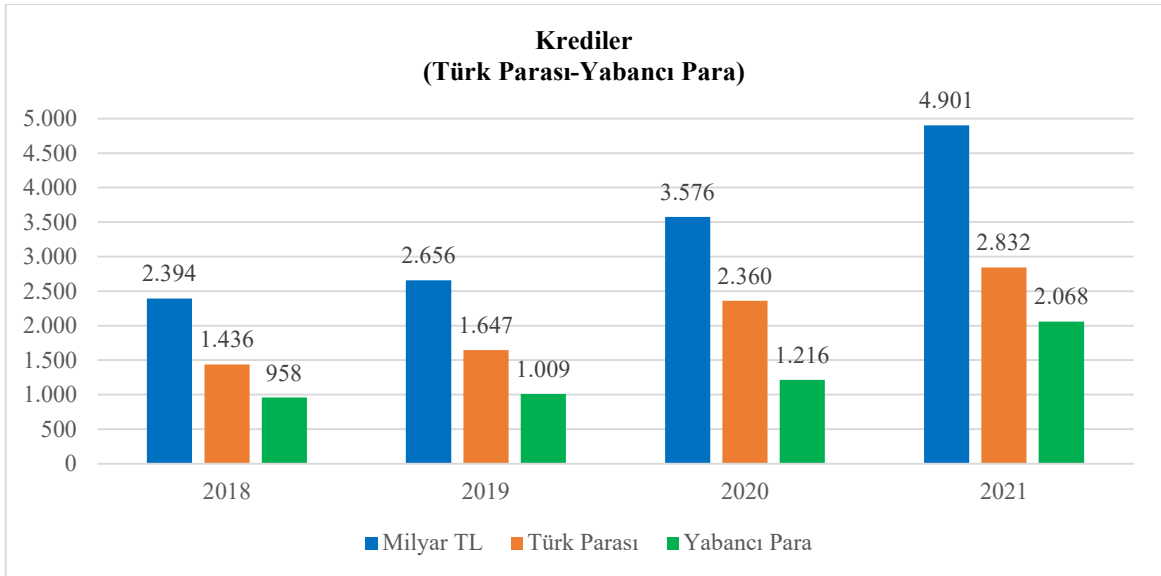
Bankaların önemli bir finansal aracı olmaları, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları fon talebinde bulunan tüketicilerin ve yatırımcıların kullanımına sunmalarından ileri gelmektedir. Bankalar faaliyette buldukları ekonomide topladıkları fonları piyasa aktörlerine kredi olarak kullandırmaları üzerinden faiz ve komisyon geliri elde etmektedir. Bankalar kredi mekanizması sayesinde özellikle fonlama ve gelir kaynakları açısından reel sektör ile etkileşim halindedir. Yine bankaların kredi faaliyetlerini sorunsuz bir şekilde devam ettirmeleri hem bankaların kendileri için hem de ülke ekonomisi için önemlidir. Bankalar için kredi faaliyetlerinde etkinlik kavramı, bir bankanın kredi kullanırken doğrudan maliyetlerini en aza indirmeye yeteneği ve ekonomide yaratılan tasarrufların uygun alanlara yönlendirebilme yeteneğini ifade etmektedir (Bernanke, 1992: 50-51). Bankalar en büyük fonlama kaynağı olan mevduatın önemli bir kısmını kredi olarak kullandırmaktadırlar. Şekil 3.5'te bankacılık sektörünün 2017-2021 dönemine ait mevduatın krediye dönüşüm oranı verilmiştir. BDDK verilerine göre, mevduatın krediye dönüşüm oranı 2021 Aralık tarihi itibarıyla 0,85 düzeyinde bulunmaktadır.

Kaynak: BDDK, 2021: 7.

Şekil 3.5. Bankacılık Sektöründe Kredi Mevduat Oranı

Bankacılık sektörü için en yüksek gelir getiren varlık kalemi kredilerdir. Bankacılık sektörünün yıllar itibariyle piyasa aktörlerinin kullanımına sundukları kredi miktarı her geçen yıl artmıştır. BDDK verilerine göre, Aralık 2021 döneminde, 4.901 milyar TL olan toplam kredi tutarının 2.832 milyar TL'si Türk parası kredilerden oluşurken, 2.068 milyar TL'si yabancı para kredilerden oluşmuştur. Şekil 3.6'da bankacılık sektöründe toplam kredi miktarı ve bu kredi miktarının TL ve yabancı para bazında dağılımı 2018-2021 yılları kapsamında raporlanmıştır.

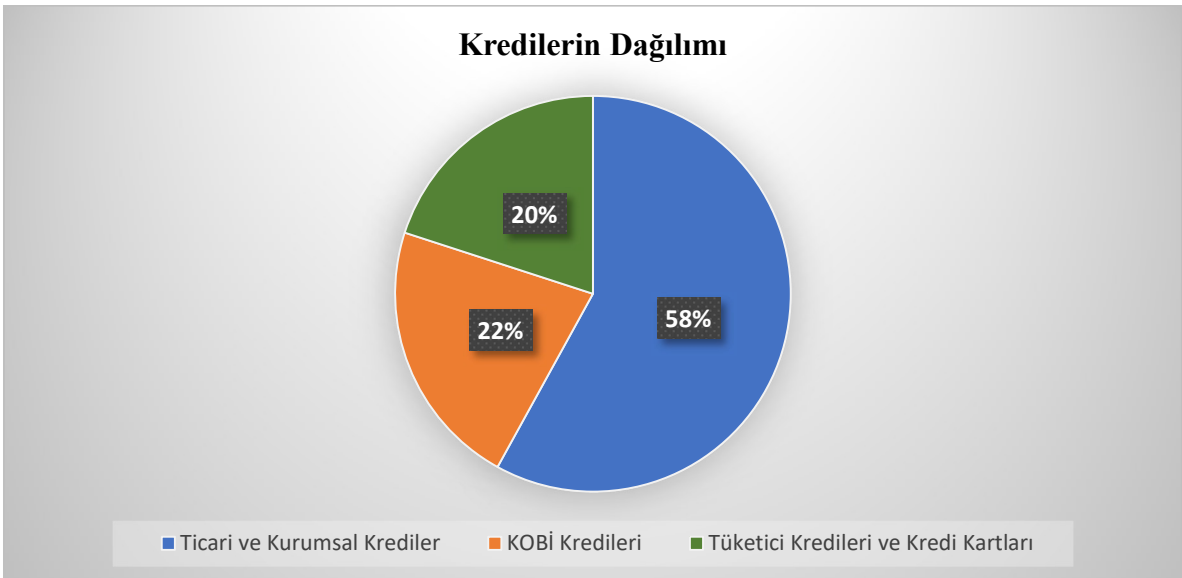
Kaynak: BDDK, 2021: 10.

Şekil 3.6. Krediler Türk Parası-Yabancı Para

Şekil 3.6’da raporlanan yıllar itibariyle bankaların sağladığı toplam kredilerin cinsi ve büyüklüğü incelendiğinde, Aralık 2021 döneminde, toplam kredi hacmi 4.901 milyar TL’ye ulaşmış olup ve bu kredi hacminin %58’i Türk Parası cinsinden kredilerden oluşurken %42’si yabancı para cinsinden kredilerden oluşmaktadır.

Krediler, tasarrufların krediye dönüşmesini ve paranın ekonomide bir değişim aracı olarak kullanılmasına imkan sağladığı için finansal gelişmişliğin bir göstergesi olarak kullanılabilir. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerin ekonomik göstergeleri incelendiğinde finansal piyasaların aktörleri olan hane halkı, işletmeler ve diğer ekonomik birimlerin finansman ihtiyacının kredilerle sağlandığı görülmektedir. Krediler, tasarrufların verimli bir şekilde tahsis edilmesini ve yatırımlara dönüşmesini sağlayarak, asimetrik bilgi sorununu ve işlem maliyetlerini azaltarak ve finansal işlemleri sonuçlandırarak ekonomik büyümeye önemli katkılarda bulunmaktadır (Şenel, 2020: 811).

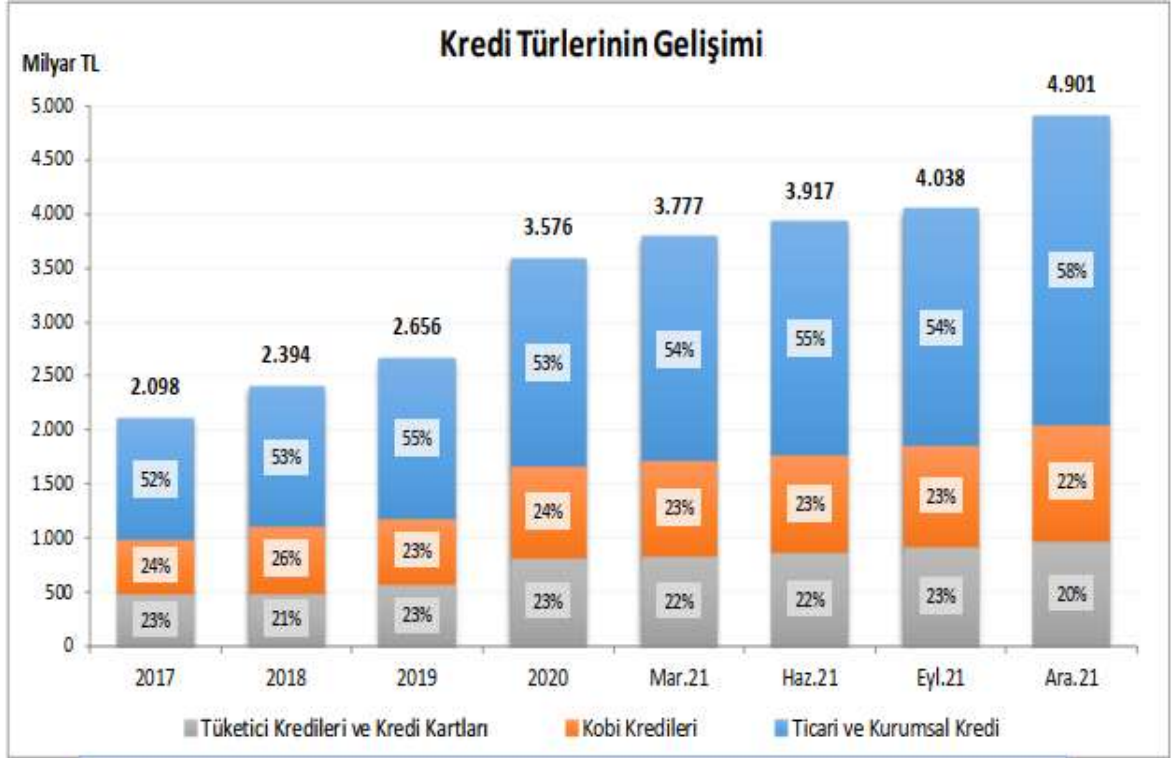
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun 2021 yılında yayımlanmış olduğu rapora göre, bankaların sağlamış olduğu kredilerin içerisinde ticari ve kurumsal krediler %58’lik payla birinci sırayı, KOBİ kredileri %22’lik payla ikinci sırayı ve kredi kartlarının dahil olduğu tüketici kredileri %20’lik payla üçüncü sırayı almıştır. Şekil 3.7’de bankaların sağlamış olduğu kredilerin türlerine dağılımı sunulmuştur.

Kaynak: BDDK, 2021: 10.

Şekil 3.7. 2020 Yılı Sağlanan Kredilerin Dağılımı

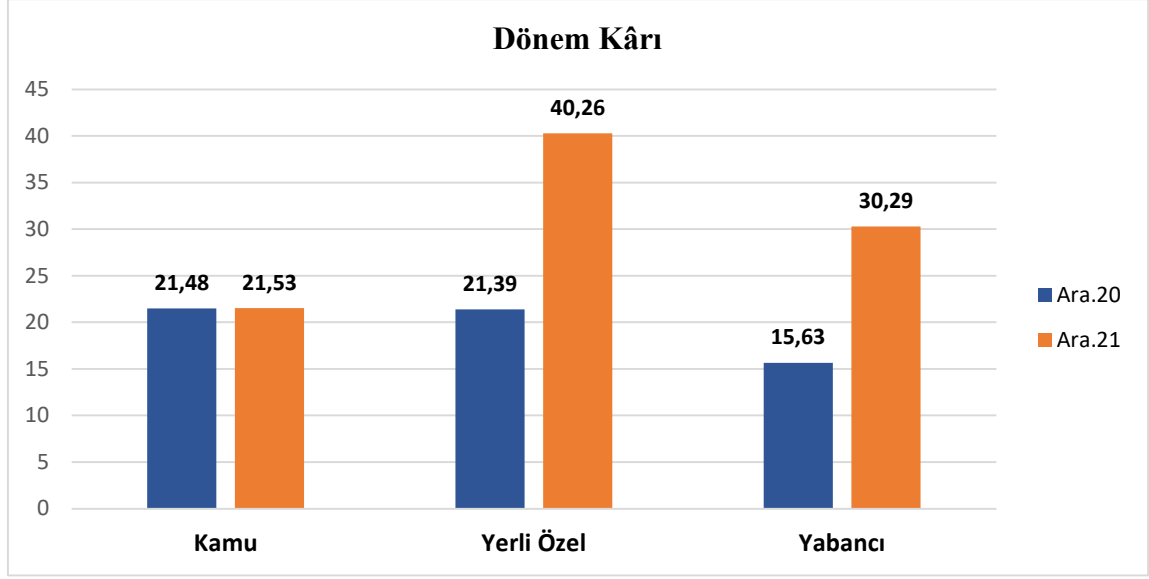
BDDK verilerine göre, Aralık 2021 döneminde ticari ve kurumsal krediler 2.843 milyar TL, KOBİ kredileri 1.078 milyar TL ve tüketici kredileri ve kredi kartları 980 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Şekil 3.8’de yıllar itibariyle kredi türlerinin toplamı ve kredi türlerinin gelişimi yüzde olarak sunulmuştur.

Kaynak: BDDK, 2021: 11.

Şekil 3.8. Kredi Türlerinin Yıllar İçindeki Gelişimi (2017-2021 Dönemi)

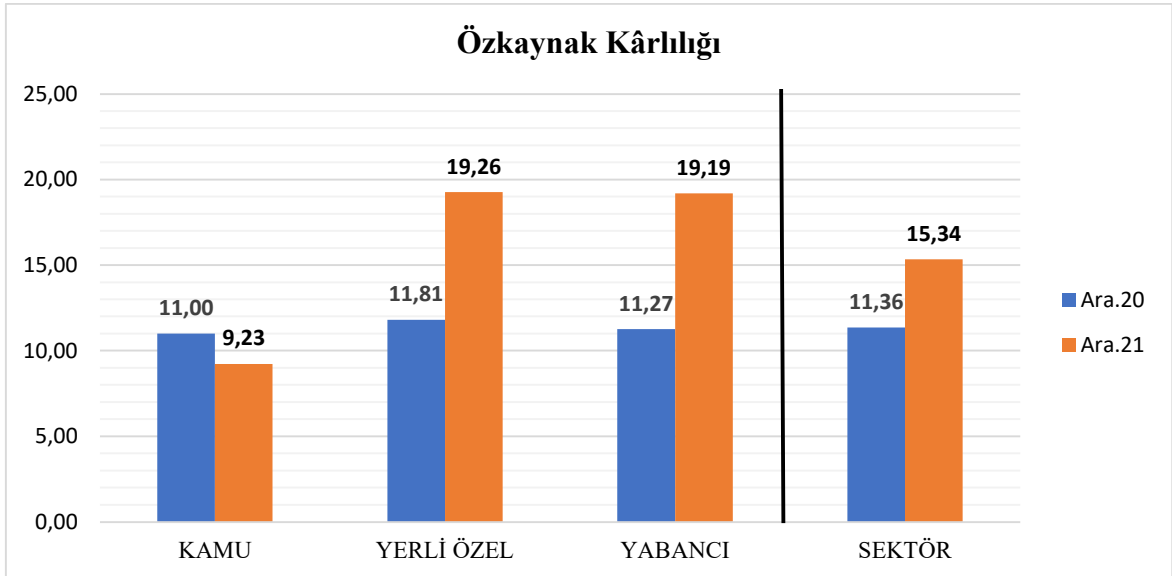
Her ticari işletme için geçerli olan kâr amacı ve yüksek kârlılık hedefleri bankaları için de geçerli olup bankalar olası riskleri yöneterek yüksek kârlılığı amaç edinmektedirler. Bu bağlamda bankalar için kâr ve sürdürülebilir kârlılığın temel amaç ve varlık koşulu olduğunu söylemek mümkündür. BDDK ve TBB verilerine göre, Aralık 2021 dönemi net kârı, 2020 yılının aynı dönemine göre kamu, yerli özel ve yabancı banka kapsamında artış göstermiştir. Şekil 3.9’da bankacılık sektöründe dönem karı banka grupları kapsamında gösterilmiştir.

Kaynak: BDDK, 2021: 8.

Şekil 3.9. Banka Grupları Bazında Dönem Kârı (2020-2021)

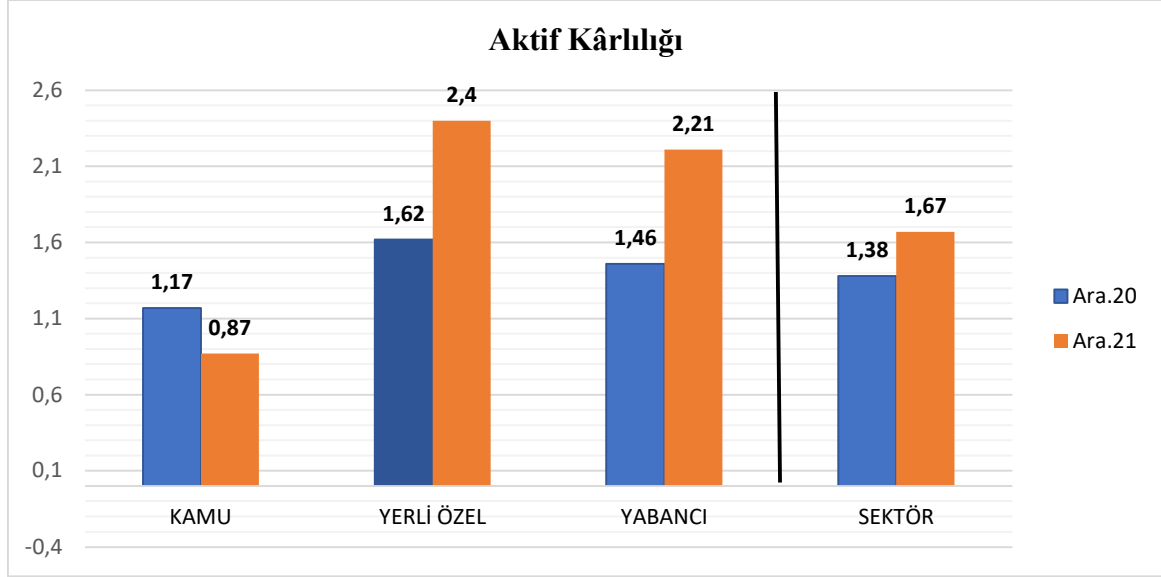
Bankacılık sektöründe kârlılığı özkaynak ve aktif kârlılığı bazında incelediğimizde; bankacılık sektörünün özkaynak kârlılığı 2020 yılının Aralık ayına göre 2021 yılının Aralık ayında kamu bankalarında düşüş eğilimi gösterirken, yerli özel ve yabancı banka gruplarında artış göstermiştir. 2020 yılı ve 2021 yılı kapsamında bankacılık sektörünün özkaynak kârlılığı banka grupları bazında şekil 3.10’da sunulmuştur.

Kaynak: BDDK, 2021: 9.

Şekil 3.10. Banka Grup Bazında Özkaynak Kârlılığının Gelişimi (2020-2021 Dönemi)

Bankacılık sektörünün aktif kârlılığını hem banka grupları bazında hem de sektör bazında incelediğimizde Aralık 2021 dönemi aktif kârlılığı 2020 yılının aynı dönemine göre artış göstermiştir. Bankacılık sektörünün aktif kârlılığı Şekil 3.11’de sunulmuştur.

Kaynak: BDDK, 2021: 9.

Şekil 3.11. Banka Grup Bazında Aktif Kârlılığının Gelişimi (2020-2021 Dönemi)

2020 yılının başlarında karşılaşılan ve günümüzde de devam eden Covid-19 salgını, sağlık boyutunun yanı sıra ülkeleri ve ekonomileri birincil olarak etkilemesinden dolayı dünya gündeminin ilk sırasını almıştır. Yaşanan bu küresel salgın, küresel ekonomi üzerinde olumsuz etkilere neden olduğu gibi bankacılık sektörünü finansal ve ekonomik yönlerden etkiledi. Özellikle 2020 yılının ikinci çeyreğinden itibaren salgının getirdiği artan belirsizlik, azalan talep ve getirilen kısıtlamalar, ekonomik koşullarda ani ve ciddi bir bozulmaya yol açmıştır. Küresel piyasalarda belirsizliğin ve riskin yüksek olduğu bir dönemde reel sektörü, bankacılık müşterilerini ve bankaları desteklemek için çok sayıda düzenleme hayata geçirilmiştir. Bu süreç içerisinde bankalar, bir finans kurumu olmanın yanı sıra salgın sürecinin yönetimine destek veren kilit bir kurum haline geldiler (KPMG, 2021: 2). Küresel salgın dönemindeki yapısal değişiklikler ve 2021 yılı sonunda yaşanan hızlı kur hareketleri sonrasında bankacılık sektörün toplam aktifleri 9 trilyon Türk Lirası'nı aştı. Yeni Ekonomik Program çerçevesinde devreye alınan KGF paketi ve mevduat tabanını desteklemeye yönelik düzenlemeler ile birlikte bankacılık sektöründe bilanço büyümesinin devam etmesi

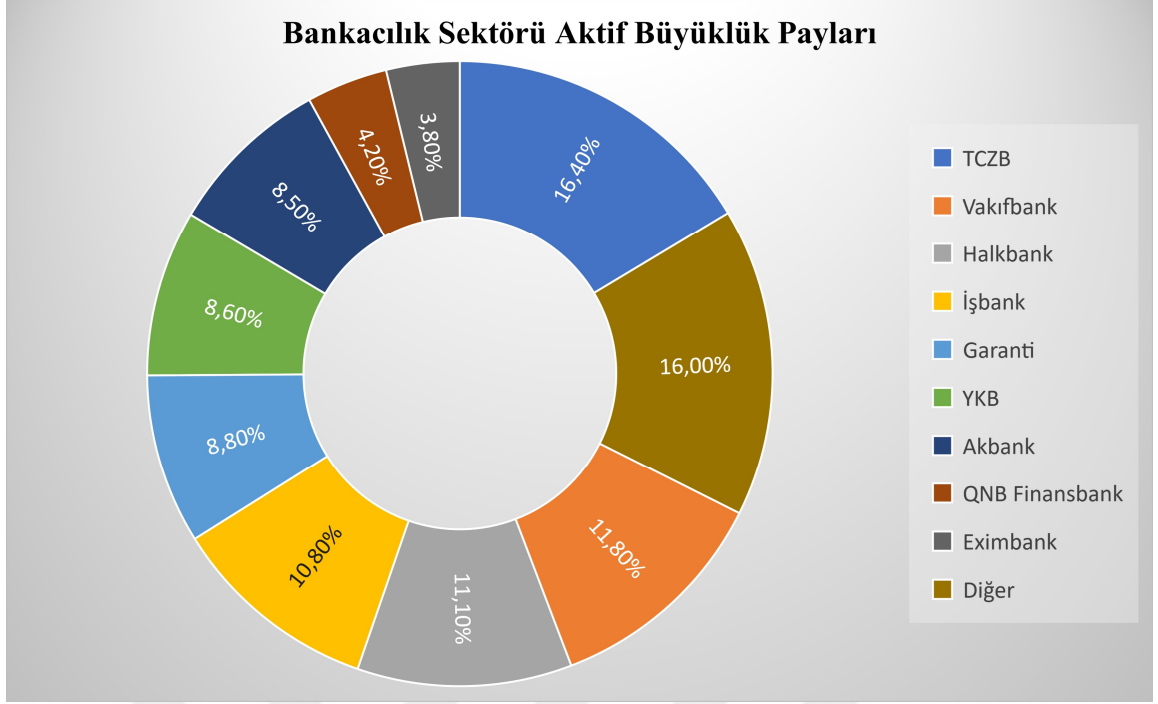
beklenmektedir. Bankacılık sektörünün mevduat hacmi 2021 yılı sonu itibarıyla 5,3 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan bankacılık sektörünün net kârı incelendiğinde, 2021 yıl sonunda neredeyse 2019 ve 2020 yılları toplamı kadar kâr elde edilmiştir. Bankacılık sektöründe çok zorlu şartlar altında geçen dönemde elde edilen bu kârlılık, sektörün özkaynaklarını desteklemesi açısından önemlidir. Bu dönemde bankacılık sektörünün toplam özkaynakları 711 milyar TL düzeyindedir (KPMG, 2022: 9). Türk bankacılık sektöründe temel büyüklüklere ilişkin gelişim Tablo 3.7’de özet bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 3.7. Türk Bankacılık Sektörü Temel Büyüklüklerin Gelişimi (Milyar TL)

Milyar TL	2018	2019	2020	2021
Krediler	2.394,4	2.655,9	3.576,4	4.901,0
TL	1.438,5	1.641,9	2.352,6	2.832,4
YP	955,9	1.014,1	1.223,7	2.068,6
Takipteki Alacaklar	96,7	150,8	152,6	160,0
Menkul Kıymetler	477,1	660,2	1.021,9	1.475,8
Mevduat	2.036,0	2.566,9	3.455,3	5.303,3
TL	1.041,8	1.259,0	1.546,2	1.880,3
YP	994,2	1.307,9	1.909,1	3.423,0
Özkaynaklar	422,0	492,2	599,6	711,0
Net Dönem Kârı	54,1	49,0	58,5	92,1
Aktif Toplamı	3.867,4	4.490,8	6.106,4	9.213,2

Kaynak: KPMG, 2022: 9.

Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre, 2021 yıl sonu itibarıyla bankacılık sektörü aktif büyüklük payları banka bazında yüzdesel olarak Şekil 3.12’de verilmiştir. TBB verilerine göre sektörün aktif büyüklük sıralamasına bakıldığında, 2021 yılında üç büyük kamu bankasının aktif payı toplamı %39,3 düzeyindedir. 2021 Aralık sonu itibarıyla aktif büyüklüğüne göre pazar payı %5’in üzerine olan buna 3 kamu bankası dahil toplam 7 bankanın pazar payı %76’dır.

Kaynak: KPMG, 2022: 10

Şekil 3.12. Bankacılık Sektörü Aktif Büyüklük Payları (2021 Yılı)

BÖLÜM IV

4. YÖNTEM

4.1. ARAŞTIRMANIN VERİ SETİ VE MODELİ

Bu çalışmanın veri seti, 2003:Q1-2020:Q4 dönemi arasında Türk Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren on üç bankayı (Akbank, Denizbank, HSBC, ING Bank, QNB Finansbank, Şekerbank, TEB, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası, Türkiye İş Bankası, Garanti Bankası, Yapı Kredi Bankası) içermektedir. Çalışmanın ampirik analizlerinde kullanılacak değişkenlere ilişkin finansal veriler Türkiye Bankalar Birliği (TBB) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) resmi internet sitesinden karşılıklı kontrol edilerek üçer aylık dönemler halinde sağlanmıştır. Ampirik analizlerde kullanılacak değişkenlere ait tanımlayıcı bilgiler Tablo 4.1’de rapor edilmiştir.

Tablo 4.1. Çalışmanın Değişkenlerine Ait Tanımlayıcı Bilgiler

Değişken	Tanım	Açıklama	Veri Dönemi
ROE	Özkaynak Kârlılığı	Net Kâr/Özkaynak Toplamı	2003:Q1-2020:Q4
SYO	Sermaye Yeterlilik Oranı	Toplam Özkaynaklar/Aktif Toplamı	2003:Q1-2020:Q4
NBP	Net Bilanço Pozisyonu Oranı	Net Bilanço Pozisyonu / Özkaynaklar	2003:Q1-2020:Q4
TLPO	TL Pasifler Oranı	TL Pasifler / Toplam Pasifler	2003:Q1-2020:Q4
YPAO	YP Aktifler / YP Pasifler Oranı	YP Aktifler / YP Pasifler	2003:Q1-2020:Q4
MEV	Mevduat Oranı	Toplam Mevduat / Toplam Aktifler	2003:Q1-2020:Q4
KRED	Kredi Büyüklüğü	Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Aktifler	2003:Q1-2020:Q4
KMEV	Kredi Mevduat Oranı	Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Mevduat	2003:Q1-2020:Q4
KRİSK	Kredi Riski	Takipteki Krediler /Toplam Krediler	2003:Q1-2020:Q4
FGO	Faiz Geliri	Faiz Geliri (Net) / Toplam Aktifler	2003:Q1-2020:Q4
FDGO	Faiz Dışı Gelirler	Faiz Dışı Gelirler (Net) / Toplam Aktifler	2003:Q1-2020:Q4
LKT	Likidite Oranı	Likit Aktifler / Toplam Aktifler	2003:Q1-2020:Q4

Çalışmada bankalara özgü faktörlerin banka kârlılığı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda panel veri yöntemleri kullanılarak tahmini gerçekleştirilen ekonometrik model eşitlik (1)’de yer almaktadır.

$$ROE_{it} = \beta_0 + \beta_1 SYO_{it} + \beta_2 NBP_{it} + \beta_3 TLPO_{it} + \beta_4 YPAO_{it} + \beta_5 MEV_{it} + \beta_6 KRED_{it} + \beta_7 KMEV_{it} + \beta_8 KRİSK_{it} + \beta_9 FGO_{it} + \beta_{10} FDGO_{it} + \beta_{11} LKT_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Eşitlik (1)'de tahmini gerçekleştirilen ekonometrik modelde yer alan bağımsız (açıklayıcı) değişkenler arasındaki ilişkinin derecesi çoklu doğrusal bağıntı sorunu ile ilgilidir. Bu kapsamda çalışmanın ekonometrik modelinde yer alan bağımsız değişkenlerin birbirleriyle yüksek korelasyona sahip olup olmadıklarının tespitinde VIF (Varyans Şişirme Faktörü) yöntemi kullanılmıştır. Tablo 4.2'de açıklayıcı değişkenler arasındaki çoklu doğrusal bağıntıya ilişkin sonuçlar raporlanmıştır.

Tablo 4.2. Açıklayıcı Değişkenlerin Varyans Şişirme Faktör (VIF) Değerleri

Model	Değişkenler	VIF
Model 1 (ROE)	SYO	3,87
	NBP	3,18
	TLPO	3,84
	YPAO	4,09
	MEV	1,16
	KRED	2,50
	KMEV	4,01
	KRISK	3,35
	FGO	1,37
	FDGO	1,25
	LKT	1,74

Tablo 4.2'de yer alan VIF değerleri incelendiğinde, ekonometrik modelde kullanılan değişkenlerin 1,16 ile 4,09 arasında değer aldıkları ve VIF değerlerinin 10'dan küçük oldukları tespit edilmiştir. Elde edilen bu VIF sonuçlarına göre, açıklayıcı değişkenler arasında çoklu doğrusal bağıntı probleminin olmadığını söylemek mümkündür.

4.2. BANKA KÂRLILIĞIN BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Ulusal ve uluslararası ampirik literatür incelendiğinde banka kârlılığının belirleyicileri üzerine önemli akademik çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Yapılan çalışmaların ampirik sonuçlarına bakıldığında bankaların kârlılıkları üzerinde hem bankaya özgü hem de makroekonomik değişkenlerin etkisi olduğu ortaya konmuştur. Ampirik literatürde banka kârlılığı üzerine yapılan çalışmalar bu kısımda özetlenmiştir.

Ho ve Saunders (1981), 100 Büyük Amerikan bankasının finansal performansını 1976-1979 dönemi kapsamında araştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre, yazarlar

yönetimsel riskten kaçınma derecesi, bankalarca üstlenilen işlemlerin boyutu, bankaların piyasa yapısı ve faiz oranları değişkenleri ile net faiz marjı arasında ilişki tespit etmişlerdir.

McShane ve Sharpe (1985), Avusturya ticari bankalarının finansal performanslarını 1962-1981 dönemi için incelemişlerdir. Analiz sonucuna göre Avusturya ticari bankalarının net kredi/mevduat faiz oranı ile riskten kaçınma derecesi, faiz oranı belirsizliği ve piyasa gücü göstergesi arasında doğrusal davranışlar sergilemeyen ilişki ortaya konmuştur.

Angboza (1997), 1989-1993 yıllarını kapsayan çalışmasında Amerikan ticari bankalarının finansal performanslarını regresyon yöntemiyle araştırmıştır. Araştırma bulgularına göre, bankaların hem ödenmeme hem de faiz oranı risk primini faiz marjı temsil etmektedir. Ayrıca net faiz marjı ile likidite arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü; öz sermaye, faizsiz kaynaklar, yönetimin kalitesi arasında anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Demirgüç-Kunt ve Huizinga (2000), 1990-1997 yıllarını kapsayan 8 yıllık dönem aralığı için gelişmiş ve gelişmekte olan 44 ülkenin banka kârlılığını regresyon analiziyle araştırmışlardır. Yazarlar çalışmalarında banka değişkenleri, makroekonomik değişkenler ve finansal yapı değişkenleri kullanmışlardır. Regresyon analiz sonuçlarına göre daha yüksek kârların az gelişmiş finansal sistemlerde elde edildiği ayrıca net faiz marjının da bu sistemlerde yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bir başka bulguya göre bankacılık sektörü geliştikçe kârlar ve faiz marjları da düşmektedir.

Kaya (2002), Türk bankacılık sisteminde yer alan 44 özel ve kamu bankasının kârlılık belirleyicilerini 1997-2000 yılları kapsamında panel veri analizi ile araştırmıştır. Analiz sonucuna göre, net faiz marjının bankaya özgü faktörleri olarak özkaynaklar oranı, likidite oranı, mevduatlar, personel giderleri ve piyasa payı; makroekonomik faktörleri olarak bütçe açığı ve enflasyon oranı değişkenleri tespit edilmiştir. Banka aktif kârlılığının bankaya özgü faktörleri olarak özkaynaklar oranı, personel giderleri, krediler, kötü aktifler, likidite oranı ve mevduatlar; makroekonomik faktörleri olarak bütçe açığı ve enflasyon oranı değişkenlerinin olduğu tespit edilmiştir.

Maudos ve Fernandez de Guevara (2004), 1993-2000 yıllarını kapsayan çalışmalarında, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve İspanya'daki bankaların kârlılığını araştırmışlardır. Araştırmada panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, piyasa payı, faiz riski, kredi riski, riskten kaçınma derecesi ve faaliyet

giderleri ile net faiz marjı ile arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki; yönetimin kalitesi ve banka büyüklüğü arasında anlamlılık seviyesinde negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Doliente (2005), Güneydoğu Asya Ülkeleri olan Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland'da faaliyet gösteren bankaların kârlılıklarını etkileyen değişkenleri 1994-2001 verilerini kullanarak araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre banka kârlılığını etkileyen değişkenler olarak teminatlar, likit varlıklar, kredi kalitesi, faaliyet giderlerinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca net faiz marjını, rekabetçi olmayan piyasa yapısı ve faiz oranı volatilitesi etkilemektedir.

Gelos (2006), gelişmekte olan 85 ülkenin 1999-2002 dönemi verilerini kullanarak banka kârlılığının belirleyicilerini araştırmıştır. Geliştirilen model sonucunda net faiz marjı ile özkaynak/toplam varlıklar oranı, mevduat faiz oranı, genel yönetim giderleri, vergi oranı ve yasal yedekler ile net faiz marjı arasında anlamlılık düzeyinde ve pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı ortaya konmuştur. Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre banka büyüklüğü, gayrisafi yurtiçi hâsıla büyüme oranı ile net faiz marjı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü ilişki bulunmaktadır.

William (2007), 43 Avustralya ticari bankasının finansal performanslarını 1989-2001 yılları kapsamında araştırmıştır. Araştırma bulgularına göre, piyasa gücü, yönetimin kalitesi ve likidite ile net faiz marjı arasında anlamlılık düzeyinde negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca faaliyet giderleri, ücret ödemeleri, özkaynak oranı, riskten kaçınma ve faiz oranı volatilitesi ile net faiz marjı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Güngör (2007), Türkiye'de bankacılık sektörüne kayıtlı yerli ve yabancı 29 bankanın kârlılıklarının belirleyicilerini 1990-2005 yılları için araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre bankalar sermayelerini, aktif ve likit varlıklarını, finansal yatırım araçlarını artırarak banka kârlılığını artırbilmektedirler. Ayrıca araştırma sonuçları bankaların aktif kârlılığı ile faaliyet giderleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü; takipteki krediler değişkeni arasında negatif yönlü ilişkinin varlığını işaret etmektedir. Ayrıca özkaynak kârlılığı üzerinde enflasyon oranının, ekonomik büyümenin ve bankacılık sektörünün ekonomideki payının pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

Ata (2009), Türk bankacılık sisteminde yer alan 25 mevduat bankasının 2002-2007 dönemi verilerini kullanarak banka kârlılıklarını incelemiştir. Yapılan analizler sonucunda yazar, banka aktif varlıklarının GSYH'ya oranı, kredi/mevduat oranı ve bankaların aktif büyüklüğü ile kârlılık oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu belirlemiştir. Ayrıca banka kârlılığını, sektöründeki yoğunlaşma oranı, özkaynaklar/aktiflere toplamı, takipteki krediler/toplam krediler ve para arzındaki değişimler olumsuz yönde etkilemektedir.

Ćurak, Poposki ve Pepur (2012), Makedonya'da faaliyet gösteren 16 bankanın kârlılık belirleyicilerini 2005–2010 dönemi kapsamında dinamik panel veri analizi yöntemi kullanılarak araştırmışlardır. Panel veri analizine göre, özkaynaklar/toplam varlıklar oranı, likidite oranı, faaliyet giderleri, bankacılık sektör reform indeksi ve ekonomik büyümenin aktif kârlılığı üzerinde istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir etkisinin bulunduğu; kredi riski, ücret ve komisyon gelirlerinin ve banka büyüklüğünün banka kârlılığı üzerinde istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Yılmaz (2013), Brezilya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Malezya, Meksika, Polonya, Güney Afrika, Tayvan ve Türkiye için bankaların kârlılığının belirleyicilerini 2005-2010 dönemi kapsamında panel veri analiz yöntemlerini kullanarak araştırmıştır. Panel veri analizi sonuçlarına göre, özkaynak oranı, likidite, büyüklük, faaliyet giderleri ve enflasyon oranı ile aktif kârlılık arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Ayrıca çalışmanın bulgularına göre özkaynak oranı, kredi riski, faaliyet giderleri, banka büyüklüğü ve enflasyon oranı net faiz marjını istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde etkileyen değişkenlerdir.

Albulescu (2015), Şili, Kolombiya, El Salvador, Handuras, Meksika ve Paraguay için banka kârlılığının belirleyicilerini 2005–2013 dönemi kapsamında araştırmıştır. Yapılan araştırmada yöntem olarak sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeli kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, banka kârlılığı ile takipteki krediler ve faiz dışı giderler arasında istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde ve negatif yönlü bir ilişki bulunurken; kapitalizasyon ve faiz oranı marjları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Güneş (2015), Türk bankacılık sisteminde yer alan 22 mevduat bankasının 2002-2012 yılları verilerini kullanarak kârlılıklarını araştırmıştır. Panel veri analizinden elde edilen sonuçlara göre, banka aktif kârlılığı ile büyüklük, sermaye oranı ve enflasyon

değişkenleri arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin; takipteki krediler oranı değişkeni ile negatif ve anlamlı ilişkinin varlığı ortaya konmuştur.

Unal ve Belke (2017), 2005:Q1-2015:Q4 dönemini kapsayan çalışmalarında Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 23 mevduat bankasının kârlılığı üzerinde etkili olan bankaya özgü ve sektöre yönelik faktörleri panel veri analizi ile araştırmışlardır. Panel veri analizi sonuçlarına göre banka büyüklüğü, banka sermayesi, ekonomik büyüme, enflasyon, politika faiz oranı ve banka yoğunlaşması aktif kârlılığı üzerinde etkili değişkenlerdir.

Işık (2017), 2009-2016 yıllarını kapsayan çalışmasında banka kârlılığı üzerinde etkili olan bankalara özgü içsel değişkenleri panel veri analizi ile incelemiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre gelir çeşitlendirme, mevduat düzeyi, banka ölçeği ve banka istikrar düzeyi banka kârlılığını istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilerken; kredi riski, kredilendirme düzeyi, faaliyet giderleri ve sermaye yeterliliği değişkenleri banka kârlılığını istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde negatif yönde etkilemektedir.

Aydın (2019) Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 27 ticari bankanın 2005-2015 dönemi verilerini kullanarak banka kârlılığı üzerinde etkili olan içsel ve dışsal faktörleri araştırmıştır. Panel veri analizinden elde edilen sonuçlara göre, banka aktif kârlılığı üzerinde kredi riski, banka büyüklüğü, faaliyet giderleri, banka sermayesi, faiz dışı gelirler ve ekonomik büyüme değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Banka özkaynak kârlılığı üzerinde banka büyüklüğü, faaliyet giderleri, faiz gelirleri, faiz dışı gelirler, enflasyon oranı ve sektörel yoğunlaşma değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde etkili olduğu sonucu ortaya konmuştur.

4.3. EKONOMETRİK METODOLOJİ VE AMPİRİK BULGULAR

Çalışmanın bağımlı değişkeni olan özkaynak kârlılığını etkileyen faktörlerin belirlenmesi için oluşturulan regresyon modeli Eşitlik (1)'de verilmiştir. Regresyon modeli tahmininde panel veri yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda analizlerin daha güvenilir sonuçlar vermesi için ilk aşamada yatay kesit bağımlılığı test edilmiştir. Yatay kesit bağımlılığı sonucuna göre değişkenlerin durağanlık düzeylerinin belirlenmesinde kullanılan panel birim kök test türüne karar verilmiştir. Serilerin durağanlık düzeyi belirlenmesinde Pesaran, (2007) tarafından geliştirilen ikinci nesil panel birim kök testi CADF testi kullanılmıştır.

4.3.1. Yatay Kesit Bağımsızlığı

Ampirik çalışmalarda seriler arasındaki ilişkiler analiz edilmeden önce bazı ön testlerin yapılması gerekmektedir. Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığı test sonucu çalışmanın devamındaki ekonometrik analizlerin seçiminde önemli bir yere sahiptir. Yatay kesit bağımlılığı test sonucuna göre değişkenlerin durağanlık sınavasında birinci ve ikinci nesil birim kök testlerinden hangisinin uygulanacağına karar verilmesi gerekmektedir. Yatay kesit test sonucuna göre serilerde yatay kesit bağımlılığı tespit edilmemişse birinci nesil, serilerde yatay kesit bağımlılığı tespit edilmişse ikinci nesil birim kök testlerinin uygulanması gerekmektedir (Turgut ve Uçan, 2019: 9).

Ekonometrik analizlerde N ve T'nin durumuna göre birimler arası korelasyonu test etmek için birden çok test kullanılabilir. Breusch ve Pagan (1980) Lagrange Multiplier (LM) testi literatürdeki ilk yatay kesit bağımlılık testidir ve eşitlik (2)'deki gibi hesaplanmaktadır:

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \quad (2)$$

Eşitlik (2)'de yer alan $\hat{P}$, kalıntıların ikili korelasyonunun örnek tahminini temsil etmektedir. LM testi, yatay kesitler arasında ilişki olmadığı varsayımıyla birlikte $T \rightarrow \infty$ iken $N(N-1)/2$ serbestlik derecesinde ki-kare asimptotik dağılıma sahip olduğu ve panelin zaman boyutunun (T) yatay kesit boyutundan (N) büyük olduğu durumlarda ($N > T$) durumlarda tercih edilmektedir (Turgut ve Uçan, 2019: 9).

Pesaran (2004), geliştirdiği CDLM testinde birimler arası korelasyonu sınamak için ADF regresyonun tahmininden elde edilen kalıntıları kullanmaktadır. CDLM testinde her bir birimin kendi dışındaki tüm birimlerle korelasyonu hesaplanmakta ve N birim boyutu için $N \times N - 1$ adet korelasyon hesaplanmaktadır (Tatoğlu, 2017: 105). Pesaran (2004) yatay kesitler arası korelasyonu dengeli panellerde sınamak için eşitlik (3)'ü önermiştir (Pesaran, 2004: 5-9):

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \right) \quad (3)$$

Ancak gerek Breusch ve Pagan (1980) LM testi gerekse Pesaran (2004) CDLM testi grup ortalamaları sıfır, bireysel ortalamaları sıfırdan farklı olduğu durumlarda sapmalı sonuçlar üretebilmektedir. Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008), test istatistiğine varyansı ve

ortalamayı ekleyerek bahsedilen bu sapmayı düzeltmişlerdir (Akel ve İltaş, 2018: 105). Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008) tarafından önerilen LM_{adj} test istatistiği Eşitlik (4)'teki gibi formüle edilmiştir (Pesaran ve diğerleri, 2008: 108):

$$LM_{adj} = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N T \hat{\rho}_{ij} \frac{(T-k) \hat{\rho}_{ij}^2 \mu_{Tij}}{\sqrt{u_{Tij}^2}} \quad (4)$$

Eşitlik (4)'te, k açıklayıcı değişken sayısını simgelerken, μ_{Tij} , $(T-k) \hat{\rho}_{ij}^2$ 'nin ortalamasını son olarak u_{Tij}^2 ise $(T-k) \hat{\rho}_{ij}^2$ 'nin varyansını ifade etmektedir.

Bu çalışmada tüm kesitleri (bankaları) etkileyen ortak şokların varlığının göz ardı edilmemesi gerekliliğinden hareketle panel veri modellerinde yatay kesit bağımlılığının varlığına ilişkin test sonuçları Tablo 4.3'te sunulmuştur.

Tablo 4.3. Yatay Kesit Bağımlılığına İlişkin Test Sonuçları

Değişkenler	Yatay Kesit Bağımsızlığı Testleri		
	LM Testi (Breusch ve Pagan, 1980)	CD _{LM} Testi (Pesaran, 2004)	Lm _{adj} Testi (Pesaran vd. 2008)
ROE	512,7 [0,000]	4,915 [0,000]	161,3 [0,000]
SYO	1198 [0,000]	18,93 [0,000]	416,7 [0,000]
NBP	426,5 [0,000]	6,171 [0,000]	129,1 [0,000]
TLPO	494,3 [0,000]	7,673 [0,000]	154,4 [0,000]
YPAO	800,6 [0,000]	5,601 [0,000]	298,6 [0,000]
MEV	558,5 [0,000]	12,09 [0,000]	178,3 [0,000]
KRED	2090 [0,000]	39,91 [0,000]	479,5 [0,000]
KMEV	1885 [0,000]	36,69 [0,000]	673 [0,000]
KRİSK	1601 [0,000]	32,7 [0,000]	567 [0,000]
FGO	671 [0,000]	17,9 [0,000]	220,3 [0,000]
FDGO	1152 [0,000]	28,98 [0,000]	399,6 [0,000]
LKT	648,3 [0,000]	1,779 [0,000]	211,8 [0,000]

Not: Tablodaki köşeli parantez içindeki değerler test istatistiklerinin olasılık değerlerini göstermektedir. *, ** ve *** ilgili istatistiklerde sıfır hipotezinin sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde reddedildiğini göstermektedir.

Tablo 4.3'te yer alan Breusch ve Pagan (1980) LM, Pesaran (2004) CDLM ve Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008) LM_{adj} test sonuçlarına göre banka serilerinde yatay kesit bağımlılığının varlığı %1 istatistiksel anlamlılık seviyesinde tespit edilmiştir. Elde edilen yatay kesit bağımlılığı sonuçlarına dayanarak çalışmanın ilerleyen aşamalarında birimler arası korelasyonu dikkate alan test yöntemlerinin kullanılması kurulan modelin anlamlılığı açısından büyük önem taşımaktadır. Seriler arasında korelasyon tespit edildiği için serilerin durağanlığının sınanmasında ikinci nesil birim kök testlerinden Pesaran (2007) CADF testi kullanılmıştır.

4.3.2. Panel Birim Kök Testi

Yatay kesit bağımlılığı sınamaları sonucunda banka serilerinde yatay kesit bağımlılığı tespit edildiği için serilerin durağanlık düzeyinin belirlenmesine ikinci nesil panel birim kök testi ile devam edilecektir. İkinci nesil panel birim kök testleri birimler arasındaki kesitsel bağımlılığı dikkate alarak durağanlığı analiz etmektedir. Bu kapsamda çalışmada banka serilerinin durağanlık analizi Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF testi ile yapılmıştır.

Pesaran (2007), geliştirdiği panel birim kök testinde faktör yüklerini tahmin etmek yerine birimler arası korelasyonu ortadan kaldırmayı önermiştir. CADF testinde bireysel serilerin gecikmeli düzeylerinin ve birinci farklarının yatay kesit ortalamaları DF ya da ADF regresyonuna faktörler eklenmiştir. “Yatay kesit genişletilmiş Dickey Fuller (CADF)” olarak adlandırılan bu panel birim kök testinde, ADF regresyonunun gecikmeli yatay kesit ortalamaları ile genişletilmiş hali kullanılmakta ve bu regresyonun birinci farkı birimler arası korelasyonu ortadan kaldırmaktadır (Tatoğlu, 2017: 84).

Otokorelasyonun bulunmadığı dinamik panel veri modeli eşitlik (5)’te yer aldığı gibidir (Pesaran, 2007: 268):

$$y_{it} = (1 - \phi_i)\mu_i + \phi_i y_{i,t-1} + u_{it}, \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T \quad (5)$$

Eşitlik (5)’te yer alan U_{it} tek faktörlü hata terimi olup aşağıdaki gibi formüle edilmektedir:

$$u_{it} = \gamma_i f_t + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

Eşitlik (6)’da yer alan f_t , her bankanın gözlenemeyen ortak etkileri temsil etmekte ve sürekli olarak durağan olduğu kabul edilmektedir. Eşitlikte yer alan ε_{it} , seriye özgü bireysel hata terimini temsil etmektedir. CADF testi için eşitlik (5) yeniden formüle edildiğinde,

$$\Delta y_{it} = a_i + \beta_i y_{i,t-1} + \gamma_i f_t + \varepsilon_{it} \quad (7)$$

Burada, $a_i = (1 - \phi_i)\mu_i$, $\beta_i = -(1 - \phi_i)$ ve $\Delta y_{it} = y_{it} - y_{i,t-1}$ ’dir. $\phi_i = 1$ iken CADF testinin durağanlığı sınavacak temel hipotezleri aşağıdaki gibidir:

$$H_0: \beta_i = 0 \Rightarrow \text{seri durağan değildir.}$$

$H_0: \beta_i < 0 \Rightarrow$ seri durağandır.

Pesaran geliştirdiği CADF testi kapsamında her bir yatay kesite (bankaya) ait birim kök test istatistiklerinin basit aritmetik ortalamasını alarak CIPS istatistiğini de hesaplamaktadır. Pesaran CIPS (Cross-Sectionally Augmented IPS) istatistiğini aşağıdaki gibi formüle etmiştir:

$$CIPS = \frac{\sum_{i=1}^N CADF_i}{N} \text{ veya } CIPS(N, T) = t\text{-bar} = N^{-1} \sum_{i=1}^N t_i(N, T) \quad (8)$$

Hesaplanan CIPS istatistiğinin normal dağılıma sahip olmamasından dolayı Pesaran (2007) kritik değerleri simülasyon yoluyla elde etmiş ve tabloştürmüştür. Hesaplamalar sonucunda elde edilen CADF test istatistiği Pesaran'ın tablo kritik değerlerinden büyükse sıfır hipotezi reddedilir ve ilgili serinin durağan olduğu sonucuna varılır. Çalışmada banka serilerinin durağanlık düzeyleri Pesaran (2007) CADF panel birim kök testi ile belirlenmiş ve sonuçları Tablo 4.4'te sunulmuştur.

Tablo 4.4. Pesaran CADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	t-bar	cv10	cv5	cv1	Z[t-bar]	Olasılık
ROE	-2,592	-2,150	-2,250	-2,430	-3,183	0,000
SYO	-2,723	-2,150	-2,250	-2,430	-3,694	0,000
NBP	-2,911	-2,150	-2,250	-2,430	-2,610	0,000
TLPO	-2,400	-2,150	-2,250	-2,430	-2,429	0,000
YPAO	-2,432	-2,150	-2,250	-2,430	-2,230	0,000
MEV	-2,836	-2,150	-2,250	-2,430	-4,140	0,000
KRED	-2,709	-2,150	-2,250	-2,430	-3,642	0,000
KMEV	-2,439	-2,150	-2,250	-2,430	-2,850	0,000
KRISK	-2,408	-2,150	-2,250	-2,430	-2,641	0,000
FGO	-4,872	-2,150	-2,250	-2,430	-12,118	0,000
FDGO	-4,652	-2,150	-2,250	-2,430	-11,257	0,000
LKT	-3,084	-2,150	-2,250	-2,430	-5,109	0,000

Tabloda 4.4'te yer alan Pesaran CADF test sonuçları incelendiğinde, hem t-bar istatistiği %1, %5 ve %10 kritik değerleriyle karşılaştırıldığında hem de Z[t-bar] istatistiğinin olasılık değerlerine göre sıfır hipotezinin reddedildiği görülmektedir. Panel birim kök testi sonucuna göre serilerin düzey değerlerinde durağan oldukları tespit edilmiştir.

4.3.3. Panel Regresyon Tahmin Sonuçları

Çalışmada değişkenlerin durağanlık düzeyleri ikinci nesil panel birim kök testi olan CADF ile sınanmış ve test sonucunda serilerin düzey değerlerinde durağan oldukları

sonucuna ulaşılmıştır. Düzey değerlerinde durağan olan serilerin katsayı tahmini yapabilmek için panel veri analizinde kullanılan modellerin havuzlanmış en küçük kareler, sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modellerinden hangisine uygun olduğunun saptanması gerekmektedir. Bahsedilen bu üç panel veri modeli temelde yatay kesitsel bağımlılık, otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin olmadığı varsayımlarına dayanmaktadır. Tahmini gerçekleştirilen panel veri modellerinde bu varsayımlardan bir ya da birkaçının yerine getirilememesi tahmin edilen parametrelerde etkinlik kaybına ve standart hataların yanlış tahmin edilmesi gibi bir sonuçla karşılaşılmasına neden olmaktadır (Güriş, 2015: 71). Çalışmada model panel veri model belirlemeye yönelik yapılan test sonuçları Tablo 4.5'te sunulmuştur. Tablo 4.5 Panel A'da yer alan F testi sonucuna göre, birim etkilerin sıfıra eşit olduğu şeklinde kurulan temel hipotez reddedilmekte ve klasik modelin uygun olmadığına karar verilmiştir. Çalışmada sabit etkiler ve rassal etkiler modeli arasında karar verebilmek için Hausman testine başvurulmuş ve Tablo 4.5 Panel A'da yer alan Hausman (1978) tanımlama testi sonucuna göre temel hipotez reddedilmiş ve parametre tahmininde sabit etkiler modeline ait tahmincinin geçerli olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 4.5. Panel Veri Model Belirlemeye Yönelik Test Sonuçları

Panel A: Model Belirleme Test Sonuçları				
Test		Test İstatistiği		Olasılık Değeri
F Testi		10,25		0,000
Olabilirlik Oranı Testi		72,49		0,000
Hausman Testi		43,61		0,000
Panel B: Değişen Varyans, Otokorelasyon ve Birimler Arası Korelasyon Test Sonuçları				
Varsayım	Değişen Varyans	Otokorelasyon		Birimler Arası Korelasyon
Test	Değiştirilmiş Wald Testi	Modifi ed Bhargava et al. Durbin-Watson	Baltagi-Wu LBI	Pesaran CD
Model I (ROE)	7748 (0,000)	0,38886433	0,52024291	2,209 (0,000)

Panel veri modellerine getirilen varsayımlar birimler arası hata terimlerinin varyanslarının sabit olduğu yönündedir. Ampirik analizlerde değişen varyans sorunu var ve analizlerde bu sorun göz ardı edilerek tahmin sürecine devam edilmesi durumunda regresyon katsayıları tutarlı olmaya devam edecek ancak tahminler etkin olmayacaktır. Ayrıca standart hatalar sapmalı olacaktır (Ün, 2015: 71). Tahmini gerçekleştirilen panel veri modelinde heteroskedastisite (Değiştirilmiş Wald Testi), otokorelasyon (Modifi ed Bhargava et al. Durbin-Watson ve Baltagi-Wu LBI) ve birimler arası korelasyonun (Pesaran CD) varlığı ilgili testlerle araştırılmış ve sonuçları Tablo 4.5 Panel B'de sunulmuştur. Tablo 4.5 Panel

B’de yer alan sonuçlara göre heteroskedastisite, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı sorunlarının panel veri modelinde (Model I) bulunduğunu söylemek mümkündür.

Tahminleme için kurulmuş panel veri modellerinde hata terimlerine yönelik yatay kesitler arası varyansların eşitliği varsayımı sağlanmadığı durumlarda standart hata tahminleri sapmalı olmakta ve tahminlemenin etkinliği ortadan kalkmaktadır. Böyle bir durumla karşılaşıldığında tahmin sonuçlarını değişen varyans etkisinden kurtaracak başka bir tahmin yöntemine başvurulması gerekmektedir. Bu tahmin yöntemi sonucunda, değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası etkiye karşı daha dirençli standart hatalar ve buna bağlı olarak güvenilir test istatistikleri elde edilebilmektedir (Güriş, 2018: 95). Sabit etkili panel veri modelinde değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyondan en az biri bulunuyorsa parametreler değiştirilmeden dirençli standart hatalar üretilmeli ya da tahmin için uygun yöntemlere başvurulmalıdır. Driscoll ve Kraay (1998) tahmincisi, hata teriminin değişen varyanslı, otokorelasyonlu ve birimler arası korelasyonlu olduğu durumlarda sapmalı standart hataların yerine parametreleri havuzlanmış en küçük kareler yöntemiyle tutarlı dirençli standart hatalara sahip tahminler elde edebilmektedir (Tatoğlu, 2013: 266).

Bu çalışma veri seti bakımından düzey değerlerinde durağan olduğu (birim kök içermemekte), sabit etkiler modeline uygun olduğu ve değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesitler arası korelasyon problemlerinin barındığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın panel regresyon analizini yapabilmek için dirençli tahmincilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bankaların özkaynak kârlılığı üzerinde olası etkileri bulunan bankalara özgü faktörlerin belirlenmesinde Driscoll-Kraay tahmincisine başvurulmuş ve panel regresyon sonuçları Tablo 4.6’da raporlanmıştır.

Tablo 4.6. Driscoll-Kraay Panel Regresyon Tahmin Sonuçları

Model I (ROE)	Katsayı	Drisc/Kraay Standart Hata	t-istatistiği	P> t
Bağımsız Değişkenler				
SYO	0,0013362***	0,0007756	1,72	0,085
NBP	0,0008687**	0,0003542	2,45	0,017
TLPO	0,0040044**	0,0020017	2,00	0,050
YPAO	0,0000138	0,005992	0,02	0,982
MEV	0,0088738*	0,0023656	3,75	0,000
KRED	0,0060852**	0,0025887	2,35	0,022
KMEV	0,0042732*	0,001483	2,88	0,005
KRISK	-0,0007859	0,0049391	-0,16	0,874
FGO	0,0347849	0,0111654	3,12	0,002
FDGO	0,0509549*	0,008583	5,94	0,000
LKT	0,0018844***	0,001071	1,76	0,083
Gözlem S.	884			
Banka	13			
F-testi	16,05			
Prob.>F	0,0000			
R²	0,75			

Not: *, **, *** Sırasıyla 1%, 5% ve 10% anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 4.6 incelendiğinde tahmini gerçekleştirilen modelin anlamlılığının sınanmasında başvurulan F testinin istatistiksel olarak anlamlılık seviyesinde olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünü gösteren R² değeri %75'tir. Heteroskedasite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon olduğu varsayımı altında, dirençli standart hatalar ile hesaplanan t istatistiklerine göre, sermaye yeterlilik rasyosu (SYO), net bilanço pozisyonu (NBP), TL pasifler/toplam pasifler oranı (TLPO), mevduat oranı (MEV), kredi büyüklüğü (KRED), kredi mevduat oranı (KMEV), faiz geliri (FGO) oranı ve faiz dışı gelirler oranının (FDGO) özkaynak kârlılığı (ROE) üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde ve pozitif yönlüdür. Yabancı para aktifler/yabancı para pasifler (YPAO) oranı ve kredi riski (KRISK) oranının bankaların özkaynak kârlılığı (ROE) üzerindeki etkisi anlamsızdır.

SONUÇ VE ÖNERİ

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de finansal sistemin en önemli finansal aracı kurumu olan bankacılık sektörü, sürdürülebilir ekonomik aktivitenin devamı için kritik öneme sahiptir. Ulusal finansal sistem içinde bankacılık sektörü, mevduat toplama yetkisine sahip ticari bankalar, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarından oluşmaktadır ve istikrarlı bir finansal sistem için büyük önem taşımaktadır. Piyasanın ihtiyaç duyduğu finansmanı (kaynağı) sağlayan bankacılık sektörü finansal yatırımcıların birikimlerini değerlendirebilecekleri finansal kuruluşlardır. Bu bağlamda düşünüldüğünde bankalar, ekonominin ve finansal sistemin zorunlu bir gereği haline gelmiş ve faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için her ekonomik birim gibi kâr etmesi ve faaliyetlerini kârlı bir şekilde sürdürmeleri gerekmektedir.

Bu çalışmada özgün bir yaklaşımla Türk Bankacılık Sisteminde faaliyet gösteren on üç ticari bankanın özkaynak kârlılığı üzerinde olası etkileri bulunan bankalara özgü içsel faktörler 2003:Q1-2020:Q4 dönemi kapsamında panel veri analiz yöntemleri kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada ilk olarak değişkenler arasındaki ilişkiler ampirik olan analiz edilmeden önce önemli bir ön test olan yatay kesit bağımlılığı araştırılmıştır. Bu kapsam doğrultusunda panel veri setinin yatay kesit boyutunu oluşturan bankalara ait seriler arasındaki yatay kesit bağımsızlığı Breusch ve Pagan, (1980) LM, Pesaran, (2004) CDLM testi ve Pesaran, Ullah ve Yamagata, (2008) LM_{adj} testleriyle test edilmiştir. Yatay kesit bağımsızlığı test sonuçları panel veri setinde yatay kesit bağımlılığının varlığını işaret etmektedir. Yatay kesit bağımlılığı sınamaları sonucunda banka serilerinde yatay kesit bağımlılığı tespit edildiği için serilerin durağanlık düzeyinin belirlenmesinde ikinci nesil panel birim kök testlerinden olan ve Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF (Cross-Sectionally Augmented Dickey Fuller) testi tercih edilmiştir. İkinci nesil panel birim kök testleri yatay birimler arasındaki kesitsel korelasyonu dikkate alarak durağanlığının seviyesini belirlemektedir. Çalışmada serilerin durağanlık düzeyini belirlemek için uygulanan CADF panel birim kök test sınaması sonucuna göre hem hem t-bar istatistiği %99, %95 ve %90 güven düzeyinde verilen kritik değerlerden mutlak değerce büyük hem de Z[t-bar] istatistiğinin olasılık değerlerine göre değişkenlerin düzey değerlerinde durağan olduklarını sonucu tespit edilmiştir.

İkinci nesil panel birim kök testi sınaması sonucunda düzey değerlerinde durağan oldukları tespit edilen serilerin panel veri analizini gerçekleştirebilmek için öncelikle

tahmini yapılacak modelin havuzlanmış en küçük kareler, sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modellerinden hangisine uygun olduğunun saptanması gerekmektedir. Bu kapsamda uygun model belirleme sürecinde F testi yapılmış ve F testi sonucunda birim etkilerin sıfıra eşit olduğu şeklinde kurulan temel hipotez reddedilmiş ve klasik modelin uygun olmadığı sonucunda karar kılınmıştır. Yine model belirleme süreciyle ilgili olarak sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modeli tahmincilerinden hangisiyle tahminlemeye devam edileceğine karar vermek için Hausman testi yapılmış ve rassal etkiler modeli reddedilerek sabit etkiler modeline ait tahmincinin geçerliliği ortaya çıkmıştır. Panel veri modeli temelde yatay kesitsel bağımlılık, otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin olmadığı varsayımlarına dayanmaktadır. Tahmini gerçekleştirilen panel veri modelinin bu kısıtlardan bir ya da birkaçına sahip olması durumunda tahmin edilen katsayılar etkinlik kaybına ve standart hataların yanlış tahmin edilmesi gibi bir sonuçla karşılaşılmasına neden olmaktadır. Çalışmada bu kısıtlardan değişen varyansın varlığını sınamak için Değiştirilmiş Wald testi, otokorelasyon için Baltagi-Wu LBI testi ve yatay kesitler arası bağımlılığı sınamak için Pesaran CD testi yapılmıştır. Panel veri modelinin bahsedilen bu kısıtlara sahip olup olmadığının belirlenmesine yönelik yapılan testler sonucunda modelin değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesitler arası korelasyon problemlerinin barındığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonucu istinaden çalışmada panel regresyon analizini yapabilmek için dirençli tahminciler ihtiyacı vardır. Çalışmanın ekonometrik analiz kısmında tahmini gerçekleştirilecek model değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon problemlerine sahip olduğundan dolayı bu problemlere karşı dirençli bir tahmin yöntemi olarak tanımlanan Driscoll ve Kraay (1998) tahmincisi ile katsayı tahmini yapılmıştır. Driscoll ve Kraay (1998) dirençli standart hatalardan elde edilen sonuçlar şöyledir:

Dirençli standart hatalar ile hesaplanan t istatistiklerine göre, sermaye yeterlilik rasyosu (SYO) ile özkaynak kârlılığı (ROE) arasında istatistiksel olarak anlamlılık seviyesinde ve pozitif yönlü bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Elde edilen bu sonuca dayanarak bankaların yüksek özkaynağa sahip olması kaynak maliyetini aşağı çekeceğinden özkaynak kârlılığını pozitif yönde etkilediğini söylemek mümkündür.

Çalışmada Tablo 4.6'da raporlanan Driscoll ve Kraay tahmin sonuçları net bilanço pozisyonu (NBP) ile özkaynak kârlılığı (ROE) arasında anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü ilişkinin varlığını işaret etmektedir. bankaların net bilanço pozisyonunun yüksek olması iş hacminin de yüksek olması yanı sıra yabancı para riskinin de olduğunun bir göstergesi olarak

yorumlanabilir. Bu bağlamda bankaların düşük kur riskine sahip olması kârlılığında olumlu yönde etkilenmesini sağlayacaktır.

Model 1'e yönelik elde edilen Driscoll ve Kraay tahmin sonuçlarına göre TL pasifler/toplam pasifler oranının (TLPO) bankaların özkaynak oranını (ROE) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Elde edilen dirençli tahminci sonucuna göre bankalar sahip oldukları toplam varlıklarını Türk Lirası cinsinden kaynaklarla finanse ediyor olması bankanın döviz kuru ve faiz oranlarındaki dalgalanmalara karşı koruduğu gibi aynı zamanda banka kârlılığına olumlu katkı yapması beklenebilir. Çalışmada elde edilen pozitif yönlü ilişki bahsedilen bu durumu destekler niteliktedir.

Mevduat kaynağı bankalar için tabana yaygın, çeşitlendirilmiş, diğer borçlanma kaynaklarına göre (yurtdışı borçlanmalar hariç) vadeleri daha uygundur. Mevduat oranının yüksek olması aynı zamanda bankaların kullanılabilir kaynaklarının yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Mevduat oranının yüksek olması bankaların kredilendirilebilir kaynaklarını arttırmış olduğundan dolayı kârlılığa da olumlu yansıması beklenebilir. Çalışmanın panel veri regresyon sonuçlarına göre mevduat oranı (MEV) ile banka kârlılığı (ROE) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Dirençli tahminci elde edilen bu sonuç beklentileri destekler niteliğe sahiptir.

Çalışmada Model 1'e yönelik elde edilen bir diğer Driscoll ve Kraay tahmin sonucuna göre, kredi mevduat oranı (KMEV) ile özkaynak kârlılığı (ROE) arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak bir ilişki tespit edilmiştir. Bankalar tarafından kullanılan kredilerin büyük oranda mevduat kaynağı ile finanse ediliyor olması bankalar için potansiyel alacak riskini azalttığı gibi vade uyumsuzluğunu da azaltmaktadır. Banka kârlılığına bankaların en büyük fonlama kaynağı olan mevduatın önemli bir kısmının kredi olarak kullanılmasının olumlu katkısı beklenebilir. Çünkü bankalar açısından kredilerden tahsil edilen faiz tutarı mevduata ödenen faiz tutarından yüksek olacaktır. Net faiz marjı olarak bilinen bu durum banka kârlılığının önemli bir göstergesidir. Bu kapsamda regresyon analizinden elde edilen sonuçta beklentiler dahilindedir.

Bankalar açısından değerlendirildiğinde en yüksek gelir getiren varlıkların krediler olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda kredi ve alacaklar banka aktiflerinin en büyük kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle toplam banka varlıkları içerisinde en fazla gelir getiren aktifler olarak kredilerin payının yüksek olması banka kârlılığını artıran birincil faktör olarak sayılabilir. Dirençli standart hatalar ile hesaplanan t istatistiklerine göre, kredi

büyüklüğü (KRED) ile özkaynak kârlılığı (ROE) arasında istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde ve pozitif yönlü bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür. Driscoll ve Kraay tahmincisinden elde edilen bu sonuç beklentilere paralel çıkmıştır.

Bankalar için önemli kaynaklardan bir tanesi faiz geliridir. Bankalar açısından faiz gelirinin yüksek olması banka kârlılığı için pozitif önemli bir etkidir. Çalışmanın Driscoll ve Kraay tahminci sonucuna göre, faiz gelirleri (FGO) ve faiz dışı gelirler (FDGO) ile bankaların özkaynak kârlılığı (ROE) arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bankaların kârlılığı üzerinde bankaların faiz gelirlerinin yanı sıra faiz dışı gelirlerindeki katkısı olduğunu bu sonuca dayanarak söylemek mümkündür. Bankacılık sektöründe faiz dışı giderlerin (personel gideri, yönetim gideri vb.) faiz dışı gelirler karşılanması esastır. Dolayısıyla bankalar faiz dışı gelirleriyle faiz dışı giderlerini karşıladıkları ölçüde kârlılıkları artacaktır.

Son olarak dirençli standart hatalar ile hesaplanan t istatistiklerine göre, likit aktifler/toplam aktifler (likidite oranı) oranı özkaynak kârlılığı (ROE) üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bankalar faiz oranlarının düşük olduğu dönemlerde (reel faizin düşük olduğu) bankanın likit varlıklarının yüksek olması likidite riskini azalttığı gibi faiz oranlarının artması riskine karşı faiz riskinden korumaktadır. Faiz oranlarının aşırı düşük olduğu dönemlerde bankalar likidite tuzağına yakalanmamak, menkul kıymetlere yatırım yapmak yerine kısa vadeli kaynaklarla pozisyonlarını faiz artırım sürecine kadar sürdürmek isteyeceklerdir.

Ekonominin temel unsurlarından olan bankalar, aynı zamanda ülkelerin iktisadi kaynaklarının ve mali kurumlarının verimli ve etkin bir şekilde çalışması için büyük önem taşımaktadır. Türk finansal sistemi içerisinde en büyük paya sahip olan bankacılık sektörü, temel hizmetlerine ve amaçlarına göre çeşitlilik arz etmektedir. Türkiye’de amaçlarına göre farklılık gösterebilirler bile bankalar farklı alanlarda hizmet sunmaktadırlar. Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka türlerini şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

- Merkez Bankası,
- Ticari Bankalar (Temel amacı kâr elde etmek olan),
- Yatırım Bankaları (Kamu kesimine ve özel sektör kesimine orta ve uzun vadeli kaynak sağlayan),

- Kalkınma Bankaları (Firmalara ve ülkenin kalkınma sürecine destek sağlayan),
- Katılım Bankaları (Faizsiz bankacılık olarak bilinen).

Önemli bir finansal aracı olan bankacılık sektörünün ülkelerin finansal sistemlerine olan katkıları yadsınamayacak derecede önemlidir. Bankacılık sektörünün hizmet alanları her geçen gün artmakta kurumsal ve bireysel yatırımcılar tarafından yakından takip edilmektedir. Bu kapsamda bankalar hem kendi ülkelerindeki hem de diğer ülkelerdeki ekonomik aktörler karşısında varlıklarını güçlendirmek için genel durumlarına ait finansal tablolar paylaşmaktadır. Finansal tablolar vasıtasıyla paylaşılan finansal bilgilerin reel sektörün ve politika yapıcıların kısa, orta, uzun vadeli planlarında rol oynaması sebebiyle hayati önem taşımaktadır. Yine günümüz bankacılık sektörü küresel bir görünüme bürünmekte ve uluslararası bankacılık alanına yönelik farkındalık giderek artmaktadır.

Finansal piyasaların küreselleşmesi ve finansal liberalleşme finansal piyasalarda artan dalgalanmalar bankaların kârlılık hedeflerine ulaşmaları yönünde çok daha dikkatli çalışmalarını zorunlu kılmaktadır. Bankalarda piyasa değeri ve kârının maksimizasyonu için bankanın en düşük kaynak maliyeti ile en yüksek varlık getirisini elde etmesi amaçlanır. Kâr bankanın toplam hasılası ile toplam kaynak maliyeti arasındaki olumlu farktır.

Tıpkı diğer işletmeler gibi bankalar da kâr amacı güden kuruluşlardır. Bu kapsamda bankalar kârlarını maksimize ederken aynı zamanda kendilerini de güvence altına almaları gerekmektedir. Diğer yandan, kârlılık, banka maliyetlerinin de etkin kontrolünü zorunlu kılmaktadır. Çünkü kârlılık portföy yönetiminin yanı sıra kaynak maliyetleri ile diğer maliyet unsurlarının da etkin yönetimini gerekli kılmaktadır. Bankalar ortakların sürekli sermaye aktaramayacakları kadar büyük olan ve hızla büyümekte olan kurumlardır. Özkaynaklarından daha çok yabancı kaynaklarla faaliyetlerini finanse etmekte olan bankalar, her yıl elde ettikleri kârı otofinansman olarak büyüme politikalarının finansmanında kullanmaktadırlar. Ülkedeki güçlü ve kârlı bir bankacılık sistemi, mikro boyutta bankaların etkin bir şekilde faaliyetlerini devam ettirmesini sağlarken makro boyutta finansal istikrarın sağlanmasına öncülük etmektedir. Bu bağlamda banka kârlılığını etkileyen olumlu veya olumsuz unsurları tespit etmek; kârlılığın varlığı ve sürekliliği açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada banka performansının üzerinde olası etkisi bulunabilecek bankalara özgü değişkenler araştırılmıştır. Sonraki çalışmalarda

araştırılacak model ilave içsel değişkenler ve makroekonomik değişkenlerle desteklenip zenginleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Açdoğuran, B. (2020). *Finansal Yakınsama: Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Ampirik Bir Analiz*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı: Konya.
- Afşar, A., İslatince, N., Kaytancı, G. B. ve Baştürk, H. F. (2018). *Finansal Ekonomi*. (M. Afşar, Ed.). Eskişehir.
- Akel, V. ve İltaş, Y. (2018). Firma Performansının Belirleyicileri : Türkiye Örneği (1990-2016), *Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 55(642), 93–116.
- Akgüç, Ö. (1989). *Yüz Soruda Türkiye’de Bankacılık (2. Baskı)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akgüneş, A. O. (2021). Finansal Risklerin Banka Kârlılığı Üzerine Etkisi: BİST Banka Endeksi Üzerine Bir Uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 23(3), 556–576. doi:10.31460/mbdd.833699
- Aksöyek, İ. ve Yalçiner, K. (2014). *Çözümlü Problemleriyle Finansal Yönetim (2. Baskı)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aksüt, U. ve Bakkal, M. (2011). *Türk bankacılık Sisteminde Elektronik Bankacılık Uygulamaları*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Albulescu, C. T. (2015). Banks' Profitability and Financial Soundness Indicators: A Macro-Level Investigation in Emerging Countries, *Procedia Economics and Finance*, 23, 203-209.
- Altıntaş, H. ve Ayriçay, Y. (2010). Türkiye’ de Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Sınır Testi Yaklaşımıyla Analizi: 1987-2007. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 71–98.
- Altunöz, U. (2018). Sorunlu Krediler Bağlamında Türk Bankacılığında Kredi Kayıp Karşılığının Makroekonomik Değişkenlere Etkisi : Panel Data ve Zaman Serileri Analizi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1): 63–82.
- Anbar, A. (2009). Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’yla Finansal Entegrasyonu: 1800-1914, *Maliye Finans Yazıları Dergisi*, 23(84), 17-37.
- Anderson A. *Riskler ve Risk Yönetimi*, Seminer Notları, Ankara, 2001.
- Angbazo, L. (1997). Commercial Bank Net Interest Margins, Default Risk, Interest-Rate Risk, and Off-Balance Sheet Banking. *Journal of Banking & Finance*, 21, 55-87.
- Apak, S. ve Tay, A. (2012). Osmanlı Devleti’nin 19. Yüzyıldaki Finansal Sisteminde Osmanlı Bankası’nın Yeri Ve Faaliyetleri. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (3), 63-103.
- Arabacı, H. (2018). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 25-42.
- Arnold, D. (2014). *Coğrafi Keşifler Tarihi*. (Çev.). Bahadır, O. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Arsyad, M., Haeruddin, S. H., Muslim, M., & Pelu, M. F. A. (2021). The Effect of Activity Ratios, Liquidity, And Profitability On The Dividend Payout Ratio. *Indonesia Accounting Journal*, 3(1), 36-44.

- Aslan, Ö. ve Küçükaksoy, İ. (2006). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama. *Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, (4), 12–38.
- Ata, H. A. (2009). Kriz Sonrası Türkiye'de Mevduat Bankaları Kârlılığına Etki Eden Faktörler, Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 10(2), 137-151.
- Atasoy, V. (1993). *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 139.
- Ayanoğlu, Y. vd. (2019). *Bankaların Yönetimi ve Denetimi*. (A. Karapınar, Ed.). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Aydemir, C. ve Kaya, M. (2007). Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (20), 260-282.
- Aydın, Y. (2019). Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(1), 181–189.
- Aydın, N. (2006). *Bankacılık Uygulamaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aykent, İ. (1970). *Planlı Kalkınma Döneminde Türk Bankacılığı*. Ankara: Ege Matbaası.
- Bakkal, M. ve Tombuloğlu, F. (2012). *2008 Global Ekonomik Kriz Öncesi ve Sonrası Türk Bankacılık Sisteminde Fon Yönetimi*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Balak, D. ve Seymen, D. (1996). *Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Gümrük Birliğinin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Muhtemel Etkileri*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Battal, A. (2006). *Bankacılık Kanunu Şerhi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- BDDK, (2021). *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri*, Aralık 2021.
- Bernanke, B. (1992). Credit in the Macroeconomy. Federal Reserve Bureau of New York *Quarterly Review*, 50–70.
- Black, F. (1971), Toward a Fully Automated Stock Exchange. *Financial Analysts Journal*, 27(4), 28-35.
- Boratav, K. , Türel, O. , Yeldan, E. ve Köse, H. (2014). İktisadın Krizinden Toplumun Krizine: Nereye Gidiyoruz? *Mülkiye Dergisi*, 26 (236), 33-53.
- Breusch, T. S. ve Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test and its Applications to Model Specification in Econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239–253. doi:10.2307/2297111
- Bulut, M. (2017). Modern İktisat-Finans Geleneği ve Osmanlılar. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 3(1), 33-59.
- Bursalıoğlu, A. S. (1998). *Türk Sektör Bankacılığında T.C. Ziraat, T.Halk, T. Emlak Bankalarının Yeri ve Önemi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul
- Canbaş, S. ve Doğukanlı, H. (2017). *Finansal Pazarlar (Finansal Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri) (6. Baskı)*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Capie, F., Goodhart, C. and Schnadt, N. (2012). *The Development of Central Banking*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Çankaya, F. ve Öz, M. (2001). *Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi (Kamu ve Özel Sermayeli Ticaret Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi)*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayını.
- Çekin, S. E. (2019). *Türkiye’de Finans Sisteminin Yapısı ve Dönüşüm Gereksinimi*. İstanbul.
- Çelik, S. ve Kaya, F. (2021). Banka Kârlılığına Etki Eden Mikro Değişkenler: Türk Bankacılık Sektöründeki Yerli Ve Yabancı Bankalar Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 719–738. doi:10.20491/isarder.2021.1162
- Çivi, H. (1985). *Türkiye’de Bankacılık Teori Uygulama ve Sonuçlar*. Ankara: Fon Matbaası.
- Çoşkun, M. (2010). *Para ve Sermaye Piyasaları (1. Baskı)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Demir, D. (2010). *Birleşik Faiz*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kayseri.
- Demirguc-Kunt, A. and Huizinga, H. (2000). Financial Structure and Bank Profitability, World Bank Working Paper.
- Diñer, İ. (2019). *Geleneksel Bankacılık İle Mobil Bankacılık Verimliliğinin Kıyaslanması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü: Gaziantep.
- Dirik, C. ve Göker, K. İ. E. (2022). Türkiye’deki Mevduat Bankalarının Üretim ve Aracılık Etkinlikleri: İki-Aşamalı Network VZA Uygulaması. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 386–409.
- Doğan, G. (2021). *Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri: Mevduat Bankaları Üzerine Bir Uygulama*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: Bolu.
- Doliente, J. S. (2005). Determinants of Bank Net Interest Margins in Southeast Asia, *Applied Financial Economics Letters*, 53-57.
- Driscoll, J. C. ve Kraay, A. C. (1998). Consistent Covariance Matrix Estimation With Spatially Dependent Panel Data. *Review of Economics and Statistics*, 80(4), 549–559. doi:10.1162/003465398557825
- Durmuş, A. (2011). *İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri*. İstanbul: İslami İlimlerde Metodoloji/Usul-III/2.
- Elgari, M. A. (2003). Credit Risk in Islamic Banking and Finance. *Islamic Economic Studies*, 10(2), 1–25.
- Elmas, B. (2016). *Finansal Tablolar Analizi, (2.Basım)*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Erdem, E. (2017). *Para Banka ve Finansal Sistem (8. Baskı)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Erol, H. M. (2006). *Dünyada ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Türkiye’de Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/İktisat Anabilim Dalı/İktisat Politikası Bilim Dalı: İstanbul.
- Ertuğrul, A. ve Zaim, O. (1996). *Türk Bankacılığında Etkinlik / Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz*. Ankara: Bilkamat İşletme ve Finans Yayınları. Türk Bankacılığında Etkinlik / Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz

- Eyüpgiller, S. (1985). *Bankalarda Denetim*. Ankara: Kısmet Matbaası.
- Demir, K. A. (2020). Coğrafi Keşiflerin Ekonomi ve Kamu Yönetimi Sistemine Katkıları: Merkantilizm ve Kameralizm. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(1), 118-135.
- Forrest, J. Y.-L. (2014). *A Systems Perspecti ve On Financial Systems (6. Edition)*. New York: CRC Press.
- Frederic S. Mishkin. (2004). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets (Seventh Ed.)*. Pearson Education.
- Gelos, R. G. (2006). Banking Spreads in Latin America, International Monetary Fund, Washington DC: IMF Working Paper, No. 06/44.
- Göçmen, G. (2004). *Bankacılık Sektöründe Net Faiz Marjını Belirleyen Faktörler: Türkiye Uygulaması (1990-2000)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.
- Güçlüay, S. (2001). Ortaçağda Ticari Müesseseler (Bankalar, Birlikler, Şirketler). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 295-304.
- Güler, H. (2009). *Likidite Yönetimi Çerçevesinde Dolaşımdaki Para Hacminin Modellenmesi ve Likidite Tahmini*, (TCMB Uzman Yeterlilik Tezi). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü: Ankara.
- Gülhan, Ü. ve Uzunlar, E. (2012). Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 341-368
- Güneş, N. (2015). Banka Kârlılığının Belirleyicileri: 2002-2012 Dönemi Türk Mevduat Bankaları Üzerine Bir İnceleme, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(3), 265-282.
- Güngör, B. (2007). Türkiye'de Faaliyet Gösteren Yerel ve Yabancı Bankaların Kârlılık Seviyelerini Etkileyen Faktörler: Panel Veri Analizi, *İktisat İşletme ve Finans*, 40-63.
- Güriş, S. (2015). *Stata ile Panel Veri Modelleri*. İstanbul: DER Kitabevi ve Dağıtım.
- Güriş, S. (2018). *Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi*. İstanbul: DER Yayınları.
- Güzel, A. (2022a). Ticari Bankaların Kârlılığını Etkileyen Yapısal ve Bankaya Özgü Faktörlerin Nisbi Önem Derecesinin Belirlenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 558-577. doi:10.31592/aeusbed.1106285
- Güzel, A. (2022b). Faiz Oranları ve Döviz Kurlarındaki Değişimlerin Bankaların Performansına Etkisi: Sistemik Yaklaşım ve Duyarlılık Analizini de İçeren Stres Testi Model Uygulaması. *3. Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 57(1), 586-611. doi:10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.22.03.1792
- Hausman, J. A. (1978). Specification tests in econometrics. *Econometrica*, 46(6), 1251-1271.
- Ho, T. ve Saunders. A. (1981). The Determinants of Bank Interest Margins: Theory and Empirical Evidence, *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 16(4), 581-600.

- Işık, H. (2017). *Mevduat Bankalarında Yoğunlaşma ve Karlılık Analizi (2002-2016 Dönemi)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü/Bankacılık Anabilim Dalı: İstanbul.
- Işık, Ö. (2017). Internal Determinants of Profitability of State, Private and Foreign Owned Commercial Banks Operating in Turkey. *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 4(3), 342–353.
- Işın, F. B. (2010). Teknoloji Araçlarının Bankacılık Sektöründe Uygulanabilirliği ve Türkiye’deki Bu Doğrultudaki Bankacılık Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20 (2), 107-120.
- Kalıntaş, Ş. S. (2019). *Bankalarda Sermaye Yeterliliği Rasyosunun Risk Yönetiminde ve Karlılıkta Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Kaplan, İ. (1996). *Banka Sözleşmeleri Hukuku (1. Cilt)*. Ankara: Dayınlarlı Yayınları.
- Karaçay, H. (2016). Bretton-Woods Kuruluşları, New York Uzlaşısı ve Yoksullukla Mücadele Politikaları. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(93), 93-114.
- Karan, B. M. (2004). *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi (1. Basım)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kartal, T. M. (2018). Bankaların Finans Sektöründeki Önemi. Finansal iktisat içinde. Ankara: Orion Kitabevi.
- Kaya, Y. T. (2002). Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri 1997-2000, Ankara: Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları: 2002/1.
- Kaya, S. (2003). *Uluslararası Bankacılık*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Keleş, A. (2009). *Basel Kriterlerinin İç Kontrol Açısından Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Öneriler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi/Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü: İstanbul.
- Keskin, S. (2019). Banka Müşterilerinin İnternet Bankacılığı Kullanmama Nedenlerinin Analizi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 99-110.
- Korkmaz, T. ve Ceylan, A. (2007). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi (4. Baskı)*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Korukçu, Ü. (1998). Bankacılığın Tarihsel Gelişimi: 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- KPMG. (2021). KPMG Perspektifinden Bankacılık Sektörüne Bakış.
- KPMG. (2022). Bankacılık Sektörel Bakış.
- Levine, R. (1997). Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda. *Journal of Economic Literature*, 35(2), 688–726.
- Longworth, D. (2007). Liquidity, Liquidity, Liquidity. The Investment Industry Association of Canada, Toronto, Ontario.
- Maudos, J., Fernandez, G. J. (2004). Factors explaining the interest margin in the banking sectors of the European Union, *Journal of Banking&Finance*, 2259-2281.

- Metin, H. ve Lamba, M. (2016). Hititlerden Roma İmparatorluğu'na Kadar Anadolu Uygarlıklarında Yönetim Yapısı. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(27), 155-174.
- Meunier, D. (1969). *Bankacılık Tarihi*. (Çev: Aykut Akıncılar), İstanbul: Akmen Yayınları.
- McShane, R. W. ve Sharpe, I.G. (1985). A Time Series/Cross Section Analysis of The Determinants of Australian Trading Bank Loan/Deposit Interest Margins: 1962-1981, *Journal of Banking&Finance*, 9(1), 115-136.
- Mishkin, S. F. (2018). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets. Antimicrobial Agents and Chemotherapy* (Twelfth Ed., C. 53). New York: Pearson Education.
- Mishkin, S. F., Matthews, K. ve Giuliadori, M. (2013). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets: European Edition*. Research.Stlouisfed.Org. Pearson Education Limited. <http://research.stlouisfed.org/publications/review/86/conf/mishkin.pdf> adresinden erişildi.
- Moradi, Z. S., Mirzaeenejad, M. ve Geraeenejad, G. (2016). Effect of Bank-Based or Market-Based Financial Systems on Income Distribution in Selected Countries. *Procedia Economics and Finance*, 36, 510–521. doi:10.1016/s2212-5671(16)30067-3
- Odabaşı, Y. (2010). *Banka ve Sigorta Pazarlaması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Öcal, T. ve Çolak, Ö. F. (1999). *Finansal Sistem ve Bankalar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Öcal, T. (2002). *Para ve Banka*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Öncü, M. A., Kutukız, D. ve Koçoğlu, C. M. (2010). Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (45), 237-252
- Özdemir, B. (2010). *Osmanlı Devleti Dış Borçları (1854-1914 Borçlanmaları Galata Bankerleri Ve Osmanlı Bankası Duyun'u Umumiye İdaresi Türkiye Cumhuriyetinin Kabul Ettiği Osmanlı Devlet Borçları)*. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı 2. Baskı.
- Özdemir, M. (1997). *Finansal Yönetim*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Öztürk, K. (2015). *Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri ve Ürün Hizmet Pazarlamasının Kârlılık Üzerindeki Rolü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü: İstanbul.
- Öztürk, L. (2004). 2000-2002 Yıllarında Türkiye'de Uygulanan Faiz Politikaları ve Ekonomik Yansımaları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü: Niğde.
- Pamuk, Ş. (2017). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Basım.
- Parasız, M. İ. (2000). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2005). *Para Banka ve Finansal Piyasalar (8. Baskı)*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

- Parasız, M. İ. (2014). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama, (3. Baskı)*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Patrick, H. T. (1966). Growth Financial Development in Underdeveloped Countries. *Economic Development and Cultural Change*, 14(2), 174–189.
- Pastor, L., R. Stambaugh (2003), Liquidity Risk and Expected Stock Returns, *Journal of Political Economy*, 111(3), 642-685.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross-section Dependence in Panels. Faculty of Economics. doi:10.17863/CAM.5113
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265–312. doi:10.1002/jae.951
- Pesaran, M. H., Ullah, A. ve Yamagata, T. (2008). A bias-adjusted LM test of error cross-section independence. *Econometrics Journal*, 11(1), 105–127. doi:10.1111/j.1368-423X.2007.00227.x
- Sefer, İ. (2010). Osmanlı Devleti'nin 18. ve 19. Yüzyılları Arası Ekonomik Girişimlerinde Yabancı Sermayenin Etkisi, *Politika Dergisi*, Aralık Sayısı, s. 21.
- Seyidoğlu, H. (2001). *Ekonomik ve İşletmecilik Terimleri Açıklamalı Sözlük (2. Baskı)*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Sümer, G. (2016). Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü ile Karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 485-508.
- Şenel, C. (2020). Banka Kredileri ve Türk Bankacılık Sektöründe Kredilerin Uluslararası Karşılaştırmalı Analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 810–825. doi:10.20491/isarder.2020.879
- Şıklar, İ., Çakmak, A. ve Yavuz, S. (2000). *Finansal Piyasalar ve Kurumlar (Bankalar, Diğer Finansal Kurumlar)*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Takan M. ve Boyacıoğlu A. M. (2013). *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem, (6. Baskı)*. Nobel Akademi Yayıncılık: Ankara.
- Taşdelen, S. (2014). Türk Banka Sisteminin Geleceği Üzerine Düşünceler. *Mülkiye Dergisi*, 27(241), 265-279.
- Tatoğlu, Y. F. (2013). *İleri Panel Veri Analizi-Stata Uygulamalı (2.Baskı)*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Tatoğlu, Y. F. (2017). *Panel Zaman Serileri Analizi*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Tecer, M. (2006). Atatürk Döneminde (1923-1938) Ekonomik Örgütlenme. *Amme İdaresi Dergisi*, 39(4), 75-116.
- Toprak, Z. (2010). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bankacılık Sektörü (1838-1991). Geçmişten Geleceği Türk Bankacılık Sektörü. *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu*, 35–44.
- Turgut, E. ve Uçan, O. (2019). Yolsuzluğun Vergi Oranları ile Olan İlişkinin OECD Ülkeleri Örnekleminde İncelenmesi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 1–17.

- Türkiye Bankalar Birliği. (2008). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007” (262 Nolu Y.).
- Türkiye Bankalar Birliği, T. (2022). Bankalarımız 2021.
- Uluyol, O. (2019). 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Bankacılığın Gelişimi. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (16), 19-40.
- Ün, T. (2015). *Stata ile Panel Veri Modelleri*. S. Güriş (Ed.), Stata ile Panel Veri Modelleri içinde (ss. 39–80). İstanbul: DER Yayınları.
- Unal, E. A. ve Belke, M. (2017). Determinants of Bank Profitability: Evidence From Listed and Non-Listed Banks in Turkey. *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 4(4), 404–416.
- Williams, B. (2007). Factors Determining Net Interest Margins in Australia: Domestic and Foreign Banks, *Financial Markets, Institutions & Instruments*, 16(3), 145-165
- Yardımcı, N. (2006). *Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi: Türk Bankacılık Sektörü Ve Avrupa Birliğine Üye Bazı Ülkelerin Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırılmalı Bir Analizi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kayseri.
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 107–117.
- Yıldırım, İ. (2010). 19. Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme (1838-1918), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 11-19.
- Yılmaz, A. A. (2013). Profitability of Banking System: Evidence From Emerging Markets, WEI International Academic Conference Proceedings. Antalya
- Yılmaz, G. ve Alganer, Y. (2014). Amerikan Merkez Bankası (Fed)’nın Oluşumu, Tarihsel Seyri, İşleyişi ve Küresel Etkinliği. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (595) , 59-71.
- Zarakolu, A. (2003). Bankacılar İçin: Para ve Kredi Bilgisi. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı-Soyadı : Kübra YILDIR

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu

Lisan : Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü.

Yüksek Lisans : Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Bilimsel Yayınlar

Makale:

1. K. Yıldır ve Y. İltaş, "Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyen Faktörlerin Analizi Türkiye Örneği 2003-2019," Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, vol. 5, no. 2, pp. 228–240.